

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

პაატა ცაგარეიშვილი

აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და
არასატარიფო რეგულირების მექანიზმები

დ ი ს ე რ ტ ა ც ი ა

წარმოდგენილია ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

მეცნიერი ხელმძღვანელი: რევაზ ხარეზავა, ეკონომიკის
მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
სრული პროფესორი

მეცნიერი კონსულტანტი: კახაბერ ერაძე, ეკონომიკის
მეცნიერებათა დოქტორი, სრული
პროფესორი

თბილისი 2013

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შესავალი.....	3
თავი I. აგრარული სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები.....	13
1.1. სამეურნეო სუბიექტების საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების არსი და მნიშვნელობა	13
1.2. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების მექანიზმების განვითარების ძირითადი ეტაპები, ფორმები და მეთოდები	26
1.3. სატარიფო და არასატარიფო ინსტრუმენტები აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების მექანიზმის სისტემაში.....	32
თავი II. აგრარული ფირმის საექსპორტო პოტენციალის ზრდის ხელშემწყობი პირობების განვითარების ანალიზი.....	54
2.1. საქართველოს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში გაწევრიანების ფაქტორის გავლენა სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმების სრულყოფაზე.....	54
2.2. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო სტიმულირების მეთოდების განვითარების ანალიზი დროსა და სივრცეში	63
2.3. ქვეყნის აგრარული წარმოების სუბიექტების საექსპორტო პოტენციალის განვითარების რეტროსპექტული ანალიზი და შეფასება.....	73
თავი III. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო სტიმულირების ფორმებისა და მეთოდების სრულყოფის მიმართულებები	88
3.1. სახელმწიფოს მიერ აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სტიმულირების ფორმებისა და მეთოდების განვითარება.....	88
3.2. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ტარიფების მეშვეობით სტიმულირების მოდელი.....	97
3.3. ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმის ფორმირება	103
დასკვნები და წინადადებები.....	122
ცხრილები და ნახაზები.....	125
აბრევიატურა	127
გამოყენებული ლიტერატურა	128
დანართები	136

შესავალი

კვლევის აქტუალობა. თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს აგრარული წარმოება და ბაზარი ხდება გლობალური ბაზრის ფორმირების პროცესის შემადგენელი ნაწილი, რაც ითხოვს საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების ამ პროცესთან შესაბამისობის უზრუნველყოფის აუცილებლობას. კერძოდ, უნდა შეიქმნას ისეთი გარემო, რომელიც ქართულ აგრარულ საწარმოებს მისცემს, თავიანთ ხელთ არსებული, რესურსული პოტენციალის ამოქმედებისა და დამატებითი რესურსების მოზიდვის საშუალებას, რათა გააძლიერონ პოზიციები არა მარტო შიგა სასურსათო ბაზარზე, არამედ აქტიურად ჩაერთონ მსოფლიო სასურსათო ბაზრის ფორმირებაში. საქართველოს სოფლის მეურნეობის დარგების განვითარება ჯერ კიდევ ვერ პასუხობს შიგა ბაზრის მოთხოვნებს, თუმცა არსებული პოტენციალის რაციონალური გამოყენების შემთხვევაში, სავსებით შესაძლებელია ქართულმა აგრარულმა საწარმოებმა არა მარტო უზრუნველყონ ქვეყნის შიგა ბაზრის გაჯერება სოფლის მეურნეობის ტრადიციული წარმოების პროდუქტებით, არამედ განავითარონ საექსპორტო წარმოება და ხელი შეუწყონ ქვეყანაში ექსპორტ-იმპორტის დადებითი ბალანსის ფორმირების პროცესს, რაც ერთდროულად, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

ქვეყნები, რომლებმაც მიაღწიეს მაღალგანვითარებულ აგრარულ წარმოებას, ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში იყენებდნენ და იყენებენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და რეალიზაციის რეგულირების ღონისძიებათა სისტემას (სამართლებრივი, ორგანიზაციული, ეკონომიკური), რომელშიც ფრიად მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საგარეო ვაჭრობის საბაჟო რეგულირების ინსტრუმენტებს - სატარიფო და არასატარიფო მექანიზებს. სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობებში უშუალო მონაწილეობისა და გაფართოების სტიმულირების თვალსაზრისით, კვლავაც აქტუალურ პრობლემად

რჩება ეროვნული აგრარული საწარმოების საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების ბერკეტების მუდმივი გაუმჯობესების ღონისძიებათა კომპლექსის გატარება. ზემოთ ჩამოყალიბებული თეზისის აქტუალობა ასევე განპირობებულია იმით, რომ ქვეყანათაშორისი სავაჭრო ურთიერთობების რეგულირების მექანიზმების სრულყოფის პროცესი წარმოადგენს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის უმნიშვნელოვანეს ამოცანას, რადგან იგი ითვალისწინებს ეკონომიკის გლობალიზაციისა და მასში მიმდინარე მოვლენების სწრაფ ცვალებადობას, ქვეყნებს შორის ეკონომიკური კავშირებისა და ინტეგრაციული პროცესების გაძლიერებას. შედეგად, ქვეყანაში იქმნება ობიექტური აუცილებლობა იმისათვის, რათა მოხდეს აგრარული სფეროს სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების ღონისძიებათა პერმანენტული სრულყოფა და მიმდინარე პროცესებთან შესაბამისობაში მოყვანა.

ზემოთ ჩამოყალიბებულმა მოსაზრებებმა, რაც დაკავშირებულია საქართველოს ეკონომიკის აგრარული სექტორის სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობით დაინტერესების გაძლიერებასთან, განაპირობებს საკვლევი თემის არჩევა. თემა აქტუალურია როგორც მეთოდოლოგიურ-თეორიულ, ისე გამოყენებით ასპექტში.

პრობლემის დამუშავების ხარისხი. აგრარული ფირმის საბაზრო ქცევის, როგორც შიდა ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო სასურსათო ბაზრებზე, რეგულირების მექანიზმის, განსაკუთრებით მისი პრაქტიკული ასპექტების კვლევამ, ჯერ კიდევ ვერ მიიქცია თანამედროვე ქართველი ეკონომისტების ყურადღება, რაც განპირობებულია მრავალი მიზეზით, მათ შორის საერთაშორისო ბაზრებზე აგრარული სფეროს სუბიექტების შესაძლებლობის პოტენციალზე უფრო დაბალი დონის მონაწილეობით. საკვლევ პრობლემასთან დაკავშირებით ჩვენი პოზიციის ფორმირების პროცესში გამოყენებულ იქნა უცხოელი მკვლევარების მთელი რიგი პუბლიკაციები, რომელთაგან გამოვყოფთ ა. სმითს, დ. რიკარდოს, ჯ. კეინზს, ლ. ბალცეროვიჩს, ტ. ბესლის, რ. ბურგესს, ა. გრანბერგს, პ. კრუგმანს, პ. ლინდერტს, გ. მენქიუსს, ფ. ბინშტოკს, ნ. გავრილკოს, ნ. ვოლგინას, ვ. ნაზარენკოს, ა. პოპკოვს, ი. სალიმჯანოვს, ე.

სეროვას. აგრეთვე, ბოლო წლებში, განსაკუთრებით მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან, აგრარული სექტორისა და მისი სამეურნეო სუბიექტების სამეწარმეო-სასაქონლო საქმიანობის პრობლემებისადმი მიძღვნილ ქართველ მკვლევართა პუბლიკაციებს: ნ. ჭითანავა, რ. ხარებავა, კ. ერაძე, გ. თოდუა, რ. კაკულია, მ. კვარაცხელია, პ. კოლუაშვილი, თ. კუნჭულია, ზ. ლიპარტია, ი. მესხია, ვ. პაპავა, ნ. ტერაშვილი, გ. ურიდია, ო. ქეშელაშვილი, ნ. ხადური და სხვ.

კვლევის თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები. კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს საკვალიფიკაციო ნაშრომის ასპექტებთან დაკავშირებული ეკონომიკური თეორიის, საბაზრო ეკონომიკისა და აგრარული საწარმოს საერთაშორისო ეკონომიკური საქმიანობის პრობლემებისადმი მიძღვნილი უცხოელი და ქართველი ავტორების მიერ, თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის მეცნიერული პუბლიკაციები.

საკვალიფიკაციო ნაშრომი ეყრდნობა საბაჟო-საგადასახადო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების საკითხებთან დაკავშირებულ საქართველოს კანონებსა და კანონქვემდებარე აქტებს, ასევე ამავე საკითხებზე საერთაშორისო საფინანსო და არასამთავრობო ორგანიზაციების გამოკვლევებსა და რეკომენდაციებს, საქართველოს სოფლის მეურნეობის, ფინანსთა და ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროების, შემოსავლების სამსახურის, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურისა და სამეცნიერო კვლევითი ორგანიზაციების მიერ შემუშავებულ მეთოდურ და პრაქტიკულ რეკომენდაციებს.

კვლევის მიზანი და ამოცანები. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია საქართველოში აგრარული წარმოების საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმებით რეგულირების არსებული სისტემის ანალიზი, შეფასება და სწორადწარმართული პროცესების ხელშემწყობი მექანიზმების სრულყოფის წინადადებების ჩამოყალიბება/შემოთავაზება, რომლებიც არ იქნება წინააღმდეგობაში ვმო-ს შეთანხმებებთან, ამავდროულად მასტიმულირებელ გავლენას მოახდენს აგრარული საწარმოების საექსპორტო საქმიანობაზე. დასახული მიზნის მისაღწევად ჩამოყალიბებულია ქვემოთ ჩამოთვლილი ამოცანები:

- აგრარული წარმოების პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტის დინამიკისა და მასზე მოქმედი ფაქტორების კლასიფიკაცია და რანჟირება;
- აგრარული სექტორის საექსპორტო წარმოების პოტენციალის ამოქმედების რეზერვების გამოვლენა და კლასიფიკაცია.
- მოქმედი სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმების ანალიზი აგრარული დარგის საწარმოს საექსპორტო საქმიანობის განვითარებაზე მასტიმულირებელი ზემოქმედების თვალსაზრისით;
- აგრარული ფირმის საექსპორტო-საიმპორტო საქმიანობის რეგულირების მექანიზმის სრულყოფის ტენდენციების ექსტრაპოლაცია და ანალიზი;
- სურსათის ექსპორტ-იმპორტის განვითარების ტენდენციების კვალობაზე აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმების სრულყოფის რეკომენდაციების შემუშავება;
- აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის განვითარების ტარიფებით სტიმულირების მოდელის ფორმირება;
- ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმის შემუშავება.

კვლევის საგანი. კვლევის საგანია სასოფლო-სამეურნეო სუბიექტებისა და ექსპორტ-იმპორტის მარეგულირებელი ინსტიტუტების ურთიერთობები.

კვლევის ობიექტი. კვლევის ობიექტია საექსპორტო წარმოების სტიმულირებისა და რეგულირების სფერო, ექსპორტის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების სრულყოფის მიმართულებები.

არსებული საინფორმაციო წყაროების მოპოვების, დამუშავებისა და შესწავლის შედეგად ნაშრომში ჩამოყალიბებულია საქართველოს საბაჟო ტარიფის გენეზისი, განვითარების ეტაპები, განხილულია საბაჟო ტარიფის ეკონომიკური ბუნება როგორც ფისკალური ფუნქციის მატარებელი გადასახადის, ისე საგარეო ვაჭრობის რეგულირების ეფექტიანი მექანიზმის ჭრილში. მასში მიმოხილულია საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმები საბაჟო ტარიფთან მიმართებაში და მათი აღმოცენებისა

და განვითარების ასპექტები, აგრარული წარმოების პროდუქციის ექსპორტი-იმპორტის მარეგულირებელი, საერთაშორისო პრაქტიკაში აპრობირებული არასატარიფო ღონისძიებები.

კვლევის მეთოდიკა. დასახული მიზნისა და ჩამოყალიბებული ამოცანების მისაღწევად ვეყენობით ლოგიკური და ეკონომიკური ანალიზის მეთოდებს. ასევე გამოყენებული გვაქვს ნორმატიული, სისტემური, სტატისტიკური, ემპირიული, სინთეზისა და ანალიზის მეთოდები. ინფორმაციის ძირითად წყაროდ, გარდა საქართველოს ფინანსთა, სოფლის მეურნეობის, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროების, შემოსავლების სამსახურისა და საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური წყაროებისა, გამოყენებული გვაქვს საერთო და დარგობრივი ნორმატიული აქტები, ინსტრუქციები, სხვადასხვა სამეცნიერო კონფერენციებისა და სემინარების მასალები, აგრეთვე სამეურნეო სუბიექტების საცნობარო და ინფორმაციული ხასიათის მასალები, ინტერნეტ რესურსები.

დასაცავად წარმოდგენილი ძირითადი დებულებები.

➤ აგრარულ საწარმოთა საექსპორტო საქმიანობის განვითარების პრობლემების რეგულირების მექანიზმის კვლევის აქტუალიზაციის აუცილებლობა, რომელშიც უმთავრესი ადგილი უჭირავს სატარიფო და არასატარიფო ინსტრუმენტებს. სხვა თანაბარ პირობებში, თანამედროვე აგრარული საწარმოს საექსპორტო საქმიანობით დაინტერესება, მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული საბაჟო რეგულირების მექანიზმების, მათ შორის სატარიფო და არასატარიფო ბერკეტების ეფექტიანობის ხარისხზე. აგრარული საწარმოს საექსპორტო საქმიანობით დაინტერესება ხელს უწყობს ერთდროულად როგორც ქვეყნის ექსპორტის განვითარებას, ასევე ქვეყნის აგრარული საწარმოო პოტენციალის მაქსიმალურ გამოყენებასა და შიგა სასურსათო ბაზრის გაჯერებას. ამრიგად, აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო რეგულირება წარმოადგენს სასოფლო სამეურნეო წარმოების განვითარების სტიმულირებაზე არაპირდაპირი ზემოქმედების უმნიშვნელოვანეს ელემენტს. სწორედ მათი ამ ფუნქციიდან გამომდინარე, შესაბამისი პუბლიკაციების

ანალიზმა, შეფასებამ და განზოგადებამ, ასევე ქვეყნის საბაჟო ურთიერთობების რეგულირებასთან დაკავშირებული ნორმატიული დოკუმენტაციის შესწავლამ და ამ სისტემაში მომუშავე სპეციალისტების ინტერვიუებამ გვიჩვენა, რომ საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმები საჭიროებს შესაბამის კვლევებს, განსაკუთრებით მათი მასტიმულირებელი ფუნქციის გაძლიერების მიმართულებით;

➤ აგრარული წარმოების პროდუქციის ექსპორტის რეგულირების სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმების ფორმირების, გამოყენებისა და განვითარების თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლების გათვალისწინება განსაზღვრავს მათ კონკრეტულ ფორმებს და მეთოდებს, ზედა და ქვედა საზღვრებს, მოქმედების არეალსა და ვადებს. შესაბამისად, ისინი ეფუძნება გარკვეულ ეკონომიკურ და ორგანიზაციულ წანამძღვრებს, ისეთებს, როგორცაა ნორმატიული ბაზა, წესები და პროცედურები, მისია და სტრატეგია, უფლებამოსილების გამიჯვნა და შესაბამისი სამსახურების პასუხისმგებლობა. აქედან გამომდინარე, სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმებს გააჩნია საექსპორტო საქმიანობისა და მისი ეფექტიანობის რეგულირების მეთოდების ფუნქცია;

➤ ექსპორტ-იმპორტთან დაკავშირებული საქმიანობა და მისი რეგულირების ფორმები მრავალფეროვანია (პირდაპირი და არაპირდაპირი, ფინანსური, სამართლებრივი, ორგანიზაციული), რაც ითხოვს მათ სისტემატიზაციასა და ფორმალიზაციას. კვლევის შედეგად ჩამოყალიბებულია აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ტარიფებით რეგულირების ავტორისეული მოდელი, რომელიც საშუალებას იძლევა ერთიან ჭრილში დავინახოთ მოთხოვნა-მიწოდების ურთიერთქმედება, რომელიც ერთდროულად მოიცავს რამდენიმე დარგსა და ბაზარს. საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე, მნიშვნელოვნად განსხვავდება „ტარიფის ნომინალური დონის“ სიდიდისაგან, რომელსაც იხდის აგრარული პროდუქციის მომხმარებელი. საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე (the effective rate of protection) აგრარულ დარგში განისაზღვრება, როგორც სიდიდე (პროცენტებში), რომლითაც

იზრდება აგრარული პროდუქციის ერთეულის ღირებულების ნამატი მთელი სატარიფო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში;

➤ კვლევის შედეგად, ნაშრომში ჩამოყალიბებულია „ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმი“-ს ავტორისეული ვარიანტი, რომელშიც დეტალურად არის აღწერილი ექსპორტის ხელშემწყობ სუბიექტთა ფუნქციები, ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული წარმოების ხელშემწყობის პროცედურები და მათ რეალიზებაზე პასუხისმგებელი სუბიექტის ფუნქცია-მოვალეობები. მიგვაჩნია, რომ ასეთი მიდგომით, აგრარული წარმოებისა და საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობის პროცესი იქნება უფრო ეფექტიანი.

მეცნიერული სიახლე. სადისერტაციო ნაშრომში ჩატარებული კვლევის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების სრულყოფასთან დაკავშირებული, თეორიული და მეთოდოლოგიური ასპექტების განზოგადება, მიღებული შედეგების კვლევაში გამოყენება და მეთოდური მითითების რეკომენდაციების შემუშავება. წინამდებარე ნაშრომში:

✓ თანამედროვე საქართველოს სინამდვილეში, პირველად განხორციელდა აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების მექანიზმების კვლევა სადოქტორო დისერტაციის სახით;

✓ პრობლემის აქტუალობიდან გამომდინარე, ჩატარებულია ევროკავშირის ქვეყნებსა და მეზობელ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების სრულყოფის ეტაპებისა და მათი გამოყენების შედეგების ანალიზი. ასევე შესწავლილია, რამდენად თანხვედრშია ქართული სახელმწიფოს ექსპორტ-იმპორტის სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების პრაქტიკა უცხოურ გამოცდილებასთან და რამდენად პასუხობს იგი მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის მოთხოვნებს, დადგენილია, რომ მოქმედი სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმები საჭიროებენ სრულყოფას;

✓ შესწავლილია აგრარული ფირმების საექსპორტო საქმიანობის თანამედროვე მდგომარეობა, დადგენილია არსებული რესურსული პოტენციალის გამოყენების ხარისხი და შეფასებულია მათი საექსპორტო საქმიანობის განვითარების ტენდენციები;

✓ გამოვლენილია აგრარული ფირმების ექსპორტ-იმპორტის განვითარების პროცესებზე მოქმედი ფაქტორები და რანჟირებულია ისინი ამ პროცესებზე მოქმედების ხარისხის მიხედვით;

✓ შეფასებულია მოქმედი საბაჟო რეგულირების სისტემის სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ასპექტები და გამოკვეთილია მათი მნიშვნელობა აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სტიმულირებაში;

✓ შემუშავებულია აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ტარიფებით სტიმულირების მოდელი და მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონის გამომთვლელი ფორმულა;

✓ რეკომენდებულია „ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმი“.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. სადისერტაციო ნაშრომის თეორიული დასკვნები და პრაქტიკული რეკომენდაციები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ქვეყნის აგრარული სფეროს საწარმოო ფირმების, ასევე შემოსავლების სამსახურის მიერ საბაჟო საქმიანობის ოპერატიული მართვის პროცესში. დისერტაციის ცალკეული დასკვნები და რეკომენდაციები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სასწავლო კურსებში, ისეთებში, როგორცაა აგრარული ფირმის ეკონომიკა, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, აგრობიზნესის მენეჯმენტი, აგრომარკეტინგი და სხვა დისციპლინებში, რომლებშიც განიხილება აგრარული საწარმოს საექსპორტო საქმიანობის პრობლემები. კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ეკონომიკური სპეციალობის კადრების სასწავლო პროგრამებში, რომლებშიც საკმაოდ მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ქვეყნის ექსპორტ-იმპორტის პრობლემებისა და მათი რეგულირების მექანიზმების სწავლებას. ნაშრომში

ჩამოყალიბებული რეკომენდაციები დახმარებას გაუწევს აგრარული სექტორის რეფორმირებითა და ქვეყნის სასურსათო უზრუნველყოფის პრობლემებით დაინტერესებულ მკვლევარებსა და ექსპერტებს, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებულ სპეციალისტებს და, რაც მთავარია, აგრარულ ფირმებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტით.

კვლევის შედეგების აპრობაცია. სადისერტაციო კვლევის ძირითადი დებულებები და დასკვნები წარდგენილი იყო საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკულ კონფერენციებში, კოლოკვიუმებში, აგრეთვე მოხსენდა ქვეყნის სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების ფორმებისა და მეთოდების სრულყოფისადმი მიძღვნილ სემინარებზე, აისახა ავტორის სამეცნიერო შრომებსა და სტატიებში.

პუბლიკაციები. სადისერტაციო თემის გარშემო გამოქვეყნებულია 5 ნაშრომი საერთო მოცულობით 51 ნაბეჭდი გვერდი: **1)** ერაძე კ., ცაგარეიშვილი პ., „საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრა და მისი დადასტურება“, სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „გადასახადები“, თბილისი, 2008; **2)** ცაგარეიშვილი პ., „საგარეო ვაჭრობის ისტორიული მიმოხილვა“, სამეცნიერო შრომების კრებული, საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობათა უნივერსიტეტი, თბილისი, 2010; **3)** ერაძე კ., ცაგარეიშვილი პ. სტატია „ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში საქართველოს გაწევრიანების პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები“, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე: „რეგიონალიზაცია, თანამედროვე რეგიონული ეკონომიკური და სოციალური პროცესები“, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისის სამართლისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტი, რეგიონული ინიციატივების მხარდაჭერის ფონდი და გამომცემლობა „ინოვაცია“, ქუთაისი, 2010; **4)** ცაგარეიშვილი პ., „საგარეო ვაჭრობის რეგულირების საერთაშორისო მექანიზმები და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება“, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, თემაზე: „პოსტკრიზისული ეკონომიკის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მექანიზმები“, სოხუმის სახელმწიფო

უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011; 5) ცაგარეიშვილი პ., „ექსპორტზე ორიენტირებული წარმოების სტიმულირების ფორმები და მეთოდები“, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკულიკონფერენცია თემაზე: „ეკონომიკის მდგრადი განვითარების პრობლემები: რეალობა და პერსპექტივები“, ქუთაისის უნივერსიტეტი და საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია, ქუთაისი, 2012.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს 167 ნაბეჭდ გვერდს. იგი შედგება შესავლის, სამი თავის, ცხრა ქვეთავის, დასკვნებისა და წინადადებებისაგან, 94 დასახელების გამოყენებული ლიტერატურის სიისა და დანართებისაგან.

თავი I. აგრარული სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლები

1.1. სამეურნეო სუბიექტების საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების არსი და მნიშვნელობა

კაცობრიობის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, სამეურნეო საქმიანობაში სახელმწიფოთა ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროები შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში მონაწილეობის გაძლიერებით ხასიათდება, რაც უფრო აქტუალურს ხდის ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირების მექანიზმების სრულყოფის აუცილებლობას.

ქართული სახელმწიფოს ძირითად ამოცანად გვევლინება საექსპორტო საქმიანობისათვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა პროტექციონისტული ღონისძიებების მთელი კომპლექსის გატარებით, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს თანამედროვე მსოფლიოში მიღებულ თამაშის წესებს, ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაცია და გლობალიზაცია განაპირობებს საგარეო ვაჭრობის, კაპიტალის მოძრაობისა და სავალუტო - ფინანსური ურთიერთობების ლიბერალიზაციის აუცილებლობას.

ასეთ პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფო რეგულირება, იმ მექანიზმების შემუშავება, რომელიც ხელს შეუწყობს ექსპორტის განვითარებას და პასუხობს საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების მარეგულირებელ კანონებს.

ეკონომიკის რეგულირების პრობლემა მუდამ იყო ქვეყნების საზრუნავი. შედეგად ყალიბდებოდა შესაბამისი თეორიული საფუძვლები, რომელთა ნაწილს მიზანშეწონილად, ხოლო ნაწილს დაუშვებლად მიაჩნდა სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკის ფუნქციონირებაში. კითხვაზე ჩაერიოს თუ არა სახელმწიფო

ეკონომიკაში, კომპეტენტური პასუხის გასაცემად ათვლის წერტილად მიჩნეულია მე-17 საუკუნე. ამ პერიოდში ბატონობდა ეკონომიკის ორი ძირითადი თეორიული მიმართულება: მერკანტილიზმი და ფიზიოკრატია.

მერკანტილიზმი ინგლისში წარმოიშვა, რადგან ეს ქვეყანა კაპიტალიზმის გზას ყველაზე ადრე დაადგა^[1]. განასხვავებენ ადრინდელ და გვიანდელ მერკანტილიზმს. ადრინდელი მერკანტილიზმი ჩამოყალიბდა XV-XVI საუკუნეებში, ხოლო გვიანდელ მერკანტილიზმს (თ.მენი, ა.მონკრეტიენი, ჯ.ლოკი) საფუძველი ჩაეყარა XVII-XVIII საუკუნეებში. აღნიშნულ მიმართულებებს შორის განსხვავება ისაა, რომ პირველი სიმდიდრეს ოქრო-ვერცხლთან აიგივებდა, სიმდიდრის მთავარ წყაროდ ფასეულობათა ფლობა (ოქრო, ვერცხლი) მიაჩნდა და შესაბამისად კრძალავდა ძვირფასი ლითონების უცხოეთში გატანას. ადრინდელ მერკანტილიზმს ფულის ფუნქციები მხოლოდ დაგროვების დონემდე დაჰყავდა. გვიანდელი მერკანტილიზმი კი სიმდიდრედ ზედმეტ პროდუქციას მიიჩნევდა, რომელიც უცხოეთის ბაზარზე ფულის ფორმას მიიღებდა. გვიანდელი მერკანტილიზმი ფულის ფუნქციას ხედავდა არა მარტო დაგროვების, არამედ მიმოქცევის საშუალებაშიც. მისმა წარმომადგენლებმა პირველად გამოიყენეს აქტიური და პასიური სავაჭრო ბალანსის ცნებები. ისინი თვლიდნენ, რომ დადებითი სალდოს მიღწევა შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუ ექსპორტის მოცულობა გადააჭარბებს იმპორტის მოცულობას, სახელმწიფო უნდა დაეხმაროს ადგილობრივ მეწარმეებს და კომერსანტ ექსპორტიორებს რათა მათ აწარმოონ ისეთი საქონელი, რომელიც არ ეღირება ძალიან ძვირი, მაგრამ ამავე დროს ექნება დამაკმაყოფილებელი სამომხმარებლო თვისებები. ამ მიზნით სახელმწიფო უნდა ზღუდავდეს მუშათა შრომის ანაზღაურებას და აკონტროლებდეს საექსპორტო პროდუქციის ხარისხს. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, ამ კონცეფციას აღმოაჩნდა უარყოფითი მხარეები: მერკანტილისტების აზრით, ვაჭრობისას ერთი მხარე ყოველთვის მოგებულა, ხოლო მეორე მხარე ყოველთვის წაგებული; ამასთან ცხადია, რომ თუ ყველა ქვეყანა ორიენტირებული იქნება ექსპორტის წახალისებასა და იმპორტის შეზღუდვაზე, მაშინ დროთა

¹ Mercantilism, Library of Economics and Liberty, 2005, <http://www.econlib.org/library/Enc/Mercantilism.html>.

განმავლობაში მყიდველები აღარ იარსებებენ და ვერ შედგება საგარეო ვაჭრობა, რაც დააზარალებს მსოფლიო ეკონომიკას.

მერკანტილისტებისაგან განსხვავებით **ფიზიოკრატები** (XVIII საუკუნის II ნახევარი) თვლიდნენ, რომ სიმდიდრის საფუძველს შეადგენს სოფლის მეურნეობა, მაშინ, როცა ეკონომიკისა და ვაჭრობის სხვა დარგები მხოლოდ გადაანაწილებს დამატებით ღირებულებას, მოპოვებულს სასოფლო-სამეურნეო შრომით და მიღებულს მიწიდან^[2]. ფიზიოკრატული სკოლის წარმომადგენლებს შორის ყველაზე დიდი როლი შეასრულეს: ფრანგმა დე გურნემ, რომელმაც გაახმაურა ეკონომიკური ლიბერალიზმის მთავარი პრინციპი „დაე, ყველაფერი წავიდეს ისე, როგორც მიდის“, ე.ი. სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე და პირველი დარგთაშორისი ბალანსის ავტორმა ფ. კენემ, რომელიც ბერძენი ფილოსოფოსის - ქსენოფონტეს მსგავსად, თვლიდა, რომ სოფლის მეურნეობა აღიარებულ უნდა იქნეს განსაკუთრებულ დარგად, რადგან მის გარეშე საიმედო, მდგრადი ეკონომიკის აშენებას ნებისმიერი ქვეყანა საერთოდ ვერ შეძლებს. კენესაგან განსხვავებით, ვერსან დე გურნეს, ქვეყნის აყვავების მთავარ წყაროდ ვაჭრობა და მრეწველობა მიაჩნდა. გურნეს აზრს იზიარებს კონდილიაკი, რომელმაც თავის 1776 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში „ვაჭრობა და მთავრობა, განხილული მათ ურთიერთდამოკიდებულებაში“, გამოთქვა მოსაზრება, რომ გაცვლის დროს თითქოს ერთი მხარე ნაკლებ ღირებულებას აძლევს მეორე მხარეს და ერთ-ერთი წაგებული რჩება. სინამდვილეში ორივე მხარე იგებს, რადგან თავისთვის ნაკლებად საჭირო ნივთს ცვლის უფრო მნიშვნელოვან ნივთში, ამდენად ვაჭრობა მწარმოებლურია და მისაღებია ნებისმიერ დარგში და არა მხოლოდ მიწათმოქმედების დარგში. კონდილიაკი და გურნემ ხაზი გაუსვეს ფიზიოკრატის უარყოფით მხარეს, რომ ვაჭრობა მომგებიანია არა მხოლოდ მიწათმოქმედების, არამედ ნებისმიერ სხვა დარგში.

აბსოლუტური უპირატესობის თეორია. მე-18 საუკუნის ეკონომიკა, თავისი შრომებით დააგვირგვინა კლასიკური ეკონომიკური მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენელმა, ა. სმიტმა, რომელმაც განსაზღვრა ეკონომიკის განვითარება მე-19

² Physiocracy, <http://en.wikipedia.org/wiki/Physiocracy>.

საუკუნეში. სმიტმა გააკრიტიკა მერკანტილისტური თეორია და განაცხადა, რომ ქვეყნის რეალური სიმდიდრე შედგება წარმოებული საქონლისა და მომსახურებისაგან^[3]. მართალია, მან ბევრი რამ აიღო ფიზიოკრატებისგან, მაგრამ იგი სიმდიდრის წყაროდ თვლიდა არა მარტო სამიწათმოქმედო, არამედ ნებისმიერ შრომას. ფაქტობრივად, სმიტი ღირებულების შრომითი თეორიის ფუძემდებელია, რომლის თანახმადაც საქონლის ღირებულება განისაზღვრება ძირითადად მის შექმნაზე გაწეული შრომით. სმიტმა ჩამოაყალიბა „აბსოლუტური უპირატესობის თეორია“ და ხაზი გაუსვა, რომ ცალკეულ ქვეყანას კონკრეტული საქონლის ეფექტურად წარმოება შეუძლია. სმიტის განსხვავებული შეხედულება ქვეყნის სიმდიდრის წყაროს შესახებ იმ დროისთვის რევოლუციური იყო, რადგან მის წინამორბედებს მიაჩნდათ, რომ ყოველ გარიგებაში მხოლოდ ერთი მხარეა მოგებული, მეორე კი აუცილებლად წაგებული. სმიტმა თავისი თეორიით განავითარა კონდილკის მოსაზრება იმის შესახებ, რომ თავისუფალი გაცვლის შემთხვევაში, როცა თითოეული სუბიექტი პარტნიორის არჩევისა და ფასის დადგენაში შეუზღუდავია, გარიგება სასარგებლოა ყველა მონაწილისათვის. იგი თვლიდა, რომ სახელმწიფო, საგარეო ვაჭრობაში საერთოდ არ უნდა ჩაერიოს. სმიტის კრიტიკოსებმა, მის კონცეფციას აღმოუჩინეს უარყოფითი მხარეები, რადგან იგი ეფუძნება დაშვებებს, რომლებსაც ყოველთვის ადგილი არა აქვს რეალობაში – საგარეო ვაჭრობის თავისუფლება, ეკონომიკის სრული მუშაობა, წარმოების მხოლოდ ერთი ფაქტორის-შრომის არსებობა, სავაჭრო ურთიერთობებში მხოლოდ ორი ქვეყნის მონაწილეობა, მხოლოდ ორი საქონლის წარმოება და გაცვლა, ქვეყნები სპეციალიზდებიან მხოლოდ ერთი საქონლის წარმოებაზე და ა.შ. სმიტი არ ითვალისწინებდა აგრეთვე საქონლის განვითარებასთან დაკავშირებულ ხარჯებს და სხვ. იგი თავისი თეორიით ასაბუთებდა, რომ ქვეყანა, რომელსაც არცერთი საქონლის წარმოებაში არ აქვს აბსოლუტური უპირატესობა, ვერ მიიღებს სარგებელს საგარეო ვაჭრობიდან.

³ ადამ სმიტი, „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1938.

აღნიშნული ხარვეზის გათვალისწინებით აბსოლუტური უპირატესობის თეორია სრულყო და განავითარა დ. რიკარდომ[4], რომელმაც ჩამოაყალიბა **შედარებითი უპირატესობის თეორია**. თავისი მთავარი ნაშრომი „პოლიტიკური ეკონომიისა და დაბეგვრის საფუძვლები“ რიკარდომ მიუძღვნა იმ საკითხის გამოკვლევას, თუ როგორ მოქმედებს წარმოების ზრდაზე, მიღებული შემოსავლის განაწილება რენტის, მოგებისა და ხელფასის სახით. რიკარდომ გაავრცელა ა.სმიტის „უხილავი ხელის“ პრინციპი საერთაშორისო ვაჭრობაზე და ჩამოაყალიბა „შედარებითი უპირატესობების თეორია“, რომლის მიხედვითაც, შეიძლება ქვეყანა ვერ აწარმოებდეს A საქონელს მეორე ქვეყანასთან შედარებით უფრო ბევრს (არ ფლობდეს აბსოლუტურ უპირატესობას), მაგრამ თუ იგი A საქონელს B საქონელთან შედარებით უფრო იაფად აწარმოებს, ვიდრე მეორე ქვეყანა, იგი ფლობს შედარებით უპირატესობას და მაშინ შესაძლებელია საგარეო ვაჭრობამ სარგებლობა მოუტანოს ორივე ქვეყანას. დ.რიკარდოს კონცეფციის ძირითადი პრინციპები მდგომარეობს იმაში, რომ ქვეყნები სპეციალიზდებიან იმ საქონლის შექმნასა და გატანაზე, რომლებსაც ისინი აწარმოებენ ნაკლები დანახარჯებით (იგულისხმება შრომის ერთეული) და დასაბუთებულია თავისუფალი ვაჭრობის მნიშვნელობა. რიკარდოს შედარებითი უპირატესობის თეორიაში არ იყო მოცემული შრომის მწარმოებლურობის განსხვავებების მიზეზების გაანალიზება, იგი განიხილავდა წარმოების მხოლოდ ერთი ფაქტორის არსებობას და სმიტის მსგავსად დაუშვებლად მიიჩნევდა საგარეო ვაჭრობაში სახელმწიფოს ჩარევას.

ჰექშერ-ოლინის თეორია. XX საუკუნის დასაწყისში შვედმა ეკონომისტებმა ელი ჰექშერმა და ბერტილ ოლინმა შექმნეს საერთაშორისო ვაჭრობის თავიანთი მოდელი - წარმოების ფაქტორთა თანაფარდობის თეორია[5]. ამ თეორიის ძირითადი დებულებები ფორმულირებულ იქნა ე. ჰექშერის მიერ მცირე მოცულობის საგაზეთო სტატიებში. შემდგომ ეს დებულებები განავითარა და განაზოგადა მისმა მოწაფემ ბ.

⁴ დევიდ რიკარდო, „პოლიტიკური ეკონომიის და დაბეგვრის საფუძვლები“, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1937.

⁵ The Heckscher-Ohlin Trade Model, <http://www2.econ.iastate.edu/classes/econ355/choi/ho.htm>

ოლინმა. იმ დროისთვის დიდი ცვლილებები განხორციელდა შრომის საერთაშორისო დანაწილების სისტემაში და შესაბამისად საერთაშორისო ვაჭრობაში. მნიშვნელოვნად შემცირდა ბუნებრივი განსხვავებების, როგორც საერთაშორისო სპეციალიზაციის ფაქტორის როლი, ხოლო განვითარებული ქვეყნების ექსპორტში მნიშვნელოვნად იმატა სამრეწველო საქონლის წილმა. ჰექშერ-ოლინის თეორიის თანახმად ქვეყნები იმ საქონლის ექსპორტირებას ახდენენ, რომელთა წარმოებაში გამოიყენება წარმოების ჭარბი ფაქტორი. მართალია, იმ დროისთვის ცნობილი იყო წარმოების სამი ფაქტორი, შრომა მიწა და კაპიტალი, მაგრამ ჰექშერ-ოლინის თეორია ორფაქტორიანია, რამდენადაც მასში მხოლოდ შრომა და კაპიტალი ფიგურირებს. ერთი სახის საქონელი არის შრომატევადი, ხოლო მეორე - კაპიტალტევადი. სხვადასხვა ქვეყნებს სხვადასხვა სიდიდის შრომა და კაპიტალი გააჩნიათ. ქვეყანა, სადაც შრომითი რესურსები ჭარბადაა ხოლო კაპიტალის ნაკლებობაა, შრომა იქნება შედარებით იაფი, ხოლო კაპიტალი - ძვირი და პირიქით, ქვეყანაში სადაც კაპიტალი ჭარბადაა ხოლო შრომითი რესურსის ნაკლებობაა, კაპიტალი იქნება შედარებით იაფი და შრომითი რესურსი - ძვირი. ქვეყნები რა თქმა უნდა საექსპორტოდ გაიტანენ საქონელს, რომლის წარმოებაც შედარებით იაფი უჯდებათ. ჰექშერ-ოლინის თეორიის თანახმად გამოდის, რომ ქვეყანა იმ საქონლის ექსპორტს განახორციელებს, რომლის წარმოებისათვის მას გააჩნია წარმოების ჭარბი ფაქტორი, ხოლო იმ საქონლის იმპორტს განახორციელებს, რომლის წარმოებისათვის საჭირო ფაქტორების დეფიციტს განიცდის[6, 54-56].

1948 წელს ამერიკელმა ეკონომისტებმა **პ. სამუელსონმა და ვ. სტოლპერმა** ჰექშერ-ოლინის თეორია განავითარეს და დაასაბუთეს, რომ წარმოების ფაქტორთა ერთგვაროვნების, ტექნიკის იდენტურობის, სრულყოფილი კონკურენციისა და სრული მობილურობის შემთხვევაში საერთაშორისო გაცვლა ქვეყნებს შორის წარმოების ფაქტორთა ფასს ათანაბრებს.

⁶ მესხია ი. „საერთაშორისო ვაჭრობა“, თბილისი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2011, 52-54 გვ.

ლეონტიევის პარადოქსი. მოცემული თეორიების განვითარების კვალობაზე, მე-20 საუკუნის 40-იან წლებში საერთაშორისო საქონელგაცვლის თეორიამ მნიშვნელოვანი კორექტივები განიცადა. ნობელის პრემიის ლაურეატმა, ამერიკელმა ეკონომისტმა ვ.ლეონტიევმა ჰექშერ-ოლინის თეორიის გამოყენებით გამოიკვლია აშშ-ს ექსპორტისა და იმპორტის სტრუქტურა და მრავალი ექსპერტის გასაოცრად (ამიტომ ეწოდა მას „ლეონტიევის პარადოქსი“) სრულიად საპირისპირო სურათი გამოავლინა. კერძოდ, მან დაასაბუთა, რომ ომის შემდგომ პერიოდში ამერიკის ეკონომიკამ წარმოების იმ სახეებში მოახდინა სპეციალიზაცია, რომელიც კაპიტალთან შედარებით მეტ შრომას მოითხოვდა. ანუ, ამერიკის ექსპორტი, იმპორტთან შედარებით უფრო შრომატევადი და ნაკლებად კაპიტალტევადი გახდა. ამ პრობლემის კვლევით დასტურდება, რომ ეს პარადოქსი მოიხსნება, თუ საერთაშორისო ვაჭრობის სტრუქტურის ანალიზის დროს გათვალისწინებული იქნება წარმოების არა ორი ფაქტორი (როგორც ეს ჰექშერ-ოლინის თეორიით განიხილება), არამედ მრავალი ფაქტორი (ფინანსური და ადამიანური კაპიტალი, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის ხელსაყრელი მიწის სავარგულები და ა.შ.). ლეონტიევის სიახლემ ფართო რეზონანსი ჰპოვა, ამის შედეგად კი შედარებითი უპირატესობის თეორიამ შემდგომი განვითარება განიცადა. მან ტექნიკური პროგრესის არათანაბარი განაწილებისა და ქვეყნებს შორის განსხვავებული ანაზღაურების საკითხები მოიცვა. „ლეონტიევის პარადოქსი“-ს უარყოფით მომენტებზე ყურადღება გაამახვილა **ბ. მინხასმა**, თავის თეორიული გამოკვლევებში. კერძოდ, მინხასმა, თავისი გამოკვლევით, აჩვენა ლეონტიევის არაკორექტული მიდგომა როდესაც იგი აშშ-ს საექსპორტო ინდუსტრიას ადარებდა არა სხვა ქვეყნების საექსპორტო ინდუსტრიას, არამედ შიგა ამერიკულ საწარმოებს, რომლებიც წარმოადგენენ იმ უცხოური საწარმოების კონკურენტებს, რომლებიც ახორციელებენ აშშ-ში პროდუქციის იმპორტს^[7]. მინხასის აზრით არსებობს შეუსაბამობა სხვადასხვა ქვეყნების შრომისა და კაპიტალის ფასების შედარებისას. ამიტომ, ერთი და იგივე

⁷ Minhas B.S., Review of „An International Comparison of Factor Costs and Factor Use“, American Economic Review, 2000 - <http://www.wassily.leontief.net/PDF/Duchin.pdf>.

საქონელი აშშ-ში შეიძლება იყოს შრომატევადი და ინდოეთში კაპიტალტევადი. მინხასმა მოახდინა მხოლოდ ვ. ლეონტიევის თეორიის კრიტიკული შეფასება (მას საკუთარი, ჩამოყალიბებული თეორია არ წარმოუდგენია).

საერთაშორისო ვაჭრობის პრობლემათა შესწავლისას ფართოდაა გამოყენებული **მულტიპლიკატორის თეორია**. XX საუკუნის 20-იან წლებში განვითარებულმა მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა წარმოშვა ახალი თეორიული მიდგომისა და მოდელების საჭიროება. ამ თვალსაზრისით გამოსარჩევია გასული საუკუნის ერთ-ერთი უდიდესი ეკონომისტის, ჯ. მ. კეინზის მიერ შემოთავაზებული კარდინალურად ახალი კონცეფცია^[8]. კეინზმა თავის ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ შემოიღო მოხმარებისადმი ზღვრული მიდრეკილების ცნება და თეორიულად დააფუძნა „შემოსავლების გამრავლებისა“ მულტიპლიკაციური ეფექტი. ამ თეორიის თანახმად, **საგარეო ვაჭრობის გააქტიურებით (კერძოდ, ექსპორტით)** მიღებული ეფექტი ეროვნული შემოსავლის ზრდაში, დასაქმების გადიდებაში, ინვესტიციურ აქტიურობასა და მოხმარებაში აისახება, რომელიც ყველა ქვეყნისთვის გარკვეული ოდენობით განისაზღვრება და კონკრეტული კოეფიციენტით – მულტიპლიკატორით გამოითვლება. მულტიპლიკატორი რთული წრიული სახის ჯაჭვური რეაქციაა, რომლითაც მტკიცდება, რომ ერთი ეკონომიკური სიდიდის ცვლილება სხვა მაჩვენებლის ცვლილებას იწვევს. ფაქტობრივად, კეინზის თეორიამ დასაქმება, ბანკის პროცენტი, დანაზოგი და მშპ-ს დონე დააკავშირა ერთიან მოდელად. აღწერა რა კრიზისის წარმოშობისა და გამდაფრების მიზეზები, კეინზმა შემოგვთავაზა ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლის ახალი, რევოლუციური მეთოდი, რომელიც დაფუძნებულია ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირებაზე. აღსანიშნავია, რომ კეინზიანელთა და ნეოკეინზიანელთა აზრით, სახელმწიფოს შეუძლია და კიდევაც უნდა შეასრულოს აქტიური როლი ეკონომიკის სტაბილიზაციაში.

კონკურენტულ უპირატესობათა თეორია (პორტერის ალმასი). წარმოების ფაქტორების ეფექტიანი გამოყენების საკითხს მიემდვნა ამერიკელი პროფესორის

⁸ ჯონ მეინარდ კეინზი, „დასაქმების, პროცენტის და ფულის ზოგადი თეორია“, 1948.

მაიკლ პორტერის „კონკურენტულ უპირატესობათა თეორია“^[9]. XX საუკუნის მეორე ნახევარში მ. პორტერმა შეისწავლა 10 ქვეყნის 100-ზე მეტი დარგი და ქვედარგი, თავის წიგნში „საერთაშორისო კონკურენცია“ მოახდინა მათი ანალიზი და გააკეთა დასკვნა, რომ ეროვნული ფირმების ამ დარგებსა და ქვედარგებში მოქმედი საერთაშორისო კონკურენტული უპირატესობანი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მაკროგარემოში ხორციელდება მათი საქმიანობა საკუთარ ქვეყანაში. მაკროგარემო განისაზღვრება არა მარტო წარმოების ფაქტორებით, არამედ შიგა ბაზარზე მოთხოვნის ხასიათით, მონათესავე და მომიჯნავე დარგების განვითარებით, ქვეყანაში მენეჯმენტისა და კონკურენციის დონით, აგრეთვე მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკითა და შემთხვევითი მოვლენებითაც. ამ კომპონენტთა შეხამება, რომელთაც პორტერი დეტერმინანტებს უწოდებს, განსაზღვრავს ფირმების, ქვედარგებისა და ქვეყნების კონკურენტულ უპირატესობებს მსოფლიო ბაზარზე.

პორტერის თეორია აღიარებულია როგორც საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის პრობლემისადმი ყველაზე თანამედროვე მიდგომა.

კრუგმანის ახალი თეორია (მასშტაბის ეფექტის თეორია). პოლ კრუგმანმა შეიმუშავა საერთაშორისო ვაჭრობისადმი ახლებური მიდგომა^[10], რომელიც ეფუძნება ე.წ. მასშტაბის ეფექტს. ეს თეორია წარმოიშვა ჰექშერ-ოლინის თეორიის კრიტიკის ბაზაზე. ამოსავალს წარმოადგენს დაშვება იმისა, რომ განვითარებულ ქვეყნებს გააჩნიათ წარმოების ფაქტორები თანაბარი პროპორციით. ამიტომ მათ შორის ვაჭრობას მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი, თუ ისინი დასპეციალდებიან სხვადასხვა დარგების პროდუქციის წარმოებაზე, რაც მასიური წარმოების შედეგად უზრუნველყოფს დანახარჯების შემცირებას. ამ შემთხვევაში სპეციალიზაცია იძლევა საშუალებას გაფართოვდეს წარმოების მოცულობა, პროდუქცია გამოშვებულ იქნას მინიმალური დანახარჯებით და შესაბამისად, დაბალი ფასით. იმისათვის, რომ ეს მასობრივი წარმოების ეფექტი იქნას რეალიზებული, საჭიროა საკმაოდ ტევადი

⁹ Porter, M.E. (2008) "The Five Competitive Forces That Shape Strategy", Harvard Business Review, January 2008.

¹⁰ Paul Robin Krugman: Rethinking International Trade. Cambridge, 1994.

ბაზარი, რაშიც გადამწყვეტ როლს თამაშობს საერთაშორისო ვაჭრობა, რამდენადაც, იგი იძლევა გასაღების ბაზრის გაფართოების საშუალებას. როგორც ყველა ზემოთგანხილულ თეორიას, მასშტაბის ეფექტის თეორიასაც გააჩნია ნაკლოვანებები[11,66-71]. იგი როგორც წესი, ხელს უწყობს მონოპოლიას, რამდენადაც დაკავშირებულია წარმოების კონცენტრაციასთან და ფირმების გამსხვილებასთან, რომლებიც შემდგომში ხდებიან მონოპოლისტები. შესაბამისად იცვლება ბაზრების სტრუქტურა, ისინი ხდებიან ან ოლიგოპოლიური, სადაც ვაჭრობა ხორციელდება ძირითადად ერთგვაროვანი საქონლით, ან მონოპოლისტური სადაც ვაჭრობას საფუძვლად უდევს მონოპოლისტური კონკურენცია.

აღნიშნული და სხვა თეორიების ასპექტები, საბაზრო ურთიერთობების განვითარების შესაბამისად, სხვადასხვა პერიოდში გამოიყენებოდა ქვეყნების საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ეკონომიკურ პოლიტიკასა და რეგულირების პრაქტიკაში. მათი შესწავლა და გააზრება საშუალებას იძლევა ობიექტურად შეფასდეს საქართველოს თანამედროვე საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა და დასახულ იქნეს მისი შემდგომი სრულყოფის მიმართულებები. როგორც ვნახეთ, ცნობილი ინგლისელი ეკონომისტი ჯონ მეინარდ კეინზი იყო პირველი, ვინც ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის რაციონალური ახსნა მოგვცა. 1933 წელს მან გამოაქვეყნა ნაშრომი „გზა აყვავებისკენ“, სადაც ის ხელისუფლებას სთავაზობდა კრიზისიდან გამოსვლის წინადადებებს, რომელიც მოიცავდა ინვესტიციების ზრდას, სამუშაო ადგილების შესაქმნელად. მანვე შეიმუშავა კრიზისის დაძლევის სპეციალური პროგრამა, რომლის განხორციელებაშიც მთავარი როლი მთავრობას დააკისრა. მისი აზრით, სწორედ მთავრობა იყო ვალდებული, ფისკალური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ინსტრუმენტების გამოყენებით შებრძოლებოდა ეკონომიკურ კრიზისს, რადგან ბაზრის მექანიზმები უძლური იყო, თვითონ დაერეგულირებინა იგი[12].

¹¹ მესხია ი. „საერთაშორისო ვაჭრობა“, თბილისი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2011, 66-71გვ.

¹² ჯონ მეინარდ კეინზი, „დასაქმების, პროცენტის და ფულის ზოგადი თეორია“, 1948.

იმის მიხედვით, ზღუდავს თუ ახალისებს საგარეო ვაჭრობას, განარჩევენ სახელმწიფო რეგულირების ორ ურთიერთსაპირისპირო ფორმას, პროტექციონიზმი და თავისუფალი ვაჭრობა. პირველი გულისხმობს იმპორტის შეზღუდვას სამამულო წარმოების სტიმულირების მიზნით, ხოლო მეორე ფორმის მიხედვით ქვეყნები ერთმნეთთან ყველგვრი აკრძალვებისა და შეზღუდვების გარეშე უნდა ვაჭრობდნენ. ქვეყნისთვის რომელია უფრო ხელსაყრელი? - ამ საკითხზე საზოგადოების აზრი ორად იყოფა, ერთი მხარე პროტექციონიზმს უჭერს მხარს, მეორე - თავისუფალ ვაჭრობას. თუ გადავხედავთ სტატისტიკას, საგარეო ვაჭრობის რეგულირებისადმი რომელი მიდგომა (თავისუფალი ვაჭრობა თუ პროტექციონიზმი) სჭარბობდა მსოფლიოში, გავაკეთებთ საინტერესო დასკვნას - თავისუფალ ვაჭრობას სიკეთე მოაქვს ქვეყნისთვის და ამასთანავე, ქვეყანამ ვაჭრობის შეზღუდვაც შეიძლება გამოიყენოს ეფექტურად. მაგალითად, მე-20 საუკუნის განმავლობაში, მსოფლიო ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე ხან ერთი სჭარბობდა, ხან მეორე. კერძოდ, 1930-1970 წლებში განმტკიცდა თავისუფალი ვაჭრობის ტენდენცია; 1970-ანი წლებიდან პროტექციონიზმი; 1980-ანი წლებიდან კვლავ ლიბერალიზმი; 2011 წლიდან - პროტექციონიზმი და ა.შ.[13, 229-234]. დღესდღეობით პროტექციონიზმი რჩება ერთ-ერთ მთავარ რეგულირების ფორმად, განსაკუთრებით სოფლის მეურნეობის პროდუქტების სამამულო წარმოების სტიმულირების საქმეში.

აგრარული საწარმოების სტიმულირების პროტექციონისტული პოლიტიკა ხორციელდება ორი გზით, რომლებსაც პირობითად შეიძლება ვუწოდოთ საშინაო პროტექციონიზმი და საგარეო პროტექციონიზმი. საშინაო პროტექციონიზმი გულისხმობს სამამულო აგრარული პროდუქტების წარმოების ხელშეწყობას ქვეყნის შიგნით. მაგალითად, აგრარული საწარმოების სუბსიდირებით ან ამ საწარმოებისაგან სოფლის მეურნეობის პროდუქტების სახელმწიფო შესყიდვებით [14, 5-35] და ა.შ. რაც შეეხება საგარეო პროტექციონიზმს, იგი გულისხმობს აგრარული საწარმოების

¹³ მესხია ი., „საერთაშორისო ვაჭრობა“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011, 229-234 გვ.

¹⁴ Академия наук СССР, цены кариталистического рынка продовольствия, Москва, 1989, 5-35 с.

სტიმულირებას საგარეო ვაჭრობის რეგულირების მექანიზმების გამოყენებით. აგრარული წარმოების სწორედ საგარეო პროტექციონიზმის მექანიზმებით რეგულირება, კერძოდ სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმებით სტიმულირება წარმოადგენს ჩვენი კვლევის მიზანს.

ზემოთ ჩამოთვლილი თეორიების განხილვის მიზანია, მყარი პოზიციის ჩამოყალიბება სასოფლო სამეურნეო წარმოების განვითარების სახელმწიფო რეგულირების მიზანშეწონილობის შესახებ. ამ დარგის პრობლემების კვლევასთან დაკავშირებული საკითხებით დაკავებული მეცნიერების დიდი ნაწილი თვლის, რომ ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში სახელმწიფო ნაკლებად უნდა ჩაერიოს ეკონომიკაში, მათ შორის საექსპორტო-საიმპორტო საქმიანობაში. ამავდროულად, ამ დარგის პრობლემების კვლევით დაკავებული სხვა ექსპერტების მხრიდან ისმის რეკომენდაციები, რომ სახელმწიფომ უნდა დააწესოს შეზღუდვები უცხოური სასოფლო სამეურნეო წარმოების პროდუქციის შემოდინებაზე. ჩვენი პოზიცია მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფო აქტიურად უნდა აწარმოებდეს სასოფლო სამეურნეო წარმოების რეგულირებას როგორც ეკონომიკური, ასევე სამართლებრივი და ორგანიზაციული ინსტრუმენტებით და აგრარული ფირმების საერთაშორისო ბაზრებზე გასვლის სტიმულირებას. ამ ინსტრუმენტების უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენს აგრარული საწარმოების საექსპორტო-საიმპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო რეგულირება. ლოგიკურია, რომ სახელმწიფო რეგულირების ამ მექანიზმების ჩამოყალიბება განაპირობა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებამ. სახელმწიფოები, გააანალიზეს რა საგარეო ვაჭრობის ლიბერალიზაციის უარყოფითი მხარეები, მივიდნენ ობიექტურ დასკვნამდე, რომ თავისუფალი ვაჭრობა ზოგ შემთხვევაში საფრთხეს უქმნის სამამულო წარმოებას და საჭიროა მისი რეგულირება, რათა ადგილი არ ჰქონდეს არაჯანსაღ კონკურენციას აგრარული პროდუქტების დემპინგური ან სუბსიდირებული ფასებით იმპორტის გამო.

ამრიგად, ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მთელი რიგი მოდელები უარყოფენ სახელმწიფოს ჩარევას ეკონომიკაში. მათ შორის ლიბერალური მოდელი,

რომლის საფუძველზეც ვითარდება საქართველოს ეკონომიკა. მიუხედავად ამისა, თითქმის ყველა ქვეყნის მთავრობები აქტიურად ერევიან ეკონომიკაში, განსაკუთრებით აგრარულ ეკონომიკაში და ხელს უწყობენ საექსპორტო საქმიანობას. ეკონომიკური თეორიებიდან, სახელმწიფო რეგულირების საკითხებთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით ხაზგასასმელია კეინზიანიზმი, ვინაიდან ის იყო პირველი, ვინც ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის რაციონალური ახსნა მოგვცა, რომელსაც დღესაც არ დაუკარგავს აქტუალობა. საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფო რეგულირების პრაქტიკა, საბაზრო ურთიერთობების განვითარების სხვადასხვა პერიოდში, გამოიყენებოდა და დღესაც გამოიყენება ქვეყნების საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების პოლიტიკაში. საინტერესოა აგრარული წარმოების რეგულირების თანამედროვე პრიორიტეტები აშშ-სა და ევროკავშირში, იმ თვალსაზრისით, რომ აგრარული წარმოების სტიმულირების ძირითადი ძალისხმევა გადატანილია ექსპორტზე ორიენტირებულ საწარმოო სუბიექტებზე, მათი უპირატესად წახალისების მიზნით. რასაკვირველია ასეთი ტენდენციები არ გამოდგება თანამედროვე საქართველოსათვის, მისი სოფლის მეურნეობის წარმოების განვითარების მდგომარეობისა და საბიუჯეტო შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, მაგრამ ეს ფაქტი იძლევა იმის მაგალითს, რომ სასოფლო-სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობა უნდა იყოს წახალისებული უპირატესად, რომლის მეშვეობით შესაძლებელია გავლენა მოვახდინოთ ადგილებზე, საკუთრივ სასურსათო პროდუქციის, წარმოების ზრდაზე. საჭიროა, რომ შევასდეს საქართველოს თანამედროვე საგარეო სავაჭრო პოლიტიკა და დასახულ იქნეს მისი შემდგომი განვითარების ხელშემწყობი მექანიზმების ფორმირების გზები. ამ მექანიზმების ჩამოყალიბების პროცესი, ისეთი სახით როგორც დღეს იყენებენ მსოფლიოს ქვეყნები, შეიძლება რამოდენიმე ეტაპად დავყოთ, რაც განხილული გვაქვს მომდევნო ქვეთავში.

1.2. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების მექანიზმების განვითარების ძირითადი ეტაპები, ფორმები და მეთოდები

ვიდრე რეგულირების მექანიზმების განვითარების ეტაპებს განვიხილავთ, გვინდა აღვნიშნოთ ერთ - ერთი იმ გარემოებათაგანი, რომელიც ზეგავლენას ახდენს საერთაშორისო ვაჭრობაზე. ეს არის ვალუტის კურსის ცვლილება. კერძოდ, კურსის გამყარებისას სარგებლობენ იმპორტიორები და ზარალდებიან ექსპორტიორები, ხოლო ვალუტის კურსის გაუფასურებისას სარგებლობენ ექსპორტიორები და ზარალდებიან იმპორტიორები. ანუ ეროვნული ვალუტის კურსის ცვლილება გავლენას ახდენს საგარეო ვაჭრობის სალდოზე - მისი კურსის გაუფასურება სტიმულს აძლევს ექსპორტს და ზღუდავს იმპორტს, რის კვალობაზეც მცირდება პასიური სალდო (ან იზრდება აქტიური სალდო). ეროვნული ვალუტის კურსის გაზრდისას კი ადგილი აქვს საპირისპირო ზემოქმედებას - იზრდება იმპორტი და მცირდება ექსპორტი, რის შედეგადაც იზრდება პასიური სალდო (ან მცირდება აქტიური სალდო)[15, 232-236].

თანამედროვე, მრავალმხრივი სავაჭრო სისტემის რეგულირების მექანიზმების განვითარებაში, გამოყოფენ რამდენიმე ეტაპს:

პირველი ეტაპი მოიცავს მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან II მსოფლიო ომამდე პერიოდს. ამ ეტაპზე იყო რამდენიმე მცდელობა, შექმნილიყო საერთაშორისო ვაჭრობის მარეგულირებელი მექანიზმი, რომლებიც ძირითადად წარუმატებელი აღმოჩნდა. აღნიშნული აიხსნება იმ პერიოდში ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების ინტერესთა დაპირისპირებით, რაც შეუძლებელს ხდიდა კომპრომისის მისაღწევად საერთო ბაზის გამონახვას. მრავალმხრივი რეგულირების განვითარებას ცდილობდა ერთა ლიგა და მისი ეკონომიკური კომიტეტი, რომელთა მცდელობის

¹⁵ Салимжанов И.К., Цены и Ценообразование, издательство Финстатинформ, Москва, 1989, 232-236 с.

წარუმატებლობა იმ ეტაპზე ნაწილობრივ კომპენსირდებოდა კარტელებისა და საერთაშორისო ფირმათა დონეზე შეთანხმებების განვითარებით^[16].

მექანიზმების განვითარების მეორე ეტაპი შეიძლება ვუწოდოთ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი წლებიდან ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის ჩამოყალიბებამდე პერიოდს, ვინაიდან, საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობების მრავალმხრივ დონეზე შეთანხმებული წესების მიღებისა და ამოქმედების პირველი წარმატებული მცდელობა სწორედ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში განხორციელდა. ამ ძალისხმევის შედეგი იყო გენერალური შეთანხმება ვაჭრობასა და ტარიფებზე - GATT, რომელიც 1948-1994 წლებში არეგულირებდა საქონლით საერთაშორისო ვაჭრობას. წლების განმავლობაში GATT-ის ტექსტი განიცდიდა ცვლილებას მასში ახალი დადგენილებების შეტანის, განსაკუთრებით კი განვითარებადი ქვეყნების სავაჭრო პრობლემების მოგვარების მიზნით. ამასთან ერთად, მიღებული იქნა მთელი რიგი დამხმარე შეთანხმებები, რომელიც დეტალურად განმარტავს და განავრცობს GATT-ის ძირითად დებულებებს. GATT-ის არსებობის პირველი წლები დაეთმო გაწევრიანების შესახებ მოლაპარაკებებსა და სატარიფო შემცირებას. ტოკიოს რაუნდის მსვლელობაში (1973-1979) განხორციელდა სერიოზული ცვლილებები და დამატებები მოქმედ შეთანხმებებში, რაც მიმართული იყო არასამართლიანი ვაჭრობის წინააღმდეგ. ამის შედეგად ჩამოყალიბდა მთელი რიგი ახალი შეთანხმებები, რომლებიც „ტოკიოს რაუნდის შეთანხმებების“ სახელითაა ცნობილი და მოიცავს სუბსიდიების, დემპინგის, სამთავრობო შესყიდვების, ვაჭრობაში არსებული ტექნიკური ბარიერების, საბაჟო ღირებულების განსაზღვრის, იმპორტის ლიცენზირების, რძისა და ხორცის პროდუქტებით ვაჭრობის საკითხებს. ეს შეთანხმებები ნებაყოფლობითი იყო იმ გაგებით, რომ GATT-ის წევრობის მიღწევისათვის არ იყო სავალდებულო მათი მიღება. თუმცა, ბევრმა ხელშემკვრელმა მხარემ ეს ვალდებულებები აიღო. GATT-ის არსებობის მანძილზე (1948-1994 წ.) ჩატარდა მრავალმხრივ სავაჭრო მოლაპარაკებათა რვა რაუნდი, რომელთა შედეგად

¹⁶ წყარო: საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკისა და სამართლის საერთაშორისო ცენტრის (ICTPL Georgia) ოფიციალური ვებ-გვერდი www.ictplgeorgia.ge

შეთანხმებათა პაკეტი მნიშვნელოვნად გაფართოვდა ურუგვაის რაუნდზე, 1994 წელს [17,8].

GATT-ის წესები და მისი დამხმარე შეთანხმებები შესწორებული და განახლებული იქნა სავაჭრო მოლაპარაკებების ურუგვაის რაუნდში, რომელიც გაიმართა 1986-1994 წლებში. ურუგვაის რაუნდის მომზადებას 4 წელი დასჭირდა, ხოლო ჩატარებას – შვიდი. ეს რაუნდი შეიძლება განვიხილოთ როგორც უპრეცედენტო მოვლენა ვაჭრობისადმი მიძღვნილ საკითხებზე მოლაპარაკებათა შორის და შეიძლება ითქვას, საერთოდ ეკონომიკურ თემებზე მოლაპარაკებათა შორისაც – მან მოიცვა საკითხთა არნახულად ფართო სპექტრი.

რაუნდი იყოფა ხუთ პერიოდად, რომელთა დროს ჩატარდა მინისტრთა სამი კონფერენცია (პუნტა დელ-ესტე – 1986, მონრეალი – 1988 და ბრიუსელი – 1990), წარმოდგენილი იქნა წინასწარი შედეგების პირველი დამაკმაყოფილებელი პაკეტი (1991 წ.) და ხელი მოეწერა ვმო-ს შეთანხმებებს და ამ ორგანიზაციის დაარსების ხელშეკრულებას.

რაუნდის ერთ-ერთი მთავარი მიღწევა არის ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (WTO/ვმო) დაფუძნება. GATT-ი, რომლის ეგიდით დაწყებული იქნა ეს მოლაპარაკებები, გარდაიქმნა ვმო-დ, რომელიც ჩამოყალიბდა სრულფასოვანი დამოუკიდებელი ორგანიზაციის ფორმით. ამასთან GATT-ის პერიოდში დადებულმა ყველა შეთანხმებამ შეადგინა ვმო-ს სამართლებრივი საფუძველი.

ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (ვმო, WTO) შექმნა. ვმო-ს შექმნის შემდგომი პერიოდი შეიძლება ჩაითვალოს საგარეო ვაჭრობის რეგულირების მექანიზმების განვითარების ბოლო ეტაპად, რადგან ვმო-მ, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადებით სატარიფო რეგულირების გარდა, ბევრი მნიშვნელოვანი ფუნქცია შეიძინა არასატარიფო რეგულირების მიმართულებით, მათ შორის, ტექნიკური ბარიერების, იმპორტის ლიცენზირებისა და განსაკუთრებით **სოფლის მეურნეობის შესახებ შეთანხმებების სახით**. როდესაც ურუგვაის რაუნდის შედეგად ჩამოყალიბდა

¹⁷ ცაგარეიშვილი პ., სამეცნიერო შრომების კრებული, საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობათა უნივერსიტეტი, სტატია - „საგარეო ვაჭრობის ისტორიული მიმოხილვა“, 2010, 8გვ.

ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია, საერთაშორისო ვაჭრობის მარეგულირებელი საკუთარი სამართლებრივი ბაზით, ზემოაღნიშნულ შეთანხმებათა უმრავლესობა სავალდებულო გახდა და სრულყოფილად ამოქმედდა. ურუგვაის რაუნდზე მნიშვნელოვანი შედეგები იქნა მიღწეული საქონლით ვაჭრობის მარეგულირებელი წესების დიდ რაოდენობასთან დაკავშირებით, მათ შორის მნიშვნელოვნად გაძლიერდა ე.წ. გამჭვირვალობის მოთხოვნა. მთელი რიგი დამატებითი შეთანხმებების საშუალებით, განიმარტა ის სპეციფიკური მუხლები ადრე მიღებულ ვალდებულებებში, რომლებიც ითვალისწინებდნენ საიმპორტო გადასახადებსა და მოსაკრებლებს, სახელმწიფო ვაჭრობას, საგადასახადო ბალანსს, საბაჟო კავშირებს და თავისუფალ ვაჭრობას და სხვა. ასევე, მნიშვნელოვანი შედეგები იქნა მიღწეული დავების მოგვარების სავალდებულო პროცედურებთან და წევრი ქვეყნების სავაჭრო პოლიტიკის განხილვასთან დაკავშირებით[18].

GATT-ის ფორმატში არსებულმა საერთაშორისო სავაჭრო შეთანხმებამ განიცადა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ცვლილება:

- 2012 წლისათვის წევრების რაოდენობა გაიზარდა 157 ქვეყანამდე;
- წევრ ქვეყანათა ვაჭრობის ეროვნული წესები სულ უფრო მეტად შეესაბამებოდა ვმო-ს ნორმებს, პრინციპებსა და ამოცანებს;
- დროთა განმავლობაში განვითარებული ინსტიტუციონალური პრაქტიკა მნიშვნელოვნად განმტკიცდა ოფიციალური ადმინისტრაციული სტრუქტურის (ორგანიზაციის) დაარსებით;
- სხვადასხვა ცხრილები, კოდექსები და შეთანხმებები, რომლებიც დაემატა 1947 წლის GATT-ს ჰარმონიზებული იქნა ვმო-ს ერთიან სისტემაში და მისი განუყოფელი ნაწილი გახდა;
- მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია საქონელზე საიმპორტო ტარიფების შემცირებამ, ხოლო გლობალური სავაჭრო სისტემის მასშტაბები გაფართოვდა მასში

¹⁸ ვაჭრობისა და ტარიფების შესახებ 1994 წლის გენერალური შეთანხმება (General Agreement on Tariffs and Trade_GATT 1994).

ისეთი სფეროების ჩართვით, როგორცაა მომსახურება, ინვესტიცია, ინტელექტუალური საკუთრება, დავების მოგვარება;

- ეროვნული სავაჭრო წესების გამჭვირვალობა აღიარებულ იქნა როგორც სამართლიანი კონკურენციის განვითარების მნიშვნელოვანი ასპექტი, რომლის უზრუნველყოფისათვის ძალისხმევას ვმო-ს ფარგლებში განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება;

- შეიქმნა დავების მოგვარების სავალდებულო მექანიზმი.

ვმო-მ გააგრძელა GATT-ის მიერ დაწყებული პოლიტიკა ბაზარზე დაშვების პირობათა ლიბერალიზაციის და ეკონომიკური დაპირისპირების ურთიერთშეთანხმებული დათმობების შეცვლის მიმართულებით. ამ თვალსაზრისით ვმო-მ ბევრი მნიშვნელოვანი და ახალი ფუნქციაც შეიძინა, მაგალითად სავაჭრო დავების მოგვარების მექანიზმების ჩათვლით.

ქვეთავის დასასრულს, შესაძლებელია აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს გაწევრიანებას ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში (ი.ხ. ქვეთავი 2.1.), უკვე მოჰყვა გარკვეული დადებითი ძვრები. კერძოდ, გაძლიერდა საქართველოს ინტეგრაცია მსოფლიო სავაჭრო სისტემაში, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობის მიღწევას როგორც საქართველოში, ასევე მთელს კავკასიის რეგიონში. საქართველოს გააჩნია უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი წევრი ქვეყნების ბაზარზე. სხვა უპირატესობებთან ერთად, ეს გამოიხატება წევრი ქვეყნების მიერ საიმპორტო ტარიფების შემცირებაშიც. მოგვიანებით აშშ-მა საქართველოს პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემის (GSP) ბენეფიციარის სტატუსიც მიანიჭა (ი.ხ. ქვეთავი 2.2.). აღსანიშნავია, რომ 2002 წლიდან GSP-ს შეღავათები საქართველოზე გაავრცელეს ასევე პოლონეთმა და თურქეთმაც.

ამრიგად, საბაჟო გადასახადების შემცირება საქართველოში იმპორტირებულ ნახევარფაბრიკატებსა და ნედლეულზე ხელს უწყობს შიგა ინვესტირებისა და წარმოების ზრდას და ამასთან შესაძლებელს ხდის დაინერგოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების მსოფლიოში საუკეთესო ტექნოლოგიები. საქართველოს ვმო-ში გაწევრიანება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს აგრეთვე პირდაპირი უცხოური

ინვესტიციების მოზიდვას. საქართველოს ინტერესები საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში დაცულია ვმო-ს დავების მოგვარების მრავალმხრივი მექანიზმებით. როგორც ვმო-ს სრულუფლებიანმა წევრმა ჩვენმა ქვეყანამ მიიღო უფლება აწარმოოს ორმხრივი და მრავალმხრივი მოლაპარაკებები ვმო-ში შემსვლელ ქვეყნებთან ქართული პროდუქციის მათ ბაზრებზე დაშვების ხელსაყრელი პირობების უზრუნველყოფისათვის. საქართველომ მიიღო საშუალება აქტიურად ჩაერთოს მრავალმხრივ მოლაპარაკებათა ახალ ე.წ. „განვითარების რაუნდში“, რათა უკეთ წარმოაჩინოს და დაიცვას თავისი ეკონომიკური ინტერესები.

1.3. სატარიფო და არასატარიფო ინსტრუმენტები აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის რეგულირების მექანიზმის სისტემაში

ქვეყანაში ძლიერი ეკონომიკის არსებობისთვის მნიშვნელოვანი, სამამულო აგრარული წარმოებისა და საექსპორტო საქმიანობის სტიმულირების ყველაზე დიდი ხელშემწყობი ფაქტორი (ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებსა და წარმოების ტექნოლოგიებთან ერთად), არის ეფექტური საბაჟო სისტემა. საერთაშორისო პრაქტიკისა და ეროვნული თავისებურებების გათვალისწინებით, თანამედროვე საქართველო ნაბიჯ-ნაბიჯ ახორციელებს ისეთ საბაჟო პოლიტიკას, რომელიც მაქსიმალურად უწყობს ხელს ეროვნული აგრარული წარმოების ზრდას და საექსპორტო საქმიანობის სტიმულირებას, მაგრამ ამავე დროს არ ზღუდავს ისეთი პროდუქტების იმპორტს, რომლის ადგილობრივ წარმოებასაც არ ძალუძს ბაზრის გაჯერება. საბაჟო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ბერკეტს წარმოადგენს საექსპორტო-საიმპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო რეგულირება.

საგარეო ვაჭრობის რეგულირების მექანიზმები. როგორც 1.2 ქვეთავში აღინიშნა, რეგულირების სრულყოფის კვალობაზე საერთაშორისო სავაჭრო პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა მექანიზმები, რომლებიც ქვეყანებს, ექსპორტ-იმპორტის ნაკადების „მართვის“ საშუალებას აძლევენ. განვიხილოთ საგარეო ვაჭრობის რეგულირების ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი და ეფექტური ინსტრუმენტთა ნაკრები.

ცნობილია, რომ საგარეო-სავაჭრო სახელმწიფო რეგულირება ხორციელდება ძირითადად სატარიფო და არასატარიფო მეთოდებით (იხ. ცხრილი №1.3.1). ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოყვანილი მეთოდები მიღებულია და გამოიყენება ქვეყნებს შორის საგარეო ვაჭრობის რეგულირებისათვის და როგორც კვლევის ობიექტი, ამ ინსტრუმენტების აღწერა აუცილებელ ამოცანას წარმოადგენს ჩვენი მიზნის მისაღწევად.

საგარეო ვაჭრობის რეგულირების ინსტრუმენტები

მეთოდი	ინსტრუმენტი	რეგულირების ობიექტი	
სატარიფო ღონისძიებები			
—	საბაჟო ტარიფი	--	იმპორტი
—	სატარიფო კვოტა	ექსპორტი	--
არასატარიფო ღონისძიებები			
რაოდენობრივი	კვოტირება	--	იმპორტი
	ლიცენზირება	--	იმპორტი
	ექსპორტის „ნებაყოფლობითი“ შეზღუდვა	ექსპორტი	--
ფარული	ტექნიკური და ადმინისტრაციული ბარიერები	--	იმპორტი
	ადგილობრივი კომპონენტების შემცველობის მოთხოვნა	--	იმპორტი
	სახელმწიფო შესყიდვები	--	იმპორტი
	შიგა გადასახდელები და მოსაკრებლები	--	იმპორტი
ფინანსური	სუბსიდიები	ექსპორტი	--
	დაკრედიტება	ექსპორტი	--
	დემპინგი	ექსპორტი	--

სატარიფო ღონისძიებები:

ა) საბაჟო ტარიფი. როგორც ცნობილია, საბაჟო ტარიფები წარმოადგენს ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის რეგულირების ძირითად ინსტრუმენტს. იგი არის საბაჟო გადასახადის განაკვეთების ნაკრები (სისტემა), რომლითაც უნდა დაიხვეწოს საბაჟო საზღვარზე გადაადგილებული ესა თუ ის საქონელი [19,238]. ანუ, საბაჟო ტარიფი - ეს არის გადასახადი, რომელიც წესდება საქონელზე, რომელიც გადაკვეთს ქვეყნის საზღვარს იმპორტის ან ექსპორტის სახით. საბაჟო ტარფის გამოყენება განპირობებულია რამოდენიმე მიზნით:

- ტარიფის დაწესება უზრუნველყოფს უცხოური კონკურენციისაგან ეროვნული წარმოების დაცვას (პროტექციონისტული) - ტარიფის დაწესებით

¹⁹ Волгина Н. А., Международная Экономика, Москва, 2006, 238 с.

უცხოური საქონელი ძვირდება ან/და ცოტა შემოდის ქვეყანაში, შესაბამისად ბაზარს იკავებს იგივე, ეროვნული წარმოების საქონელი და იყიდება შედარებით მაღალ ფასად;

- ბიუჯეტის შევსება - ტარიფი კარგი საშუალებაა სახელმწიფოს შემოსავლების გასაზრდელად;

- სავაჭრო ბალანსის დარეგულირება;

- სოციალური მიზანი - აძვირებს რა საქონელს, ტარიფს შეუძლია შეამციროს მოთხოვნა ჯანმრთელობაზე უარყოფითად მოქმედ საქონელზე. მაგალითად სიგარეტზე ან სპირტიან სასმელებზე დაწესებული მაღალი ტარიფი განაპირობებს ფასების ზრდას ამ საქონელზე და შესაბამისად იზღუდება მისი მოხმარება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მიზნები, პირდაპირ თუ ირიბად, ერთდროულად მიიღწევა.

საბაჟო ტარიფი კლასიფიცირდება:

ა) რეჟიმების მიხედვით;

ბ) გაანგარიშების წესის მიხედვით;

გ) ხასიათის მიხედვით.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი. კერძოდ,

ა) რეჟიმების მიხედვით არსებობს:

- *საიმპორტო ტარიფები*, ისინი ყველაზე ხშირად გამოიყენება და ამავე ქვეთავში, ოდნავ ქვემოთ, მათ არსს სკურპულოზურად განვიხილავთ;

- *სატრანზიტო ტარიფები* ქვეყნების უმრავლესობას, მათ შორის საქართველოს გაუქმებული აქვს. მისი არარსებობა სტიმულს აძლევს ტრანზიტულად გადამზიდავ კომპანიებს ისარგებლონ ამ ქვეყნების გზებით. ამ გადამზიდავთა მომსახურების მიზნით ქვეყანაში იხსნება სასტუმროები, კვების ობიექტები და სხვა დაკავშირებული სერვისები. ამ მომსახურებების არსებობით ქვეყანაში ვითარდება ინფრასტრუქტურა და რაც მთავარია, ბიუჯეტში, ირიბი არხებით, შედის თანხები (მოგების, ქონების ან საშემოსავლო გადასახადის სახით). შეიძლება ითქვას, რომ ტრანზიტზე გადასახადის არ არსებობით ქვეყანა ნახულობს

უფრო მეტ სარგებლობას, ვიდრე ამ გადასახადის არსებობით. შესაბამისად მის დაწესებას აზრი ეკარგება.

- *საექსპორტო ტარიფების* დაწესებას აქვს ორი მიზეზი:

1. ბიუჯეტის შევსება – თუ ქვეყანა მონოპოლისტია მსოფლიო ბაზარზე (მაგალითად, ბრაზილია მონოპოლისტია ყავის ბაზარზე, ტაილანდი - ბრინჯის ბაზარზე და სხვ.);

2. ნედლეულის გადინების ხელოვნური შეფერხება (მაგალითად დაუმუშავებელი ხე-ტყის გატანაზე დაწესებული გადასახადი ხელს უშლის ქვეყნიდან მის გადინებას, რაც სტიმულს უკარგავს ტყის საფარის განადგურებას).

- ბ) გაანგარიშების წესის მიხედვით არსებობს:

- *ადვალური ტარიფები*, რომელიც იანგარიშება როგორც ფიქსირებული პროცენტი საქონლის ერთეულის ღირებულებიდან;

- *სპეციფიკური ტარიფები*, რომლებიც იანგარიშება როგორც ფიქსირებული თანხა საქონლის ფიზიკურ ერთეულზე. მაგალითად, თუ ადვალური ტარიფის განაკვეთი არის 12%, ხოლო სპეციფიკური ტარიფის განაკვეთია 25 ლარი, მაშინ ადვალური წესით, ერთი ტონა შაქრის საიმპორტო ტარიფის გაანგარიშებისას, რომელიც 1000 ლარი ღირს, თითოეულ ტონა შაქარზე გადაიხდევენება 120 ლარი, ხოლო სპეციფიკური წესით, მიუხედავად შაქრის ღირებულებისა, ტონაზე გადაიხდევენება 25 ლარი;

- *შერეული (კომბინირებული) ტარიფები* წარმოადგენს ადვალური და სპეციფიკური ტარიფების კომბინაციას.

- გ) ხასიათის მიხედვით არსებობს:

- *სეზონური ტარიფი*, რომელიც წესდება ძირითადად სასოფლო სამეურნეო წარმოების პროდუქტებზე, ადგილობრივი მეურნეობის დაცვის მიზნით;

- *საკომპენსაციო ტარიფი*, რომელიც წესდება სუბსიდიის საპასუხოდ;

- *ანტიდემპინგური ტარიფი*, რომელიც წესდება დემპინგის საპასუხოდ.

ზოგადად, ტარიფი ამცირებს იმპორტის მოცულობას და ბაზარს აახლოვებს იმ წონასწორობასთან, რომელიც იქნებოდა ვაჭრობის არარსებობისას. იგი

სხვადასხვაგვარად მოქმედებს აგრარული პროდუქტების მომხმარებელთა და მწარმოებელთა ქცევაზე (ნახაზები №1.3.1 და №1.3.2).

საბაჟო ტარიფის გავლენა მომხმარებლებზე. ნახაზი №1.3.1 წარმოადგენს მოთხოვნისა და მიწოდების ამოსავალ სქემას, რომლის დახმარებითაც შეიძლება გამოვავლინოთ რაიმე საქონელზე, მაგალითად, სუფრის ყურძენზე ტარიფის დაწესების შედეგები მის მომხმარებელთათვის.

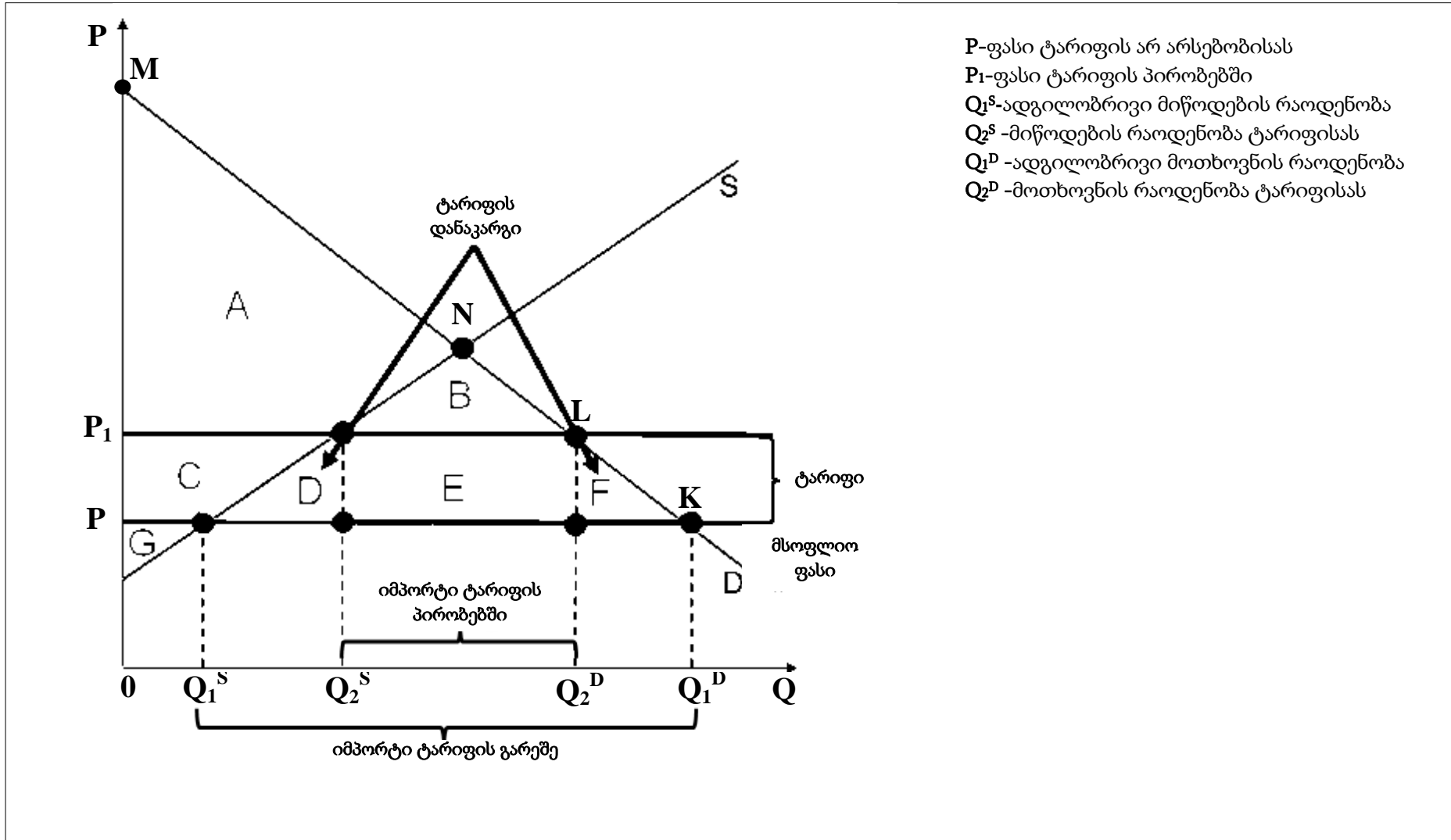
ტარიფი რომ არ იყოს დაწესებული, სუფრის ყურძნის იმპორტი განხორციელდებოდა თავისუფალი მსოფლიო ფასით - P დოლარად და როგორც საზღვარგარეთული ისე სამამულო სუფრის ყურძნის ფასი იქნებოდა P დოლარი. მომხმარებლები ამ ფასად სამამულო მწარმოებლებისაგან იყიდდნენ Q_1^S სუფრის ყურძენს, იმპორტი შეადგენდა $Q_1^D - Q_1^S$ კგ. სუფრის ყურძენს წელიწადში, მოხმარების საერთო დონე მიაღწევდა Q_1^D კილოგრამ სუფრის ყურძენამდე [20,75].

თუ გავითვალისწინებთ მოთხოვნის მრუდის არსს, შეიძლება გამოვთვალოთ რა სარგებლობას ნახულობს მომხმარებელი სუფრის ყურძნის ყიდვის შესაძლებლობით და როგორ ამცირებს ამ სარგებლობას ტარიფის შემოღება. ნახაზზე №1.3.1, მოთხოვნის მრუდიდან გამომდინარეობს, რომ თუ თავისუფალი ვაჭრობით ფასი P დოლარია, K წერტილში მოიძებნება მყიდველი, რომელიც თანახმა იქნება შეიძინოს კიდევ ერთი კილოგრამი სუფრის ყურძენი ამ ფასად. ამავე დროს ვიღაც დათანხმდება L წერტილში სუფრის ყურძენი იყიდოს P_1 დოლარად.

საბოლოოდ ამას მივყავართ მოხმარების მოცულობამდე, რომელიც ტოლია Q_2^D რაოდენობისა წელიწადში. ანალოგიურად, თუ რაღაც მიზეზით ამ ქვეყანაში შეუძლებელი აღმოჩნდებოდა სუფრის ყურძნის ყიდვა, მაშინ მოიძებნება მომხმარებელი, რომელიც მზად იქნება ერთ კილოგრამ სუფრის ყურძენში გადაიხადოს ძალზედ მაღალი ფასი, ვთქვათ M დოლარი.

²⁰ Peter H. Lindert, International Economics, 2008, 75გვ.

საიმპორტო ტარიფის გავლენა სუფრის ყურძნის მომხმარებლთა ქცევაზე

მოთხოვნის მრუდის ასეთი გააზრება შესაძლებლობას იძლევა ფულად გამოხატულებაში შევავასოთ მომხმარებელთა სარგებელი სუფრის ყურძნის შეძენის შესაძლებლობიდან. მსოფლიო ფასად (P დოლარად) სუფრის ყურძნის შეძენა იმ მომხმარებელს, რომელიც მზად იყო გადაეხადა M დოლარი, წლიურად დაუზოგავს $M - P$ დოლარს. M წერტილიდან K წერტილამდე მოთხოვნის მრუდზე შევამჩნევთ, რომ სხვა მომხმარებლებიც მოგებას ნახულობენ სუფრის ყურძნის უფრო იაფად შეძენის შესაძლებლობით. ამას მოწმობს ვერტიკალური სხვაობა მოთხოვნის მრუდის წერტილებსა და მსოფლიო ფასის ხაზს შორის.

ტარიფის არ არსებობისას, მოთხოვნის მრუდითა და მსოფლიო ფასის ხაზით შემოფარგლული სამკუთხედის ფართობი გვიჩვენებს სუფრის ყურძნის P ფასად შეძენით მოსალოდნელ დანაზოგს (მოგებას) მომხმარებელთათვის. **MPK** სამკუთხედი, რომელიც შეესაბამება მომხმარებლის მოგებას, არის იმის დაახლოებითი მნიშვნელობა, თუ რა უჯდება მომხმარებელს სუფრის ყურძნის ყიდვის შესაძლებლობა ტარიფის არარსებობის შემთხვევაში. შინაარსობრივად ეს მოგება წარმოადგენს სხვაობას იმ თანხას შორის, რომლის გადასახდელად მომხმარებელი მზად იყო და იმ ფასს შორის, რაც მან საქონლის შესაძენად რეალურად გადაიხადა.

12%-ანი ტარიფის დაწესების დროს, იზრდება სუფრის ყურძნის ღირებულება P_1 დოლარამდე და შესაბამისად მცირდება მომხმარებლის დანაზოგი. კერძოდ, ფასის P_1 დოლარამდე გაზრდით, ტარიფი, როგორც ეს №1.3.1 ნახაზიდან ჩანს, აიძულებს მომხმარებელთა ერთ ნაწილს 12%-ით მეტი გადაიხადონ თითოეულ კილოგრამ სუფრის ყურძენში რათა შეიძინონ იგივე Q_2^D რაოდენობა, რომელსაც ისინი შეიძენდნენ P დოლარად. სხვა მომხმარებლებს ტარიფი აიძულებს საერთოდ უარი თქვან სუფრის ყურძნის შეძენაზე, რომელიც მათი აზრით P_1 დოლარის გადახდად არ ღირს. შედეგად ერთობლივი მოთხოვნა ეცემა Q_1^D -დან Q_2^D კილოგრამამდე.

ამრიგად, ტარიფის შემოღების დანაკარგი, მომხმარებელთათვის წარმოქმნის $C+D+E+F$ ფიგურების ფართობების ჯამს. ეს არის მომხმარებელთა მოგების ის ნაწილი, რასაც ისინი კარგავენ სამომხმარებლო დანაზოგების შემცირების შედეგად **MPK**

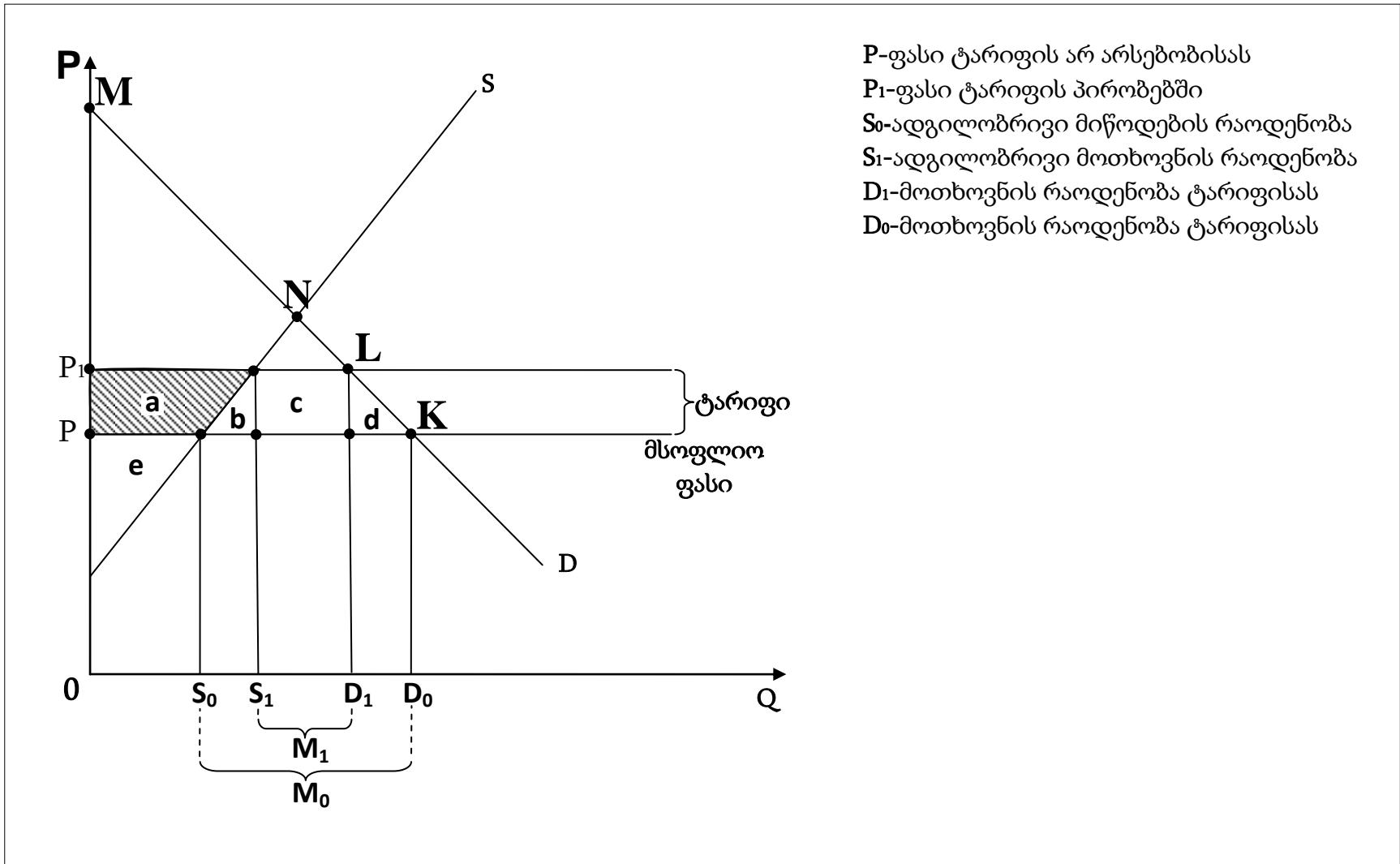
სამკუთხედის ფართობის ტოლი სიდიდიდან MP_L სამკუთხედის ფართობის ტოლ სიდიდემდე.

ტარიფის შემოღებით მომხმარებლების დანაკარგების სიდიდე შეიძლება რაოდენობრივად შეფასდეს და იგი ზოგჯერ ძალზე მნიშვნელოვანია. ტარიფი იწვევს არა მარტო იმპორტირებული საქონლის, არამედ სამამულო საქონლის გაძვირებასაც. ტარიფის შემოღებისთანავე ცალკეული მომხმარებელი შესძლებს თავი აარიდოს გაძვირებული P_1 დოლარის გადახდას მოთხოვნის იმპორტული საქონლიდან სამამულოზე გადატანით. მაგრამ შიგა მიწოდება არ გაიზრდება წარმოების ხარჯების P დოლარზე ზევით გაზრდის გარეშე (სამამულო მწარმოებლებს არ დასჭირდებათ სატარიფო დაცვა). ამის გამო სამამულო წარმოების სუფრის ყურძნის გაყიდვა მიაღწევს Q_2^S რაოდენობას, რომლის დროსაც მათი ზღვრული ხარჯები და შესაბამისად მათი პროდუქციის ფასიც იმავე P_1 დოლარის ტოლია. მომხმარებელი ახლა უკვე იძულებულია ზედმეტი გადაიხადოს არა მხოლოდ იმპორტულ, არამედ სამამულო წარმოების სუფრის ყურძენშიც. $C+D+E+F$ ფიგურების ფართობების ჯამის გაზომვისათვის აუცილებელია ვიცოდეთ სუფრის ყურძნის ღირებულება ტარიფის ჩათვლით და ტარიფის ჩათვლელად, აგრეთვე რაოდენობა, რომელსაც მომხმარებლები შეიძენენ ტარიფის შემოღებამდე და შემოღების შემდეგ ($Q_1^D + Q_2^D$). თუ ეს სიდიდეები გვეცოდინება, შევძლებთ გამოვთვალოთ $C+D+E+F$ ფიგურების ფართობები. თუნდაც ზუსტად არ ვიცოდეთ მოთხოვნის მრუდის დახრის კუთხე, შესაძლებელია მივიღოთ სამომხმარებლო დანაკარგების სიდიდის დაახლოებითი შეფასება. იგი ტარიფის სიდიდისა (12%) და ამ დროს შეძენილი სუფრის ყურძნის Q_2^D სიდიდის ნამრავლზე მეტია და ნაკლებია ტარიფის შემოღებამდე შეძენილი სუფრის ყურძნის რაოდენობისა და ტარიფის სიდიდის ნამრავლზე.

საბაჟო ტარიფის გავლენა მწარმოებლებზე[21, 80]. ტარიფის დაწესებით, სამამულო მწარმოებლები სარგებელს ნახულობენ როგორც ვაჭრობის გაზრდიდან, ისე შემოღებული ტარიფის შედეგად საქონლის გაძვირებიდან (№1.3.2 ნახაზი).

²¹ Peter H. Lindert, International Economics, 2008, 80გვ.

საიმპორტო ტარიფის გავლენა სუფრის ყურძნის მწარმოებელთა ქცევაზე

ტარიფის შემოღებით მწარმოებელთა მოგება შეიძლება რაოდენობრივად შეფასდეს 1.3.2 ნახაზის დახმარებით. მასზე მოცემულია სუფრის ყურძნის ბაზრის იგივე სურათი, რაც 1.3.1 ნახაზზე, მაგრამ უკვე მწარმოებლების თვალსაზრისით დანახული. ტარიფი ზრდის სამამულო წარმოების სუფრის ყურძნის ფასს P -დან P_1 დოლარამდე. რა თქმა უნდა, სამამულო კომპანიები ამ ფაქტს უპასუხებენ სუფრის ყურძნის წარმოებისა და გაყიდვების ზრდით, მანამ, სანამ ეს მათთვის ხელსაყრელია (S_0 წერტილიდან S_1 წერტილამდე). ყოველი მომდევნო კილოგრამი სუფრის ყურძნის წარმოების ხარჯი, როგორც ეს მიწოდების მრუდიდან ჩანს, აღწევს საბაზრო ფასს ტარიფის ჩათვლით (P_1 დოლარს). საქონლის კიდევ უფრო დიდი ოდენობით წარმოება მათთვის ხელსაყრელი აღარ არის, რადგან ამ შემთხვევაში წარმოების ზღვრული ხარჯები გადააჭარბებს P_1 დოლარს, ანუ ფასს, რომელსაც ისინი იღებენ შიგა ბაზარზე ვაჭრობით უცხოელ მიმწოდებლებთან კონკურენციის შედეგად.

ტარიფის დაწესებამდე, მწარმოებელთა მოგება ტოლია მთლიან შემოსავალსა და წარმოების ხარჯებს შორის სხვაობისა [22,75]. 1.3.2 ნახაზზე ეს მოგება e სამკუთხედის ფართობის სახეს იღებს. იგი შემოფარგლულია მსოფლიო ფასის ხაზით, შიგა მიწოდების მრუდითა და ფასების ვერტიკალური ღერძით.

განვიხილოთ, მოცემულ ნახაზზე თუ როგორ არის წარმოდგენილი სამამულო მწარმოებლების ერთობლივი შემოსავალი. ეს შემოსავალი ეკვივალენტურია: $P * S_0$ სიდიდისა ტარიფის ჩათვლელად და $P_1 * S_1$ სიდიდისა ტარიფის ჩათვლით. აშკარაა, რომ ტარიფის შემოღებამ გაზარდა სამამულო მწარმოებელთა შემოსავალი მთლიანი გაყიდვებიდან, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ მოგებად მთელი შემოსავალი არ ითვლება. ერთობლივი შემოსავლის ის ნაწილი, რომელიც მიწოდების მრუდის ქვემოთ არის, შეადგენს სუფრის ყურძნის წარმოების ცვლად ხარჯებს. მოგებად ითვლება მხოლოდ ის ნაწილი, რომელიც მოთავსებულია ამ მრუდის ზემოთ, მაგრამ ერთობლივი შემოსავლის ზონის ფარგლებში. ამრიგად, ტარიფი ზრდის სამამულო სუფრის ყურძნის მწარმოებლების დანაზოგს (მოგებას) მხოლოდ a ფიგურის ფართობის ტოლი სიდიდით.

²² Peter H. Lindert, International Economics, 2008, 75გვ.

ტარიფის შემოღებით სამამულო მწარმოებელთა შემოსავალი ვერ ფარავს მომხმარებელთა ხარჯებს. მიზეზი უბრალოა, მწარმოებლები ფასების გადიდების ხარჯზე უპირატესობას ღებულობენ მხოლოდ სამამულო საქონელთან მიმართებაში, მაშინ, როდესაც მომხმარებლები იძულებულნი არიან ერთნაირად მაღალი ფასი იხადონ როგორც სამამულო, ისე იმპორტულ საქონელში. №1.3.1 და №1.3.2 ნახაზები ამ ეფექტს სუფრის ყურძნის ბაზრის მაგალითზე გვიხსნის.

ამრიგად, ტარიფის შემოღებამ სუფრის ყურძნის მწარმოებლებს a ფართობის ტოლი სარგებელი მისცა, მაგრამ იგი მომხმარებლებს დაუჯდათ $a+b+c+d$ ფართობის ტოლ დანაკარგად. ნახულობს რა მეტ სარგებელს, მწარმოებელს უჩნდება სტიმული გააფართოვოს წარმოება.

ბ) *სატარიფო კვოტა*. რაც შეეხება სატარიფო კვოტას, იგი საგარეო ვაჭრობის რეგულირების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს. მისი რეგულირების ობიექტია საქონლის იმპორტი და წარმოადგენს ქვეყანაში გარკვეული რაოდენობის ან დაბალი განაკვეთებით საქონლის შემოტანაზე ნებართვას. დადგენილი ლიმიტის ზემოთ შემოტანილი საქონელი იბეგრება საბაჟო ტარიფის ჩვეულებრივი განაკვეთით. სატარიფო კვოტა ხელსაყრელია ისეთი ქვეყნისთვის, რომელიც აწარმოებს მაგალითად შაქარს, მაგრამ შიგა მოხმარებისთვის არასაკმარისი რაოდენობით. ასეთ დროს, თუ ქვეყანას სურს ხელი შეუწყოს სამამულო შაქრის წარმოებას და ამავე დროს შაქრის შეძენის მსურველი მოსახლეობა არ დარჩეს მის გარეშე, სატარიფო კვოტას დააწესებს მაგალითად შემდეგნაირად: წელიწადში იმპორტირებულ, 100 000 კგ შაქარზე დააწესებს დაბალ საბაჟო ტარიფს, ხოლო ამ ლიმიტზე მეტი შემოტანილი შაქარი დაიბეგრება საბაჟო ტარიფის ჩვეულებრივი განაკვეთით. შედეგად მოცემული ქვეყნის ბაზარზე შაქარი (როგორც იმპორტირებული, ასევე სამამულო წარმოების) ყოველთვის იქნება და ეროვნული წარმოებაც არ შეიზღუდება.

არასატარიფო ღონისძიებები:

როგორც 1.3.1 ცხრილში აღინიშნა, განარჩევენ სამი სახის არასატარიფო ღონისძიებებს (ბარიერებს):

1. რაოდენობრივი არასატარიფო ბარიერები;

2. ფარული არასატარიფო ბარიერები;
3. ფინანსური არასატარიფო ბარიერები.

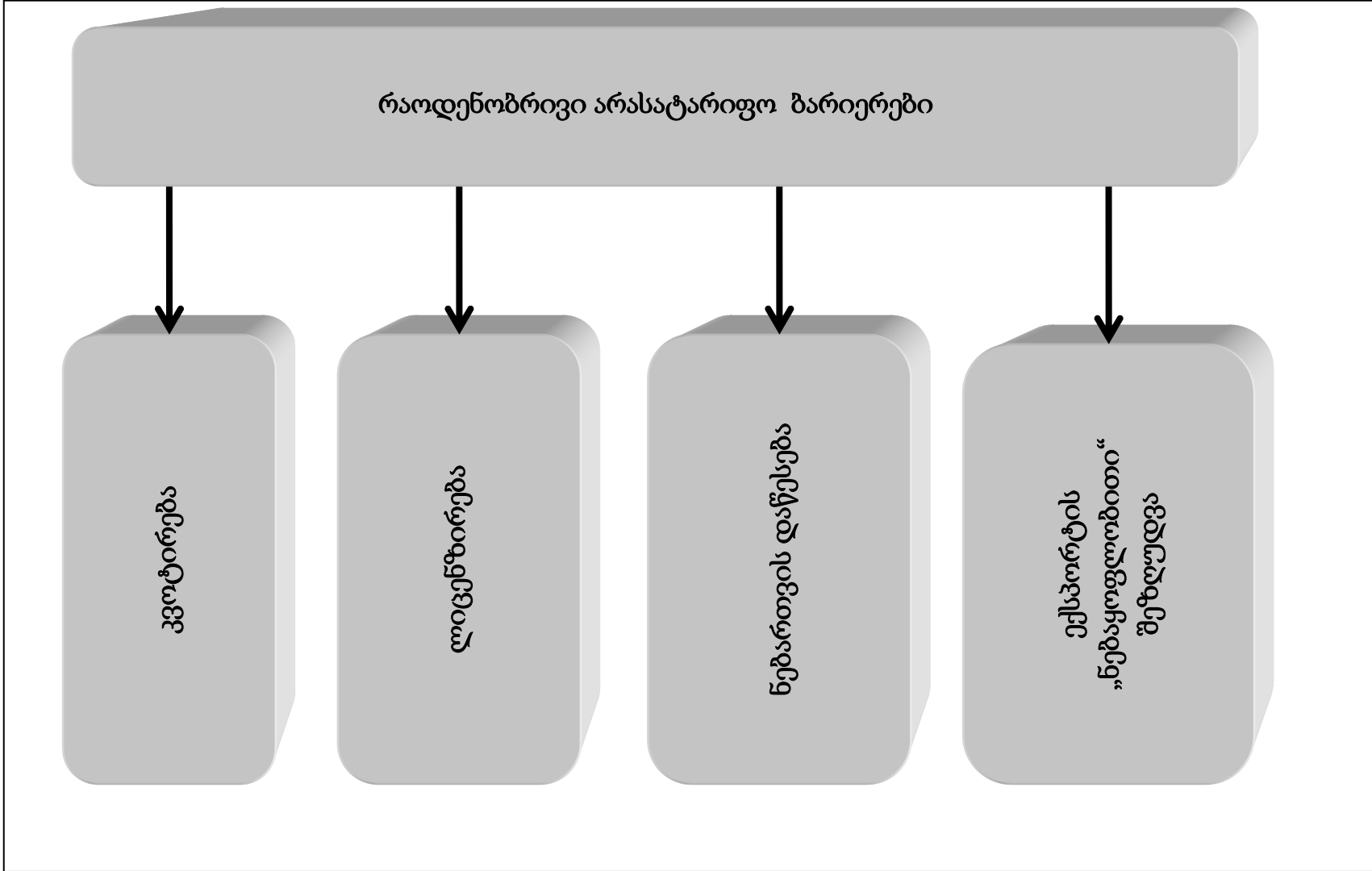
რაოდენობრივი არასატარიფო ბარიერები (ნახაზი №1.3.3)

ა) კვოტირება არის კონკრეტული ქვეყნიდან (ქვეყნებიდან) იმპორტირებული საქონლის ფიზიკური რაოდენობის შეზღუდვა დროის გარკვეულ პერიოდის განმავლობაში. მისი რეგულირების ობიექტია საქონლის იმპორტი. იგი ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და გამჭვირვალე არასატარიფო შეზღუდვის სახეა.

ბ) ლიცენზიის დაწესებით იზღუდება ქვეყანაში საქონლის იმპორტიორთა რაოდენობა. არსებობს გენერალური და კონკრეტული ლიცენზია. გენერალური ლიცენზიით იმპორტიორს შეუძლია მაგალითად ერთ ჯერზე შემოიტანოს 12 000 ტონა შაქარი, რაც გამოიწვევს შაქრის სიჭარბეს (გაიაფებას) შემოტანისას, ხოლო წლის ბოლოს დეფიციტს (გაძვირებას). კონკრეტული ლიცენზიის დაწესების დროს იმპორტიორს შეუძლია 12 000 ტონა შაქრის შემოტანა იმ პირობით, თუ თვეში მხოლოდ 1000 ტონას შემოიტანს. ამ შემთხვევაში საქონლის რაოდენობა ნაწილდება თვეების მიხედვით და შესაბამისად ნარჩუნდება სტაბილური ფასები შაქარზე. ლიცენზიის დაწესებით ყველას შეუძლია ერთი და იგივე ან სხვადასხვა რაოდენობის შაქრის შემოტანა.

გ) ნებართვის დაწესებით, ლიცენზიისაგან განსხვავებით, იზღუდება ქვეყანაში იმპორტირებული საქონლის რაოდენობა (და არა იმპორტიორთა რაოდენობა). ლიცენზია და ნებართვა ნაკლებ გამჭვირვალეა, რადგან ხშირად ხელისუფლება არ აქვეყნებს ინფორმაციას ნებადართული შემოსატანი საქონლის რაოდენობისა და იმპორტიორების შესახებ, რაც ბუნებრივია იწვევს ექსპორტიორი ქვეყნების გაურკვევლობას.

რაოდენობრივი არასატარიფო ბარიერების სტრუქტურა

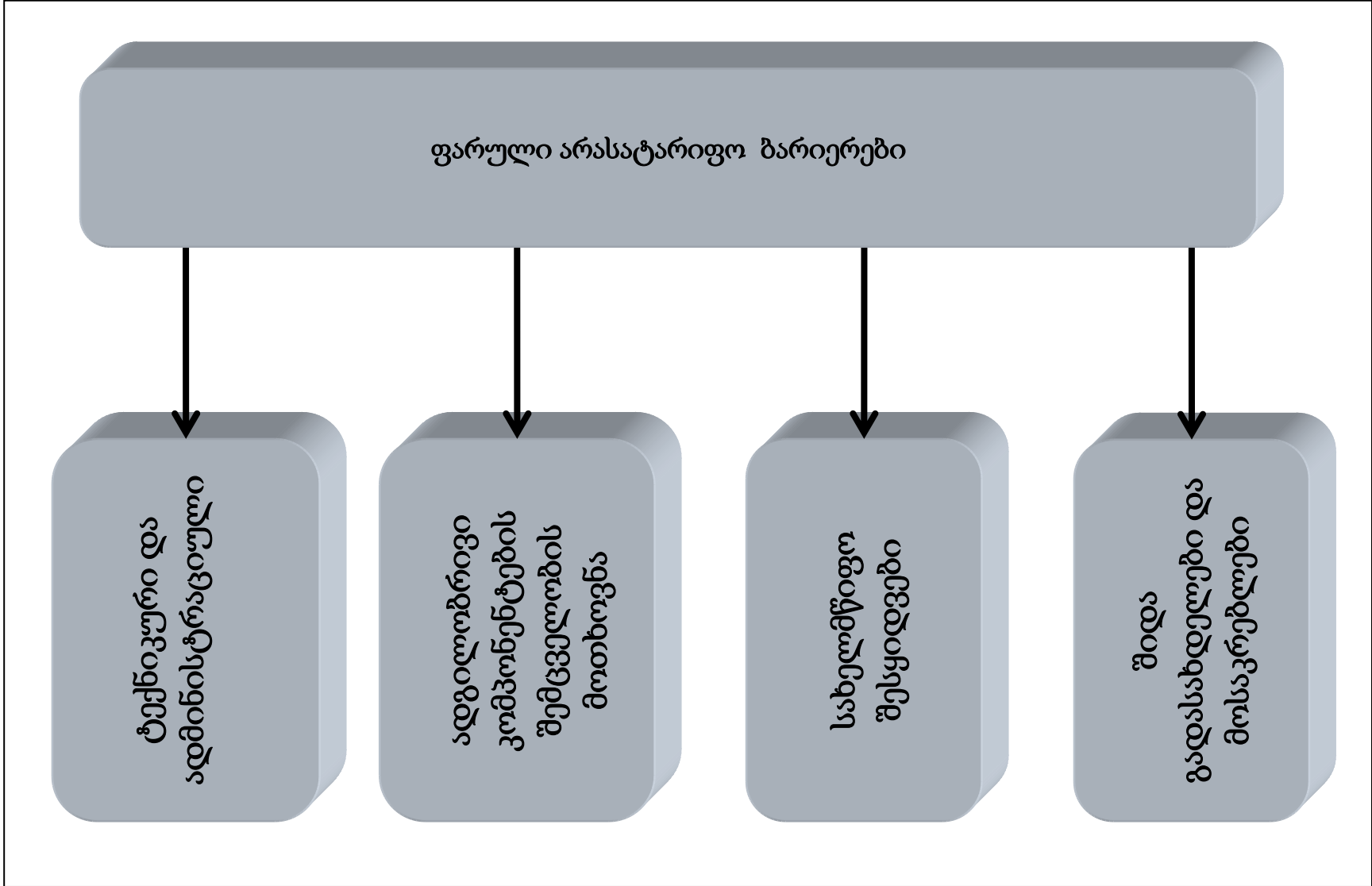
დ) ექსპორტის „ნებაყოფლობითი“ შეზღუდვა გულისხმობს ექსპორტიორი ქვეყნის მიერ განსაზღვრული რაოდენობის საქონლის ექსპორტის „ნებაყოფლობით“ შეზღუდვას დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში. სიტყვა „ნებაყოფლობითი“ აღებულია ბრჭყალებში, რადგან სინამდვილეში ქვეყანა იძულებულია შეზღუდოს თავისი საქონლის ექსპორტი რომელიმე ქვეყანაში მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელი ემუქრება მას.

ფარული არასატარიფო ბარიერები (ნახაზი №1.3.4)

ა) ტექნიკური და ადმინისტრაციული ბარიერების გამოყენების შემთხვევები მრავლად გვხვდება მსოფლიოში. მაგალითად, ევროკავშირი ტექნიკური ბარიერებით ზღუდავს გენური ინჟინერიით დამზადებული კვების პროდუქტების შეტანას იმ მიზნით, რომ ისინი საფრთხეს შეუქმნის მოსახლეობის ჯანმრთელობას. ადმინისტრაციული ბარიერები გულისხმობს გართულებულ საბაჟო პროცედურებს: რეგისტრაცია, სხვადასხვა დოკუმენტების შევსება და სხვ. მაგალითად, იტალიაში გამოიყენება იმპორტის გადასახდელის ოდენობის თანხის წინასწარ დადება გარანტიის სახით. ხშირად ეს დოკუმენტები აუცილებლად ქვეყნის ენაზე უნდა შეივსოს. ასეთი „საბანკო გარანტია“ საქართველოშიც იყო 2006-2008 წლებში. იგი ძირითადად ტრანზიტის შემთხვევაში იღებოდა და ქვეყნიდან გასვლისას ბრუნდებოდა უკან. არსებობდა საბანკო გარანტიის ალტერნატივა „რისკის დაზღვევის პოლისი“-ს სახით, აგრეთვე დეპოზიტი სახელმწიფო ხაზინაში. ამჟამად, ტრანზიტისას გარანტიის წარდგენა აღარ მოითხოვება[23]. საერთო ჯამში შეიძლება ითქვას, რომ რთული გარკვევა იმისა, ტექნიკური და ადმინისტრაციული ბარიერებიდან რომელი იცავს ადგილობრივ მწარმოებლებს და რომელი მომხმარებლებს;

²³ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 2010 წლის 31 დეკემბრის №993 ბრძანება „საქართველოს ეკონომიკურ ტერიტორიაზე საქონლის გადაადგილებისა და საქონლის გაფორმების შესახებ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე“, თავი V.

ფარული არასატარიოფო ბარიერების სტრუქტურა

აქვე ვხვდებით ისეთ საინტერესო მომენტს, როგორცაა **საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრა**. იგი გულისხმობს წარმოშობის სერტიფიკატის წარდგენას იმის დასამტკიცებლად, რომ საქონელი წარმოშობილია კონკრეტულ ქვეყანაში. ძირითადად გამოიყენება საერთაშორისო დაჯგუფებაში გაერთიანებული, ორმხრივი ან მრვალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე ქვეყნების მიერ. მაგალითად, უკრაინული წარმოშობის სოფლის მეურნეობის პროდუქტების საქართველოში იმპორტისას, თუ წარდგენილია წარმოშობის სერტიფიკატი (ფორმა CT-1), ამ საქონელზე საბაჟო გადასახადი არ გადახდევინება;

ბ) დგილობრივი კომპონენტების შემცველობის მოთხოვნა გულისხმობს იმას, რომ ქვეყანა კრძალავს გარკვეული საქონლის იმპორტირებას თუ ამ საქონლის შემადგენელი დეტალების განსაზღვრული ნაწილი არ არის წარმოებული მოცემულ ქვეყანაში. მაგალითად აშშ არ ახდენს ავტომანქანის იმპორტირებას თუ მისი დეტალების მნიშვნელოვანი ნაწილი არ არის დამზადებული აშშ-ში, ამიტომ იაპონია იძულებულია თავისი ავტომობილების დეტალების მნიშვნელოვანი ნაწილი დაამზადოს აშშ-ში. აღნიშნული მოთხოვნით აშშ ხელს უწყობს ქვეყანაში საავტომობილო დეტალების დამამზადებელი საწარმოების განვითარებას;

გ) სახელმწიფო შესყიდვები გულისხმობს მთავრობის ან სხვა სახელმწიფო ორგანოს მიერ ეროვნული საქონლის ან/და მომსახურეობის შესყიდვას, რითაც ადგილობრივ მწარმოებლებს უქმნის შეღავათიან პირობებს, შესაბამისად ეროვნული წარმოების საქონელი ხდება კონკურენტუნარიანი. მაგალითად, აშშ-ში 1933 წლიდან მოქმედებს კანონი „იყიდე ამერიკული“. კანონის თანახმად თუ ადგილობრივი საქონლის ფასი არ აჭარბებს საზღვარგარეთული საქონლის/მომსახურეობის ფასს მისი 12%-ით (იარაღის შემთხვევაში 50%-ით), სახელმწიფო ორგანო ვალდებულია შეისყიდოს ადგილობრივი საქონელი/მომსახურეობა;

დ) შიგა გადასახდელები და მოსაკრებლებით რეგულირების დროს სახელმწიფო აწესებს სხვადასხვა სახის გადასახდელს ან/და მოსაკრებელს მხოლოდ იმპორტირებულ საქონელზე, რითაც ხელს უწყობს ეროვნულ წარმოებას. ზოგიერთი ქვეყანა ბეგრავს იმპორტირებულ საქონელს დღგ-ის 20%-იანი განაკვეთით ხოლო

ადგილობრივი წარმოების იგივე საქონელს 10%-იანი განაკვეთით. მაგალითად, რუსეთში ასეთი წესით იბეგრება რძე და რძის პროდუქტები, მარცვალი, პური და პურ-ფუნთუშეული, ბავშვთა კვების პროდუქტები, დიაბეტური კვების პროდუქტები და სხვ. გადასახდელი შეიძლება იყოს მოსაკრებელი რომელიც ძირითადად წესდება საბაჟო მომსახურების ასანაზღაურებლად, აგრეთვე სხვადასხვა სახის ოფიციალური ან არაოფიციალური გადასახდელები პროცედურებისათვის.

ზოგადად ფარული ბარიერების დაწესების ფორმალური მიზეზი შეიძლება იყოს მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა, ქვეყნის ეკოლოგიური მდგომარეობის დაცვა და ა.შ. სინამდვილეში, ისინი გამოიყენება როგორც პროტექციონისტური ღონისძიება ეროვნული წარმოების სტიმულირებისათვის.

ფინანსური არასატარიოფო ბარიერები (ნახაზი №1.3.5)

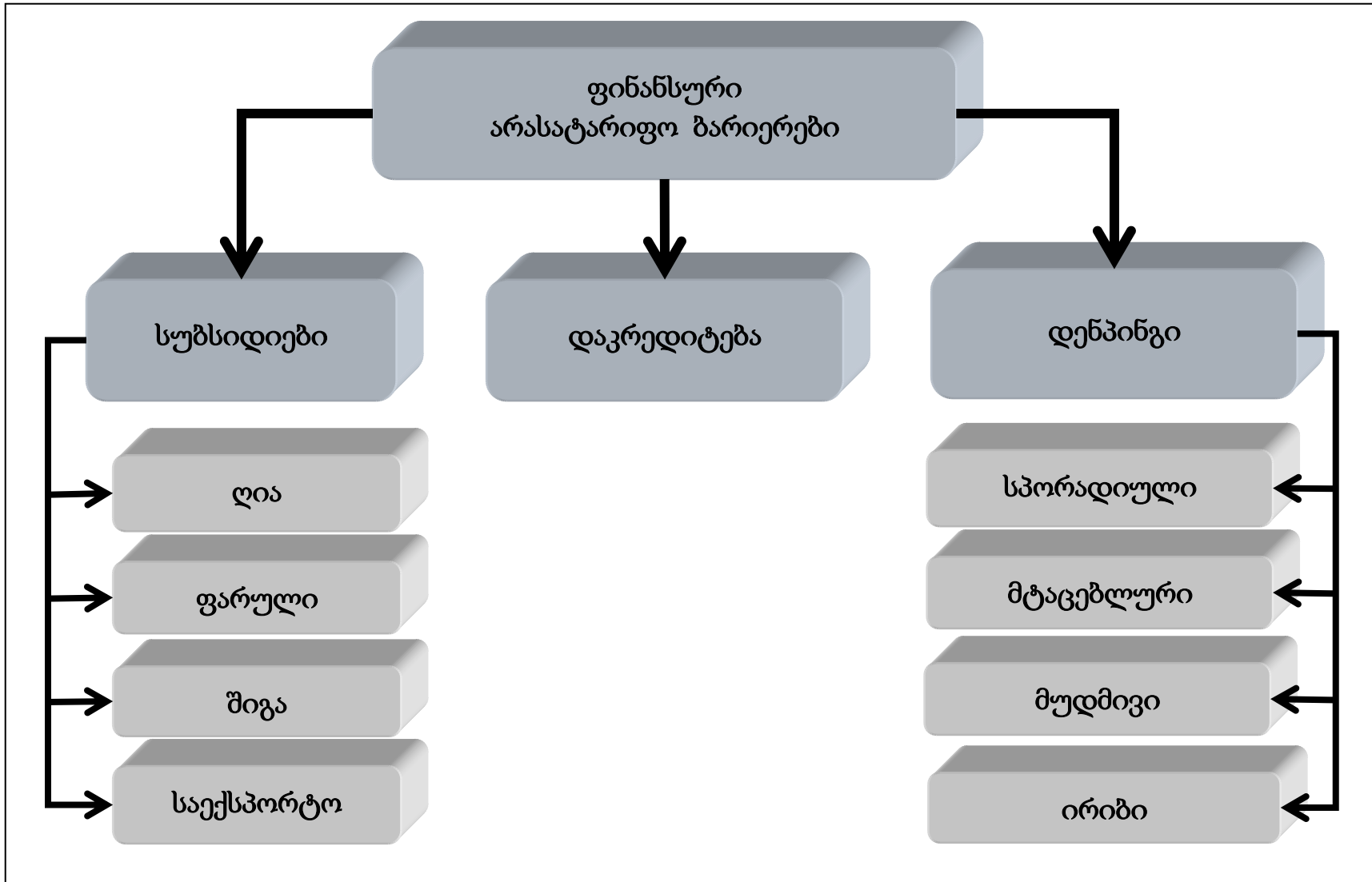
მათი გამოყენების ძირითადი მიზანია ექსპორტის სტიმულირება საერთაშორისოდ აღიარებული სხვადასხვა ღონისძიებების გამოყენებით. კერძოდ,

ა) *სუბსიდია* არის სახელმწიფოს მიერ ფულადი დახმარება მისი უკან დაბრუნების ვალდებულების გარეშე. ძირითადად გაიღება ეროვნული წარმოების ხელშეწყობის მიზნით. სუბსიდია მწარმოებელს შესაძლებლობას აძლევს საქონელი გაყიდოს თვითღირებულებაზე იაფად, შესაბამისად ასეთ საქონელს გააჩნია მაღალი კონკურენტუნარიანობა.

სუბსიდიის სახეები:

- ღია;
- ფარული;
- შიგა (ემლევა საწარმოებს, რომლებიც მხოლოდ შიგა ბაზარზე უწევენ კონკურენციას იმპორტირებულ საქონელს);
- საექსპორტო (ემლევა საწარმოებს რომლებსაც საქონელი გააქვთ საგარეო ბაზარზე).

ფინანსური არასატარიფო ბარიერების სტრუქტურა

სუბსიდიას მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია (WTO) განიხილავს როგორც არაჯანსაღი კონკურენციისათვის ხელშეწყობას. ამის საპასუხოდ სახელმწიფო აწესებს საკომპენსაციო საბაჟო გადასახადს. მისი ოდენობა უნდა დაწესდეს ისეთნაირად, რომ იმპორტირებული საქონლის საბაზრო ფასი, როგორც მინიმუმ გაუტოლდეს ადგილობრივი წარმოების იგივე საქონლის ფასს. სუბსიდიებთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები განხილული გვაქვს 3.1. ქვეთავში;

ბ) დაკრედიტება გამოიყენება როგორც საექსპორტო წარმოების სუბსიდირების შენიღბული ფორმა. დაკრედიტებას სახელმწიფო მიმართავს იმიტომ, რომ საექსპორტო სუბსიდიების საპასუხოდ არსებობს საკომპენსაციო ტარიფი. როგორც წესი, ექსპორტის დაკრედიტება ხორციელდება სახელმწიფო ორანოების მიერ, ხოლო ზოგჯერ კერძო ორგანიზაციების მიერაც;

გ) დემპინგი (*dumping*). [24,256-257] იგი განისაზღვრება ერთ შემთხვევაში როგორც ფასზე დაყრდნობილი და მეორე შემთხვევაში როგორც დანახარჯებზე დაყრდნობილი. პირველი გულისხმობს სიტუაციას, როდესაც იმპორტირებული საქონელი იყიდება ადგილობრივი წარმოშობის საქონელზე იაფად, ხოლო მეორე გულისხმობს სიტუაციას, როდესაც იმპორტირებული საქონელი იყიდება წარმოების დანახარჯებზე დაბალი ფასით.

დემპინგის სახეები:

სპორადიული (შემთხვევითი) (sporadic dumping). იგი გულისხმობს სიტუაციას, როდესაც ფირმას დარჩება ზედმეტი საქონელი და დაიწყებს მის იაფად გაყიდვას სხვა ქვეყანაში. ასეთ დემპინგს კომპანია ახორციელებს იმ შემთხვევაში, თუ მან არასწორი მარკეტინგული გათვლის გამო ზედმეტი საქონელი დაამზადა. ასეთ დროს ფირმამ შეიძლება იაფად (დანახარჯებზე დაბალი ფასითაც კი) გაყიდოს „მორჩენილი“ საქონელი. იგი გრძელდება დროის მოკლე პერიოდის მანძილზე და არ წარმოადგენს დიდ საფრთხეს ადგილობრივი წარმოებისათვის;

²⁴ მესხია ი. „საერთაშორისო ვაჭრობა“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011, 256-257გვ.

მტაცებლური (წინასწარგანსაზღვრული) (predatory dumping). როდესაც ფირმას სურს მოიპოვოს მონოპოლიური მდგომარეობა უცხო ქვეყანაში, მიმართავს ე.წ. „მტაცებლურ“ ანუ წინასწარგანსაზღვრულ დემპინგს. ამ დროს ფირმა საქონელს ყიდის დანახარჯებზე დაბალი ფასით იმ იმედით, რომ ადგილობრივი მწარმოებლები გაკოტრდებიან, შემდეგ დააწესებს მაღალ ფასებს და აინაზღაურებს დანაკარგებს. ანუ, წინასწარგანსაზღვრული დემპინგის შემთხვევაში ფირმა მიდის ზარალზე, რათა გააძევოს ადგილობრივი კონკურენტები და გახდეს მონოპოლისტი უცხო ქვეყნის ბაზარზე. როგორც წესი, არც ამ სახის დემპინგი გრძელდება დიდ ხანს, თან ფირმას არა აქვს იმის გარანტია, რომ აუცილებლად მონოპოლისტი გახდება (ვინ დაუშლის ადგილობრივ მეწარმეებს საქონლის წარმოებას მას შემდეგ რაც ფირმა აღარ წავა ზარალზე?). ამდენად არც ამ სახის დემპინგი წარმოადგენს სერიოზულ საფრთხეს;

მუდმივი (persistent dumping). როდესაც ფირმა სხვა ქვეყნის ბაზარზე, ადგილობრივთან შედარებით მუდმივად დაბალი ფასით ყიდის საქონელს. მუდმივ დემპინგს ფირმა ახორციელებს იმ შემთხვევაში, თუ იგი იღებს სუბსიდიას, ან წარმოების ხარჯები აქვს ძალიან დაბალი. ამ დროს მისი საქონელი ძალიან იაფი გამოდის და შესაბამისად, უცხო ქვეყანაში დიდ კონკურენციას უწევს ადგილობრივ პროდუქციას. სწორედ ასეთი დემპინგი წარმოადგენს სერიოზულ საფრთხეს ადგილობრივი წარმოებისათვის.

უკუ (ირიბი) (reverse dumping). საექსპორტო ფასის ზრდა შიგა ბაზარზე გასაყიდ ფასთან შედარებით. გვხვდება ძალიან იშვიათად, ჩვეულებრივ, სავალუტო კურსის ცვლილებისას.

ადგილობრივი წარმოების დემპინგისაგან დასაცავად ქვეყნები აწესებენ ანტიდემპინგურ საბაჟო ტარიფებს, ჩვეულებრივ ეს გადასახადი წესდება იმ ოდენობით, რა სხვაობაც არსებობს ადგილობრივი და მსოფლიო ბაზრების ფასებს შორის. ანტიდემპინგური საბაჟო გადასახადის შემოღების საფუძველია ადგილობრივი მეწარმეების საჩივარი და მის საფუძველზე ჩატარებული ანტიდემპინგური გამოძიების შედეგად გამოვლენილი მტკიცებულება დემპინგის არსებობის შესახებ. დანართი №1-ის სახით წარმოდგენილი გვაქვს ევროკავშირის ქვეყნების მიერ 1998-2008 წლებში

გამოყენებული ანტიდემპინგური გამოძიებების სტატისტიკა, რანჟირებული ქვეყნებისა და დარგების მიხედვით[25].

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, სოფლის მეურნეობის მნიშვნელოვანი პროდუქტების აბსოლუტური უმრავლესობის იმპორტი იბეგრება იმპორტის გადასახადის 12-პროცენტის განაკვეთით. რა არის ამის მიზანი, უცხოური კონკურენციისაგან ეროვნული წარმოების დაცვა, ბიუჯეტის შევსება, თუ სავაჭრო ბალანსის დარეგულირება? ეკონომიკური განვითარების მოცემულ ეტაპზე საქართველოსთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საბაჟო ტარიფის შემოღებით პირველი და მესამე მიზნების ეფექტიანად მიღწევა თუმცა, როგორც წესი, ეს მიზნები, პირდაპირ თუ ირიბად, ერთდროულად მიიღწევა.

რაც შეეხება არასატარიფო ბარიერებს, ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ საქართველოს კანონისა და სხვა კანონქვემდებარე აქტების შესაბამისად, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების საქართველოში იმპორტისას ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და დაცვის მიზნით წარედგინება სპეციალური ნებართვები და სერტიფიკატები. კერძოდ, ვეტერინარულ კონტროლს დაქვემდებარებული პროდუქტების იმპორტის შემთხვევაში - „ვეტერინარულ კონტროლს დაქვემდებარებული პროდუქციის იმპორტის ნებართვა“ და ექსპორტიორი ქვეყნის საამისოდ უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გაცემული ვეტერინარული სერტიფიკატი, ხოლო ფიტოსანიტარიულ კონტროლს დაქვემდებარებული მცენარეული წარმოშობის პროდუქციის იმპორტის შემთხვევაში, შესაბამისად, „ფიტოსანიტარიულ კონტროლს დაქვემდებარებული მცენარეული წარმოშობის პროდუქციის იმპორტის ნებართვა“ და ექსპორტიორი ქვეყნის საამისოდ უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გაცემული ფიტოსანიტარიული სერტიფიკატი. საქართველოს მთავრობის დადგენილების თანახმად, საჭიროების შემთხვევაში, აგრარული პროდუქტების იმპორტისას წარედგინება საქონლის წარმოშობის ქვეყნის დამადასტურებელი, პრეფერენციული ან არაპრეფერენციული სერტიფიკატი. საგზაო მოძრაობის უსაფრთხოების შესახებ საქართველოს კანონით, დატვირთულ

²⁵ Davis L., Ten years of anti-dumping in the EU: economic and political targeting, WTO 2009

სატრანსპორტო საშუალებათა მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით, ნებისმიერი დატვირთული სატრანსპორტო საშუალების გადაადგილებისას, მათ შორის სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტ-იმპორტის შემთხვევაში, გამოიყენება ადმინისტრაციული ბარიერები ზენორმატიული დატვირთვისა და გაბარიტების კონტროლის ფორმით.

ამრიგად, საქართველოს ადგილობრივი აგრარული წარმოების არაჯანსაღი კონკურენციისაგან დაცვასთან დაკავშირებით, ვმო-ს შეთანხმებები იძლევა შიგა ბაზრის დაცვის საკმაოდ მრავალფეროვანი მექანიზმების გამოყენების საშუალებას. ამასთან, საქართველოს მიმართ ვმო-ს მოთხოვნა მდგომარეობს იმაში, რომ გაგვაჩნდეს სათანადო შიგა კანონმდებლობა. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ საბაჟო ტარიფების ლიბერალიზაციის ფონზე ანტიდემპინგური, საკომპენსაციო და სხვა სახის „დამცავი ზომები“ სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს და მათი გამოყენების სიხშირე ბოლო წლებში მატულობს სხვადასხვა ქვეყნის, მათ შორის განვითარებადი ქვეყნების, მხრიდან^[26], რაც განხილული გვაქვს მომდევნო თავში.

²⁶ <http://murzim.ru/nauka/jekonomika/21973-netarifnye-barery.html>

თავი II. აგრარული ფირმის საექსპორტო პოტენციალის ზრდის ხელშემწყობი პირობების განვითარების ანალიზი

2.1. საქართველოს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში გაწევრიანების ფაქტორის გავლენა სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმების სრულყოფაზე

გლობალიზაცია თანამედროვე მსოფლიოს დამახასიათებელი ატრიბუტია და ძნელად მოიპოვება ქვეყანა, რომელიც ამ პროცესებში აქტიურად არ იყოს ჩართული. ამას ადასტურებს რეგიონალური ინტეგრაციული პროცესების ფართო მასშტაბები, თუმცა განსხვავებულია ინტეგრაციულ პროცესებში ქვეყნების ჩართულობის ხარისხი, რაც განპირობებულია მათი მოტივაციით. მე-20 საუკუნის 30-იანი წლებიდან მსოფლიო პოლიტიკისათვის დამახასიათებელი იყო სხვადასხვა მიზნებისათვის შექმნილი საერთაშორისო ორგანიზაციების დაფუძნება, რაც მსოფლიოში სამართლებრივი და ეკონომიკური წესრიგის დამყარებას ისახავდა მიზნად. მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი, როგორც 1.2 ქვეთავში აღვნიშნეთ, არის გენერალური შეთანხმება ვაჭრობისა და ტარიფების შესახებ (GATT). GATT-ის სახით მისმა ხელმომწერმა ოცდასამმა ქვეყანამ ჩამოაყალიბა საერთაშორისო ვაჭრობის ერთიანი წესები, რასაც შედეგად უნდა მოჰყოლოდა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი მსოფლიო ეკონომიკის გამოყვანა კრიზისული მდგომარეობიდან, ვაჭრობის ლიბერალიზაციის უზრუნველყოფის გზით^[27].

GATT-მა წარმატებით გაართვა თავი დაკისრებულ მისიას, ხოლო მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მსოფლიოს ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნების მიერ სტაბილური ეკონომიკური განვითარების ტემპების უზრუნველყოფის შემდეგ GATT-ი თავისუფალი ბაზრების მოპოვების მოქნილ იარაღად გადაიქცა ამავე ქვეყნებისათვის. ვაჭრობისა და ტარიფების შესახებ

²⁷ ერაძე კ., ცაგარეიშვილი პ., სტატია „ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში საქართველოს გაწევრიანების პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები“, თბილისი, 2010.

შეთანხმება იმდენად მომხიბვლელი აღმოჩნდა ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნებისათვის, რომ მიზანშეწონილად იქნა ჩათვლილი მისი გაფართოვება და როგორც ზემოტ აღინიშნა 1995 წელს, მარაქეშის შეთანხმების ჩარჩოებში დაფუძნდა მისი სამართალმემკვიდრე – ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია.

რა თქმა უნდა, პოლიტიკური მოსაზრებების გამო, საბჭოთა კავშირს ზემოთ აღნიშნულ პროცესებში მონაწილეობა არ მიუღია. ის ეკონომიკის განვითარების სოციალისტურ გზას ადგა. სოციალური სახელმწიფოს მშენებლობის ექსპერიმენტის კრაზის შემდეგ ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკები – აწ უკვე დამოუკიდებელი სახელმწიფოები და მათ შორის საქართველოც, არანაირ ღონეს არ იშურებდნენ საერთაშორისო აღიარების მოსაპოვებლად. პირველ რიგში მათ ცნეს ერთმანეთის დამოუკიდებლობა, ხოლო შემდეგ დაიწყო „მარათონი“ საერთაშორისო ორგანიზაციებში გაწევრიანებისათვის. აღნიშნულ პროცესს ხშირ შემთხვევაში მოსდევდა ერთგვარი ეიფორია, რაც გამოწვეული იყო აღნიშნული ორგანიზაციების წევრი ქვეყნების მიერ მათი, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოების კიდევ ერთხელ აღიარებით და ხშირ შემთხვევაში არავის უფიქრია იმ ეკონომიკურ შედეგებზე, რაც მათ მიერ წევრობის შედეგად აღიარებული ვალდებულებების შესრულებას შეიძლება მოჰყოლოდა. იგივე მოხდა ვმო-ში საქართველოს გაწევრიანების შემთხვევაშიც.

1996 წლის 26 ივნისს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის გენერალური საბჭოს სხდომაზე საქართველოს მიენიჭა ვმო-ს დამკვირვებლის სტატუსი. 1996 წლის ივლისში საქართველოს მხარემ ოფიციალურად განაცხადა აღნიშნული ორგანიზაციის სრულუფლებიანი წევრის სტატუსის მიღების სურვილი, რის შედეგადაც ვმო-ს გენერალურმა საბჭომ ჩამოაყალიბა წევრი ქვეყნების სამუშაო ჯგუფი საქართველოს გაწევრიანების საკითხზე სამუშაოდ. სრულუფლებიანი წევრის სტატუსის მიღებისათვის დაწესებული პროცედურის შესაბამისად 1997 წლის მარტში ვმო-ს სამდივნოს ოფიციალურად გადაეგზავნა „მემორანდუმი საქართველოს საგარეო ვაჭრობის რეჟიმის შესახებ“. 1999 წლის 6 ოქტომბერს ვმო-ს გენერალურმა საბჭომ მოიწონა სამუშაო ჯგუფის მოხსენება და ხელი მოეწერა ვმო-

ს დამფუძნებელ მარაკეშის შეთანხმებაზე საქართველოს მიერთების ოქმს. 2000 წლის 20 აპრილს საქართველოს პარლამენტმა რატიფიკაცია გაუკეთა ვმო-ში საქართველოს გაწევრიანების ოქმს და 2000 წლის 14 ივნისიდან საქართველო გახდა ვმო-ს სრულუფლებიანი 137-ე წევრი. პოსტსაბჭოური ქვეყნებიდან საქართველო პირველი იყო რომელიც გაერთიანდა ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში.

ვმო-ში დღეისათვის გაწევრიანებულია 157 ქვეყანა, რომლებზედაც მოდის მსოფლიო ვჭრობის 97%-ზე მეტი. რუსეთი ვმო-ს 156-ე წევრი გახდა 2012 წლის 22 აგვისტოს. ვმო-ს ბოლო, 157-ე, წევრი გახდა ვანუატუ, 2012 წლის 24 აგვისტოს[28]. 30-მდე ქვეყანა არის ე.წ. დამკვირვებელი, რომელთა უმეტესობას სურს ვმო-ში გაწევრიანება, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო ვერ ახერხებს ამას.

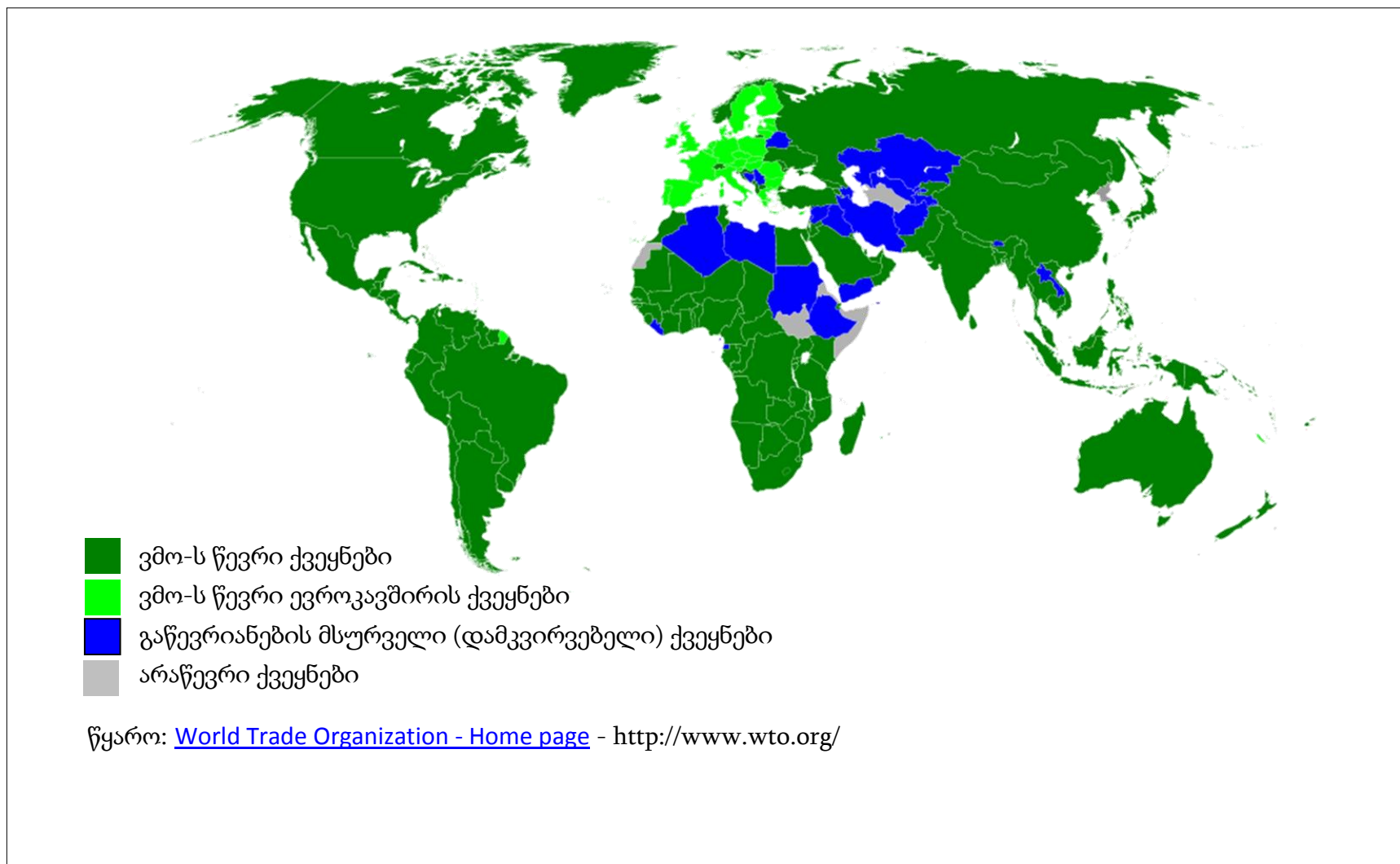
დღეისათვის თითქმის ყველა პოლიტიკოსი და ეკონომისტი აღიარებს იმ დადებით შედეგებს, რაც ვმო-ში ქვეყნის წევრობას შეიძლება მოჰყვეს. ჩვენ შევეცადეთ მოგვეპოვებინა მოსაზრებები ამ ორგანიზაციაში ქვეყნის წევრობის საწინააღმდეგოდ. როგორც ამბობენ ყველა მედალს ორი მხარე აქვს – ვმო-ში გაწევრიანების „მედალს“ ცალი მხარე აღმოაჩნდა. არაა გასაკვირი, რომ ვმო-ს წევრობის საწინააღმდეგოდ მოსაზრებები თითქმის არ არსებობს, რადგანაც თანამედროვე ეკონომიკურ აზრს ინდუსტრიულად განვითარებული სუპერსახელმწიფოები აყალიბებენ, ხოლო აღნიშნული ორგანიზაციების წევრობა სწორედ მათ წისქვილზე ასხამს წყალს.

არ ვცდილობთ დავაკნინოთ ვმო-ს დამსახურებები მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში, თუმცა ვცდილობთ შეფასებები გავაკეთოთ ეკონომიკურად განვითარებადი წევრი ქვეყნის პოზიციიდან.

²⁸ Всемирная Торговая Организация, Википедия - <http://ru.wikipedia.org>

ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია

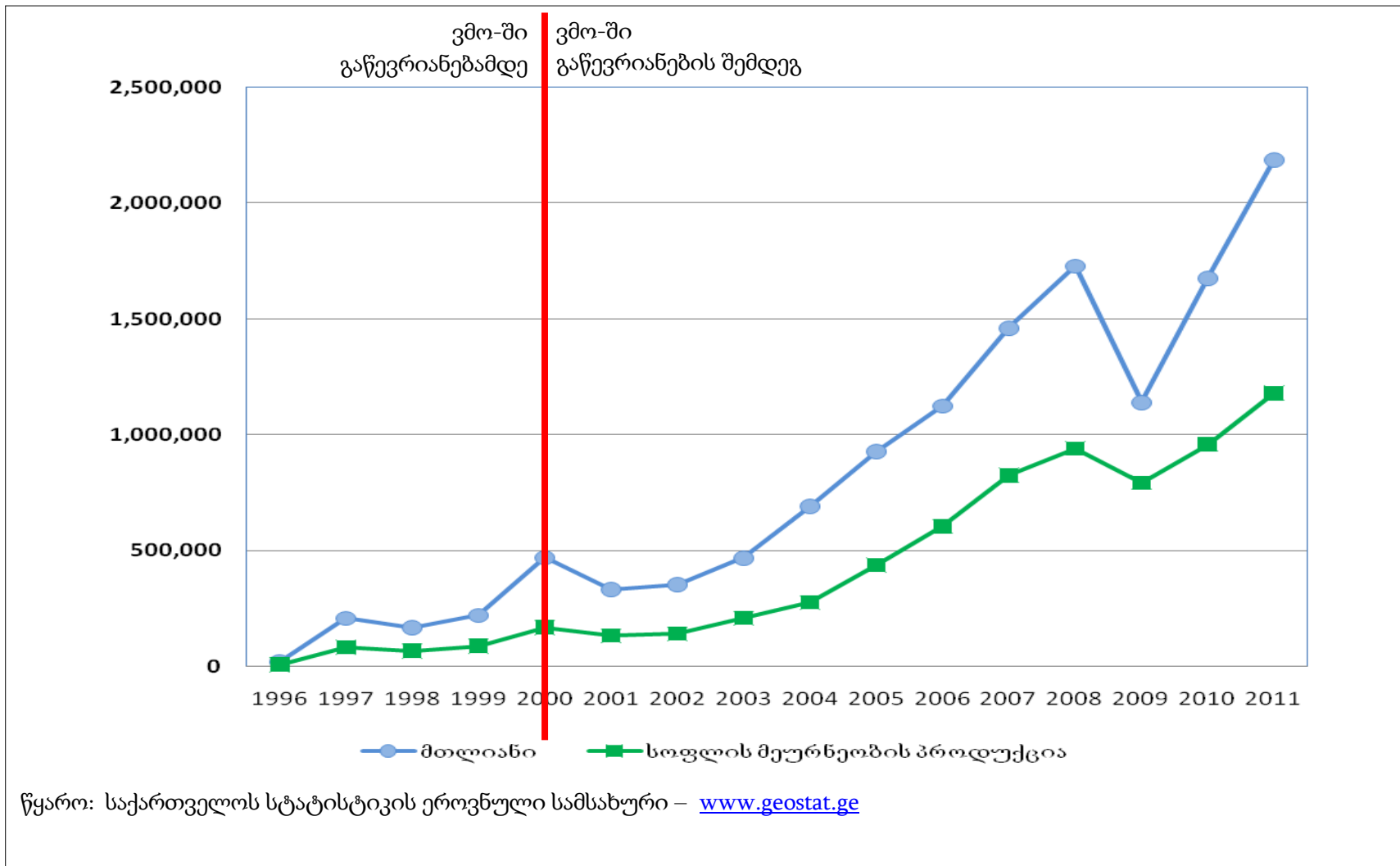
(24.08.2012 მდგომარეობით)

ვმო-ს წევრობით პირველ რიგში მოგებული დარჩნენ ის სახელმწიფოები, რომლებიც ადრეულ ეტაპზევე გაწევრიანდნენ მასში, ხოლო მოგვიანებით მიერთებული, განვითარებადი ქვეყნები განვითარებული სახელმწიფოების მიერ წარმოებული საქონლის გასაღების ბაზრებად გადაიქცნენ გაუქმებული სავაჭრო ბარიერების გამო. განვითარებადი ქვეყნიდან ისედაც მოკრძალებული ექსპორტის უმეტეს ნაწილს სტრუქტურულად გადაუმუშავებელი ან ნახევრად გადამუშავებული ნედლეული შეადგენს, როცა იმპორტში უდიდესი ხვედრითი წილი მზა აგრარულ პროდუქტებზე მოდის. ეს დროთა განმავლობაში კიდევ უფრო აღრმავებს მსოფლიო სიმდიდრის გადანაწილებაში არსებულ უფსკრულს. აღნიშნული პროცესები შენიღბულია განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების შანსების „შირმით“, რაც საქართველოს შემთხვევაში სავაჭრო პოლიტიკის არამიზანმიმართულობის პირობებში მხოლოდ შანსებადვე დარჩა და რეალური შედეგები ქვეყნისათვის მას არ მოჰყოლია. თავიანთი კეთილი ზრახვების დასტურად ევროკავშირმა და სხვა ქვეყნებმა საქართველოს მიანიჭეს სპეციალური სტატუსი და გაავრცელეს მასზე უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი, თუმცა სტატისტიკური მაჩვენებლები ამ მხრივ რაიმე განსაკუთრებულ პროგრესს არ ასახავენ, რაც შესაძლოა ორი მიზეზით იყოს განპირობებული: პირველი ის, რომ საქართველოს აგრარული საექსპორტო პოტენციალი, რაც რეალურად გაუწევს კონკურენციას უცხოურ ანალოგებს, საკმაოდ მოკრძალებულია, და მეორეც – პარტნიორები კარგად არიან გაწაფულნი სხვადასხვა სახის ღია თუ დაფარული არასატარიფო ღონისძიებების გატარებაში, რაც ხელს უშლის ქართული ექსპორტის თავისუფალ შეღწევას მათ ბაზრებზე.

ერთი შეხედვით დამამშვიდებელ სურათს იძლევა საქართველოს საექსპორტო შესაძლებლობები, რაც №2.1.2 ნახაზზეა ნაჩვენები, თუმცა დასკვნების გაკეთება ნაადრევია, რადგან საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდო (პასიური ბალანსი), ანუ

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტი ვმო-ში გაწევრიანებამდე და გაწევრიანების შემდეგ
(მილიონი აშშ დოლარი)

სხვაობა ექსპორტისა და იმპორტის ღირებულებას შორის, ყოველწლიურად იზრდება. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით, 2005 წლის მონაცემებთან შედარებით, საგარეო ვაჭრობის პასიური ბალანსი **თითქმის 300 პროცენტით გაიზარდა** (იხ. ნახაზი №2.1.3), რაც რა თქმა უნდა უარყოფითად აისახება ქვეყნის მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს საქართველოს „სიბეჯითე“ ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის ჩარჩოებში აღებული ვალდებულებების შესრულების კუთხით. ვმო-ს წევრ ქვეყნებს, არასამართლიანი კონკურენციისგან დასაცავად, ეძლევათ საშუალება, წინასწარ ჩატარებული მოკვლევის შედეგების მიხედვით გამოიყენონ **ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადები**, ანუ დემპინგური ფასით საქონლის იმპორტისას ან სუბსიდირებული საქონლის იმპორტის დროს - ეკონომიკური უსაფრთხოების ზომები (იგულისხმება, ქვეყნის ეკონომიკური სექტორების დაცვა არასამართლიანი კონკურენციის ტენდენციებისგან). ამგვარი ზომების გამოყენების შესაძლებლობა **გათვალისწინებული იყო საქართველოს კანონით „საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ“**, თუმცა მას შემდეგ, რაც ეს **კანონი გაუქმდა** და საბაჟო გადასახადი განისაზღვრა საგადასახადო კოდექსით, ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადები, როგორც საბაჟო გადასახადის სახეობები ისე გაუქმდა, რომ მათი გამოყენების მექანიზმებიც კი არ შემუშავებულა.

ამრიგად, საქართველოს მთავრობას საჭიროების შემთხვევაში ამგვარი ზომების გამოყენება შეუძლია კანონის არარსებობის პირობებშიც, მაგრამ აღნიშნული ქმედების განხორციელება, წინასწარი ეკონომიკური გათვლებისა და დასაბუთების გარეშე, დაარღვევს ვმო-ს წევრი ქვეყნების წინაშე აღებულ ვალდებულებებს, რის შედეგადაც საქართველოს მოუწევს საჯარიმო სანქციების გადახდა, რომლებმაც თავისი ეკონომიკური ეფექტით, შესაძლებელია გაცილებით მეტი ზიანი მიაყენოს ქვეყანას, ვიდრე იმ არაკეთილსინდისიერმა ქმედებამ, რის წინააღმდეგაც იქნება განხორციელებული ეს ზომები. ვმო-ს წევრი ქვეყნების უმეტესობას ასეთი მექანიზმები გააჩნია და წარმატებითაც იყენებენ მათ ადგილობრივი წარმოების

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის სალდო
(მილიონი აშშ დოლარი)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – www.geostat.ge

დასაცავად. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ყველა წევრ ქვეყანას შემუშავებული აქვს საკუთარი წარმოების დამცავი მექანიზმები. მაგალითად: სომხეთში მოქმედებს კანონი „ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო ზომების შესახებ“, აზერბაიჯანში - „საბაჟო ტარიფის შესახებ“, მოლდავეთში - „ანტიდემპინგური, საკომპენსაციო და დამცავი ზომების შესახებ“, რომელთა მიზანი არის თავიანთი ადგილობრივი წარმოების, მათ შორის აგრარული პროდუქციის წარმოების ხელშეწყობა. საქართველოს ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე, არასამართლიანი კონკურენციისგან ადგილობრივ მეწარმეთა დაცვის უზრუნველყოფისა და წარმოების განვითარების ხელშეწყობისთვის, მიზანშეწონილია ამ ტიპის კანონის არსებობა, მით უმეტეს, როდესაც საქართველოში მოქმედებს სხვადასხვა სპეციალური სავაჭრო რეჟიმები, რომლებიც განხილული გვაქვს მომდევნო ქვეთავში.

2.2. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო სტიმულირების მეთოდების განვითარების ანალიზი დროსა და სივრცეში

ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევა უჩვენებს, რომ საქართველოს საბაჟო-სატარიფო პოლიტიკა ითვალისწინებს ყველა იმ პლიუსებს და მინუსებს, რაც დაკავშირებულია ექსპორტ-იმპორტის სატარიფო რეგულირებასთან და აწარმოებს მუდმივ ძიებას მათი დაბალანსებისათვის, რაც გამოიხატება ამ მიმართულებით მთელ რიგ საკანონმდებლო ბაზის შექმნასა და სრულყოფაში. 1998 წლის 20 მარტს ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი[29] „საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ“, რომლის მიხედვით საბაჟო გადასახადის განაკვეთები დიფერენცირებული იყო და განისაზღვრებოდა პროცენტებით, დასაბეგრი საქონლის საბაჟო ღირებულების მიმართ. საბაჟო გადასახადის განაკვეთები იყო 5 ან 12 პროცენტი. კანონის თანახმად, საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის სასაქონლო ნომენკლატურის დაახლოებით 20-მდე ჯგუფის საქონელი, უნდა დაბეგრილოყო 5 პროცენტიანი განაკვეთით, ხოლო დანარჩენი საქონლის იმპორტი საბაჟო გადასახადის 12 პროცენტიანი განაკვეთით.

სატარიფო პოლიტიკის სრულყოფის მიზნით, 2002 წლის 6 დეკემბერს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის თაობაზე“, რომლის მიხედვით მოქმედი ტარიფი გაუტოლდა 2003 წლისათვის საქართველოს ბმული ტარიფების განაკვეთებს[30]. აღნიშნული ქმედებით ძირითადად შესრულდა საქართველოს ვალდებულებები სატარიფო სფეროში, ამასთანავე განხორციელდა მოქმედი ტარიფის მნიშვნელოვანი დიფერენცირება 0-დან 30%-მდე დიაპაზონში, რის შედეგადაც ადრე მოქმედი 2 სატარიფო ღონის (5%; 12%) ნაცვლად გაჩნდა 22 სატარიფო

²⁹ ძალადაკარგულია 2007 წლის 1 იანვრიდან, საქართველოს 2006 წლის 1 დეკემბრის კანონი „საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ“ საქართველოს კანონის ძალადაკარგულად ცნობის თაობაზე“.

³⁰ ბმული ტარიფების ცხრილები წარმოადგენენ საქონლის იმპორტზე საბაჟო ტარიფის იმ მაქსიმალური განაკვეთების ჩამონათვალს, რომელთა გამოყენების უფლება გააჩნია საქართველოს, ვმო-ს წევრებისგან დამატებითი თანხმობის მიღების გარეშე.

დონე. ბმული ტარიფების შემცირების შედეგად, 2003 წელს მოქმედი 22 სატარიფო დონე, 2005 წლისათვის შემცირდა 16-მდე.

აღნიშნულმა გარემოებამ გარკვეული კრიტიკა გამოიწვია როგორც საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ), ასევე მსოფლიო ბანკის ექსპერტთა მხრიდან. გამოითქვა მოსაზრება, რომ საქართველოს საბაჟო ვერ შესძლებდა ესოდენ გართულებული სატარიფო სისტემის ჯეროვნად ადმინისტრირებას, ამასთანავე შეიქმნებოდა კორუფციის დამატებითი სტიმული და გზები. დაისახა საბაჟო-სატარიფო სისტემის შემდგომი ოპტიმიზაციის ამოცანა.

საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის ყოფილი სამინისტროს ეგიდით შეიქმნა უწყებათაშორისი სამუშაო ჯგუფი, აღნიშნული ოპტიმიზაციის თაობაზე რეკომენდაციებისა და შესაბამისი სამოქმედო გეგმის შემუშავების მიზნით.

ვმო-ში გაწევრიანების პროცესში საქართველოს დელეგაციამ უაღრესად დიდი ძალისხმევა დახარჯა, რათა მოლაპარაკებებზე წევრ ქვეყნებთან დაეცვა დარგობრივ სამინისტროთა რეკომენდაციები და მიეღწია ბმული ტარიფების შედარებით გაზრდილი დონეებისათვის სელექციურად შერჩეული, ჩვენი წარმოებისათვის მგრძნობიარე საქონელზე. აღნიშნულის მაგალითებია:

- მზესუმზირისა და არაქისის (მიწის თხილი) ზეთები, რომლებზეც არ გავრცელდა ზოგადად „ზეთებისათვის“ მოქმედი სექტორალური ინიციატივის მოთხოვნები თავისუფალი იმპორტის თაობაზე.

- საქართველოში წარმოებული მცენარეული წარმოშობის წამლები – რომლებიც ასევე გამოირიცხა ფარმაცევტიკის სექტორული ინიციატივიდან.

სწორედ ასეთი „სელექციური“ დაცვა წარმოადგენს შიგა ბაზრის რეგულირებისა და ადგილობრივი წარმოების ხელშეწყობის ინსტრუმენტს, რომელიც დაშვებულია ვმო-ს წესებით.

მხედველობაში იქნა მიღებული ის გარემოებაც, რომ საქართველოს საბაჟო ტარიფი გაცილებით უფრო ლიბერალურ ხასიათს ატარებს (განაკვეთის სიმცირის თვალსაზრისით), ვიდრე სხვა, შესადარი განვითარების მქონე, ქვეყნებში მოქმედი ტარიფები. ამასთან, საქართველო, ბევრი სხვა ქვეყნისაგან განსხვავებით, მოკლებულია

წარმოების სუბსიდირების ან სხვა ფორმით მხარდაჭერის შესაძლებლობას და საბაჟო ტარიფი წარმოადგენს შიგა ბაზრის (სადაც ბევრი სუბსიდირებული იმპორტი შემოდის) რეგულირების პრაქტიკულად ერთადერთ ინსტრუმენტს.

2006 წლის 1 სექტემბრიდან ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი კანონი[31] „საბაჟო ტარიფის შესახებ“, რომელიც ითვალისწინებდა საბაჟო ტარიფის განაკვეთების შემცირებას 0%, 5% და 12%-მდე, ნაცვლად 2006 წლის 1 სექტემბრამდე მოქმედი 16 სატარიფო განაკვეთისა (0%, 4%, 5%, 6%, 7%, 8%, 10%, 12%, 14%, 15%, 16%, 17%, 18%, 20%, 25%, 30%). ერთი წლის შემდეგ, ზემოთ აღნიშნული კანონი გაუქმდა. საბაჟო გადასახადის იგივე განაკვეთები მოქმედებს დღესაც [32].

ზოგადად, სავაჭრო რეჟიმი არის ქვეყნებს შორის ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებით დადგენილი სავაჭრო ურთიერთობა. სავაჭრო რეჟიმი ხელს უწყობს ან პირიქით ზღუდავს ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობას[33].

არსებობს სავაჭრო რეჟიმის შემდეგი სახეები:

1. ჩვეულებრივი ვაჭრობა, ანუ ქვეყნებს შორის არ არსებობს არანაირი სავაჭრო პრეფერენციები;
2. უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი. ეს რეჟიმი აწესებს ჩვეულებრივ ვაჭრობასთან შედარებით გარკვეულ პრეფერენციებს;
3. პრეფერენციების გენერალიზებული (განზოგადებული) სისტემა, სავაჭრო რეჟიმი რომელსაც ანიჭებენ განვითარებული ქვეყნები შედარებით ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებს ცალმხრივად და არ ითხოვენ სანაცვლოდ სავაჭრო შეღავათებს;
4. თავისუფალი ვაჭრობა, ორი ან მეტი ქვეყანა თანხმდება ურთიერთვაჭრობისას არ გამოიყენონ საბაჟო ტარიფები. გარკვეულ შემთხვევებში ქვეყნებს შორის ფორმდება

³¹ძალადაკარგულია 2007 წლის 1 იანვრიდან, საქართველოს 2006 წლის 1 დეკემბრის კანონი "საბაჟო ტარიფის შესახებ" საქართველოს კანონის ძალადაკარგულად ცნობის თაობაზე.

³² 2011 წლის 1 იანვრიდან ძალაში შევიდა ახალი საგადასახადო კოდექსი. საბაჟო გადასახადი გადავიდა ახალი კოდექსის XIII კარში. ახალი საგადასახადო კოდექსის თანახმად „საბაჟო გადასახადს“ დაერქვა „იმპორტის გადასახადი“.

³³ წყარო: ინტერნეტ პორტალი - http://www.exports.ge/?10/სავაჭრო_რეჟიმები/.

ამოღების ოქმი, რომელიც განსაზღვრავს იმ პროდუქციის ჩამონათვალს, რომელსაც არ შეეხება თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმი.

საქართველოში მოქმედი სავაჭრო რეჟიმები:

1. უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი (MFN – Most Favorable Nations);
2. თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება (FTA – Free Trade Agreement);
3. პრეფერენციების გენერალიზებული (განზოგადებული) სისტემა (GSP - Generalized System of Preferences).

უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი (MFN – Most Favorable Nations). უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი წარმოადგენს ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (ვმო) ერთ-ერთ ძირითად პრინციპს, არადისკრიმინაციულობის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს. იგი ითვალისწინებს ამ სავაჭრო რეჟიმით მოსარგებლე ქვეყნებისათვის ბაზარზე დაშვების ისეთი პირობების მინიჭებას, რომელიც არანაკლებია ნებისმიერი მესამე ქვეყნისთვის მინიჭებულზე (გარკვეული გამონაკლისებით).

უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმიდან (MFN) გამონაკლისი დაიშვება მხოლოდ შემდეგი გარემოებების არსებობის შემთხვევაში:

- შეთანხმება საბაჟო კავშირის შექმნის შესახებ;
- შეთანხმება თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ;
- შეთანხმება საზღვრისპირა ვაჭრობის შესახებ;
- GSP-ის ფარგლებში მინიჭებული პრეფერენციები და ნაკლებად განვითარებული ქვეყნებისათვის დაწესებული შეღავათები;
- ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო ზომების გამოყენება.

ვმო-ში გაწევრიანებისას ქვეყანა იღებს ვალდებულებას მიანიჭოს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი ვმო-ს ყველა წევრ ქვეყანას. ასევე, ამ რეჟიმით ვაჭრობა შესაძლებელია დამყარდეს ქვეყნებს შორის ორმხრივი ხელშეკრულების გაფორმების შედეგადაც.

დღეისათვის საქართველო ვმო-ს ყველა წევრი ქვეყნის მხრიდან სარგებლობს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმით. 2006 წლიდან, საქართველოს კანონმდებლობით, იმპორტის საბაჟო ტარიფებით დაბეგრასთან დაკავშირებით აღარ არის განსხვავება

ვმო-ს წევრ და არაწევრ ქვეყნებს შორის. აღნიშნული რეჟიმი ითვალისწინებს ვმო-ს წევრი ქვეყნებისთვის განსხვავებულ დაბალ საბაჟო ტარიფებს[34].

თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება (FTA – Free Trade Agreement). თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება – ორი ან მეტი ქვეყანა თანხმდება ურთიერთვაჭრობისას არ გამოიყენონ საბაჟო ტარიფები. საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება დადებული აქვს დსთ ქვეყნებთან (აზერბაიჯანი, მოლდოვა, უკრაინა, უზბეკეთი, ყაზახეთი, თურქმენეთი, რუსეთი, სომხეთი) და თურქეთთან.

საქართველოს 1994 წლიდან, თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმი აქვს დსთ-ს ქვეყნებთან, რაც ითვალისწინებს დამოუკიდებელ თანამეგობრობის ქვეყნებს შორის ურთიერთ-ვაჭრობაში საქონლისა და მომსახურების გათავისუფლებას საბაჟო საიმპორტო გადასახადისგან.

საქართველოსა და თურქეთს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას 2007 წლის ნოემბერში მოეწერა ხელი. შეთანხმების ძალაში შესვლის დღიდან სრულად გაუქმდა იმპორტზე დაწესებული საბაჟო ტარიფები. გარკვეული გამონაკლისები არის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე. თურქეთის რესპუბლიკიდან საქართველოში იმპორტზე საბაჟო გადასახადები შენარჩუნდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე.

საქართველოდან თურქეთის რესპუბლიკაში ექსპორტზე საბაჟო გადასახადები ნარჩუნდება გარკვეული სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე, თუმცა გარკვეული სახის საქონელი ექვემდებარება შეღავათებს კვოტების სახით, რომელთა განაწილებაზე პასუხისმგებელია თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო ვაჭრობის გენერალური სამდივნო.

პრეფერენციების გენერალიზებული სისტემა (GSP - Generalized System of Preferences). გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენციამ (UNCTAD) 1968 წელს რეკომენდაცია გაუწია „სატარიფო პრეფერენციების განზოგადებულ სისტემის“(GSP)

³⁴ International Trade Administration (ITA) - home page, <http://trade.gov/fta/>.

ჩამოყალიბებას, რომლის მიხედვითაც განვითარებულ ინდუსტრიულ სახელმწიფოებს სავაჭრო შეღავათები უნდა მიენიჭებინათ განვითარებადი ქვეყნისათვის[35].

დღეისათვის GSP-ს შეღავათებს თავის სავაჭრო პარტნიორებს ანიჭებენ: ევროკავშირი, ამერიკის შეერთებული შტატები, ავსტრალია, კანადა, იაპონია, ახალი ზელანდია, შვეიცარია, ნორვეგია, ბულგარეთი, რუსეთის ფედერაცია, ბელორუსია და თურქეთი[36].

საქართველო არის შემდეგი ქვეყნების GSP რეჟიმის ბენეფიციარი ქვეყანა: ევროკავშირი; აშშ; იაპონია; კანადა; შვეიცარია; ნორვეგია.

ევროკავშირის პრეფერენციათა გენერალიზებული სისტემა (GSP). ევროკავშირმა პირველმა შემოიღო პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემა (GSP) 1971 წელს. ევროკავშირის GSP ათწლიანი ციკლებით მუშავდება. მიმდინარე ეტაპი 1995 წელს დაიწყო და 2005 წლის 31 დეკემბერს დასრულდა, ხოლო დღეისათვის არსებული სქემა, GSP+, იმოქმედებს 2006-2015 წლებში[37,24-32].

2005 წლის ივლისში საქართველო გახდა ევროკავშირის GSP+ -ის ახალი სქემის ბენეფიციარი. საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტის ხელშეწყობის თვალსაზრისით ეს მეტად მნიშვნელოვანი გარემოებაა, ვინაიდან თუ ძველი სქემით საქართველოს ეძლეოდა შესაძლებლობა ევროკავშირის ბაზარზე განუზღვებლად შეეტანა მხოლოდ 3300 დასახელების პროდუქცია და 6900 საქონელზე მოქმედებდა მხოლოდ გარკვეული შეღავათები, „GSP+“ - ის ბენეფიციარის სტატუსის მიღების შემდეგ საქართველო სარგებლობს უფლებით ევროკავშირში განუზღვებლად შეიტანოს **7200 სახეობის პროდუქცია**, ძირითადად სოფლის მეურნეობის და მეთევზეობის სექტორიდან, რაც განვითარებადი ქვეყნების განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს (იხ. დანართი №2. აგრარული პროდუქციის, აგრეთვე სხვა პროდუქციის ჩამონათვალი, რომელზეც ვრცელდება GSP+).

³⁵ U.S. Customs and Border Protection-Home Page, https://help.cbp.gov/app/answers/detail/a_id/266/~/ generalized-system-of-preferences-(gsp).

³⁶ საქართველოს მთავრობა, www.government.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=68.

³⁷ „აღმოსავლეთის პარტნიორობა“ და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა, კავკასიის ეკონომიკური და სოციალური კვლევითი ინსტიტუტი (CIESR), თბილისი, 2011, 24-32გვ.

პრეფერენციების გაუქმება. პრეფერენციები აღარ გავრცელდება იმ ქვეყნების პროდუქციაზე, რომლებიც კონკურენტუნარიანები გახდნენ ევროკავშირის ბაზარზე და აღარ საჭიროებენ GSP-ის შეღავათებს. გაუქმებას არა აქვს რაიმე საჯარიმო აზრი, ეს იმის ნიშანია, რომ პრეფერენციებმა თავისი როლი წარმატებით შეასრულეს, მინიმუმ იმ ქვეყნების და საქონლის მიმართ, რომლებზეც არის საუბარი.

შემოთავაზებული სქემით, ბენეფიციარის სტატუსი ქვეყანას გაუუქმდება იმ შემთხვევაში თუ ამ ქვეყნის პროდუქტთა ჯგუფი გადააჭარბებს GSP-ის სქემით ბოლო სამი წლის განმავლობაში ევროკავშირის ბაზარზე ყველა ბენეფიციარი ქვეყნიდან მთლიანობაში შესული მსგავსი ან იგივე საქონლის 15 %-ს.

დოკუმენტური დადასტურება. პრეფერენციათა მისაღებად ევროკავშირის საბაჟო ორგანოებში წარდგენილი უნდა იქნას წარმოშობის ქვეყნის დამადასტურებელი სერთიფიკატი ფორმა „A“, რომელსაც გასცემს ბენეფიციარი ქვეყნის კომპეტენტური ორგანო. საქართველოში აღნიშნულ სერთიფიკატს გასცემს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო.

წარმოშობის ქვეყნის განმსაზღვრელი „A“ ფორმის სერთიფიკატის გაცემის მართებულობაზე კონტროლი ითვალისწინებს ადმინისტრაციულ თანამშრომლობას განვითარებადი ქვეყნისა და ევროკავშირის საბაჟო ხელისუფლებებს შორის და გულისხმობს ურთიერთნდობის მაღალ დონეს.

პასუხისმგებლობა წარმოშობის სწორად დადასტურებაზე ეკისრება ექსპორტიორ ქვეყანას, ვინაიდან ამ საფუძველზე ევროკავშირი უმცირებს მის პროდუქციას საბაჟო გადასახადს და ამით, ფაქტობრივად, საკუთარ ბიუჯეტს აკლებს შემოსავალს. აღნიშნულთან დაკავშირებით წარმოშობის სერთიფიკატის სისწორის” შემოწმების პროცედურა, საშუალებას აძლევს ევროკავშირის სამსახურებს მიმართონ ბენეფიციარი ქვეყნების უფლებამოსილ ორგანოებს თხოვნით, დაადასტურონ ან გააუქმონ საქონლის წარმოშობის განსაზღვრის თავდაპირველი შედეგები. გასათვალისწინებელია, რომ ამ საკითხებში თაღლითობის დადგენის შემთხვევაში შესაძლებელია ქვეყნისათვის პრეფერენციათა ჩამორთმევის საკითხი დაისვას.

წარმოშობის წესები. ევროკომისიის "საბაჟო კომისიის წარმოშობის წესების განყოფილება" ამტკიცებს დეტალურ რეგლამენტს, რომელიც განსაზღვრავს როგორც GSP-ის შეღავათებით მოსარგებლე პროდუქციის წარმოშობის განსაზღვრის წესებს, ასევე მათ დაცვაზე კონტროლის განხორციელების მეთოდებს[38].

საზოგადოდ წარმოშობის კრიტერიუმი დაფუძნებულია ქვეყანაში სრულად მიღებული და ქვეყანაში სათანადოდ გადამუშავებული/დამუშავებული საქონლის კლასიფიკაციაზე.

ქვეყანაში სრულად მიღებული საქონელი როგორც წესი არის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, სატყეო პროდუქცია, წიაღისეული, თევზჭერის, ნადირობის და საზღვაო თევზჭერის პროდუქტები, მეორადი ნედლეული და წარმოებისას ან სხვა სამეწარმეო ოპერაციების შედეგად მიღებული ნარჩენები

იმპორტირებული პროდუქციის გადამუშავების შემთხვევაში, გადამუშავება მიიჩნევა საკმარისად, თუ საწყისი პროდუქცია და გადამუშავების შედეგად მიღებული საბოლოო პროდუქცია განეკუთვნებიან ჰარმონიზირებული სისტემის (HS) სასაქონლო ნომენკლატურის განსხვავებულ პოზიციებს (ოთხნიშნა დონეზე). ამავე დროს, არსებობს მრავალი გამონაკლისი აღნიშნული წესიდან, რომლებიც წარმოდგენილია ან ე.წ. „საკმარისი გადამუშავების“ აღწერის სახით (ცხრილის სახით), ან იმპორტირებული პროდუქციის შემცველობის მაქსიმალურად დასაშვები პროცენტით (25-40%). შენახვის და შეფუთვის, საქონლის დამზადების, დახარისხების, პროდუქციის უბრალო აწყობისა ან შერევის ოპერაციები არ განიხილება როგორც საქონლის სათანადო დამუშავება.

როცა პროდუქციის წარმოშობაში მონაწილეობს რამოდენიმე ქვეყანა, უკანასკნელი დამუშავების ჩამტარებელ GSP-ის ბენეფიციარ ქვეყანას უფლება ექნება ისარგებლოს შეღავათებით მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ დამუშავების დონე საკმარისი იქნება, რათა პროდუქცია ამ ქვეყანაში წარმოშობილად ჩაითვალოს.

³⁸ GSP-ს ძირითადი სქემები, მეწარმის სამაგიდო წიგნი, <http://www.nplg.gov.ge>

ამ წესებისაგან გამონაკლისები დაიშვება იმ შემთხვევაში, როცა გადამუშავება თანმიმდევრულად წარმოებს ერთი რეგიონალური ჯგუფის ქვეყნებში, რომლებიც სარგებლობენ GSP-ის შეღავათებით.

არსებობს აგრეთვე ე.წ. „დონორი ქვეყნის ელემენტის“ წესი, რომლის თანახმად ევროკავშირის მიერ მიწოდებული მასალები ან შემადგენელი ნაწილები განიხილება, როგორც მათი გადამამუშავებელი ბენეფიციარი ქვეყნის პროდუქცია. ეს სტიმულს აძლევს ბენეფიციარი ქვეყნებისა და ევროკავშირის საწარმოებს კოოპერაციისა და ერთობლივი საწარმოების შექმნისათვის [39].

ამასთანავე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ „GSP+“-ის 7200 დასახელების საქონლის გარდა, იმ 11 000 საქონლის ჩამონათვალიდან, რომელიც ევროკავშირის ზოგად საბაჟო სატარიფო ხაზებშია მოცემული 2100-მდე დასახელების პროდუქტს ევროკავშირი მანამდეც და ამჟამადაც ანიჭებს ნულოვან საბაჟო განაკვეთს. აქედან გამომდინარე თუ მხედველობაში მივიღებთ ამ საქონლის ჩამონათვალს და „GSP+“-ის სქემით მოცული საქონლის ჩამონათვალს, გამოდის რომ დღეისათვის 9 300 (2100+7200) დასახელების პროდუქტს ევროკავშირის ბაზარზე საქართველოდან შეუძლია ნულოვანი საბაჟო ტარიფით შესვლა.

აშშ-ის GSP-ს სქემა. აშშ-ს GSP სისტემა მოიცავს 3448 დასახელების საქონელს შეერთებული შტატების ჰარმონიზებული სატარიფო ცხრილის (Harmonized Tariff Shedule of the United States – HTSUS) 8 ციფრიანი კლასიფიკაციის მიხედვით, რომელთა უმრავლესობა წარმოადგენს დასრულებულ სამრეწველო პროდუქციას და ნახევარფაბრიკატებს. აშშ-ს პრეფერენციული რეჟიმი ვრცელდება საქართველოსათვის საექსპორტოდ მნიშვნელოვანი პროდუქციის საკმაოდ დიდ რაოდენობაზე, მათ შორის: კაკალზე; ხილის ჩირზე; ხილის და ბოსტნეულის გადამამუშავების პროდუქტებზე; მწვანე ჩაიზე; ყველზე; დაფნაზე; სანელებლებზე; მინერალურ წყლებზე; ლუდზე; ღვინის გარკვეულ სახეობებზე; ეთერზეთებზე; ტყავზე და მის ნაწარმზე და სხვ.[40,20].

³⁹ „სიახლეები ევროკავშირის GSP-ის წარმოშობის წესებში“, ვროპული სამეზობლო პოლიტიკის ინსტრუმენტის TAIEX-ის სემინარი, <http://www.economy.ge/?category=4&lang=geo&item=867>.

⁴⁰ „საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2011 წელი“, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 16.02.2012, 20 გვ.

პროდუქცია სარგებლობს აშშ-ს პრეფერენციული რეჟიმით, თუ იგი მთლიანად წარმოებულია ბენეფიციარ ქვეყანაში, მაგრამ თუ პროდუქცია ბენეფიციარ ქვეყანაში იწარმოება საზღვარგარეთიდან იმპორტირებული მასალების გამოყენებით, ადგილობრივი პროდუქტების ღირებულება და გადამუშავების ხარჯები უნდა აღემატებოდეს აშშ-ში იმპორტისას პროდუქციის ღირებულების 35%-ს.

ამგვარად, სავაჭრო რეჟიმების მოქმედების შედეგად საქართველოს აქვს შანსი არა მარტო ადგილობრივ აგრარული ფირმების მიერ წარმოებული პროდუქტებით გააჯეროს შიგა ბაზარი და განახორციელოს საექსპორტო საქმიანობა, არამედ გადაიქცეს მთავარ საინვესტიციო „ხიდად“ იმ უცხოური კომპანიებისთვის, რომლებიც მზად არიან ქვეყანაში განახორციელონ ინვესტირება აგრარული წარმოების განვითარებაში და განახორციელონ აგრარული წარმოების პროდუქტების მიწოდება როგორც შიგა ბაზარზე, აგრეთვე მეზობელი ქვეყნების ბაზრებზე, კავკასიისა და შუა აზიის ქვეყნებში, რუსეთში, თურქეთში და ასევე უფრო შორს მდებარე ქვეყნებშიც. ვმო-ში საქართველოს წევრობა აძლევს ინვესტორს იმის გარანტიას, რომ ქვეყანაში არსებობს სტაბილური, პროგნოზირებადი და საერთაშორისო ნორმების შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკა, ამასთანვე აქ წარმოებული პროდუქცია უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმითაა დაშვებული საგარეო ბაზარზე. ქვეყნის აგრარული წარმოებისა და სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო პოტენციალის განვითარების საკითხები, უფრო დეტალურად განაალიზებულია მომდევნო ქვეთავში.

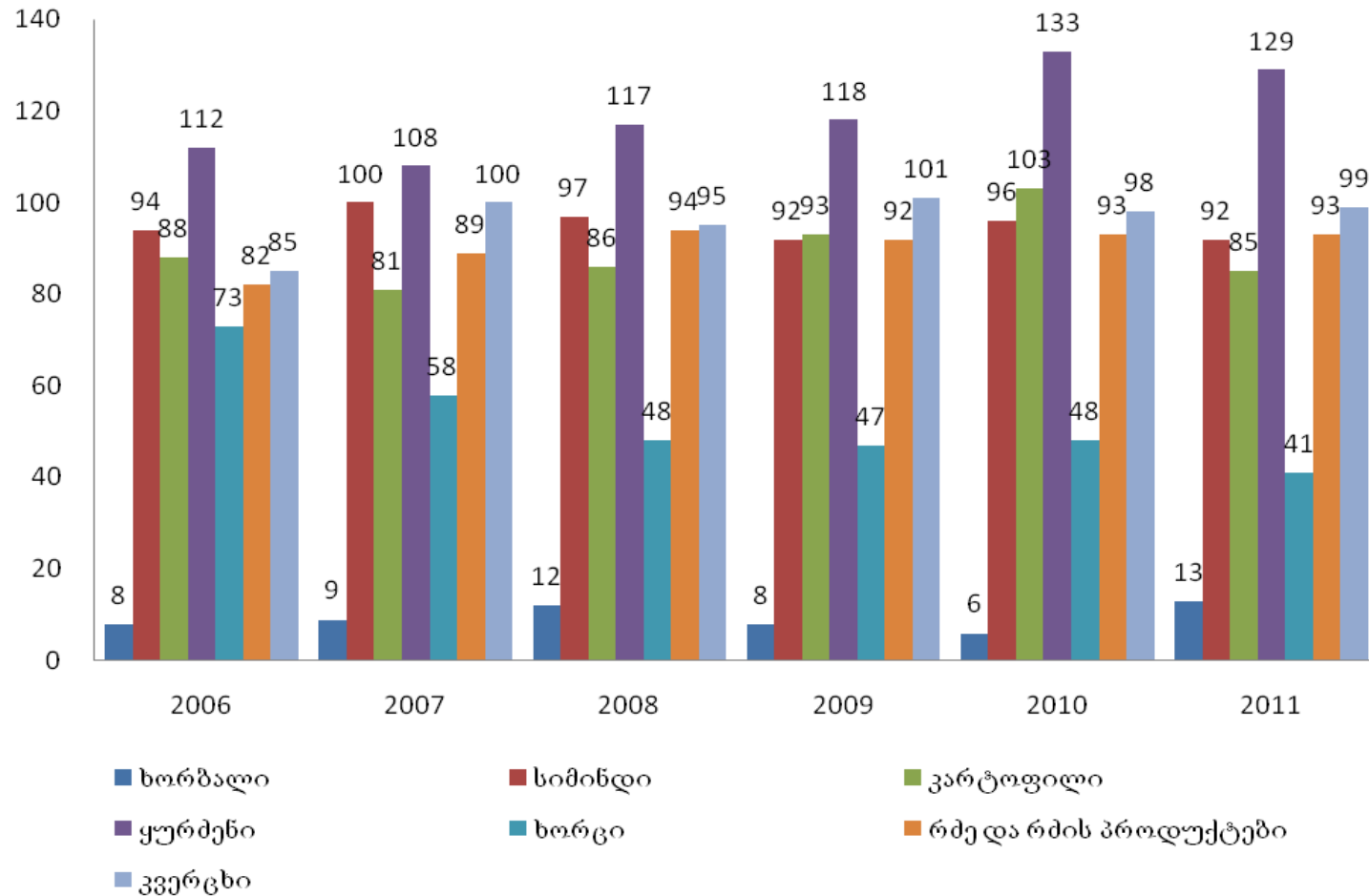
2.3. ქვეყნის აგრარული წარმოების სუბიექტების საექსპორტო პოტენციალის განვითარების რეტროსპექტული ანალიზი და შეფასება

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტთან დაკავშირებით არსებობს რამდენიმე საკითხი, რომლის განხილვაც ქვეყნის მომავალი ეკონომიკური განვითარების კონტექსტში აუცილებელია^[41]. საქართველო პატარა ქვეყანაა. მისი ტერიტორია, კონფლიქტური რეგიონების ჩათვლითაც კი, მხოლოდ 69 700 კვადრატული კილომეტრია. იმის გამო, რომ ქვეყანაში ზომიერი ბუნებრივ-კლიმატური პირობებია, საქართველოს ბევრი რაიონი ვარგისია ინტენსიური სასოფლო სამეურნეო საქმიანობისათვის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ლოგიკურია საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის განვითარების სტრატეგიის რეალიზაცია განპირობებულია სოფლის მეურნეობის დარგების განვითარებით.

საქართველოს აგრარული წარმოების განვითარებისათვის, განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნია აგრარული სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობის ხელშეწყობას. სახელმწიფომ გამუდმებით უნდა იზრუნოს აგრარული პროდუქტების ექსპორტის სტიმულირებაზე ყველაზე სწრაფმოქმედი და ეფექტიანი მეთოდების, სატარიფო და არასატარიფო ინსტრუმენტების გამოყენებით, გასაკუთრებით საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ამ ეტაპზე, ვინაიდან ადგილობრივ წარმოებას დამოუკიდებლად უჭირს შიგა სასურსათო ბაზრის გაჯერება (იხ. ნახაზი №2.3.1), რასაც მოწმობს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები, თუ რამდენად აკმაყოფილებს ქვეყნის სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოება შიგა ბაზარს.

⁴¹ სტატისტიკა: ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევითი ცენტრი - EPRC, სტატია „დასაქმებისა და უმუშევრობის ტენდენციები საქართველოში“, ნოემბერი, 2011, <http://www.eprc.ge/index.php?a=main&pid=21&lang=geo>.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები 2006-2011 წლებში
(დიაგრამა)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – www.geostat.ge

როგორც ვხედავთ, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები - ადგილობრივი წარმოება შეფარდებული ადგილობრივ წარმოებას დამატებული იმპორტი, გამოკლებული ექსპორტი, გამრავლებული 100-ზე (ცხრილი №2.3.1), საკმაოდ არადაამაკმაყოფილებელია.

ცხრილი №2.3.1

**საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითუზრუნველყოფის
კოეფიციენტები 2006-2011 წლებში
(ცხრილი)**

№	პროდუქცია	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	ხორბალი	8	9	12	8	6	13
2	სიმინდი	94	100	97	92	96	92
3	კარტოფილი	88	81	86	93	103	85
4	ბოსტნეული	79	75	76	76	77	73
5	ყურძენი	112	108	117	118	133	129
6	ხორცი	73	58	48	47	48	41
7	რძე და რძის პროდუქტები	82	89	94	92	93	93
8	კვერცხი	85	100	95	101	98	99

სასურსათო ბაზრის გაჯერების ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობაა აგრარული საწარმოების არსებობა ქვეყანაში. თუმცა, სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, საქართველოს აგრარული პროდუქტების თითქმის 97 პროცენტი ოჯახური მეურნეობების მიერ იწარმოება. ანუ ქვეყნის სურსათის ბაზრის ადგილობრივი წარმოების პროდუქტებით გაჯერების ერთადერთი წყარო, მეურნეობრიობის სხვა ტიპების განუვითარებლობის გამო, არის ოჯახური მეურნეობა. ასეთ ფონზე, საქართველოს აგრარული წარმოების განვითარებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს აგრარული სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობის ხელშეწყობა. სწორედ ასეთი მიდგომებით, ინფრასტრუქტურის განვითარების პარალელურად, შესაძლებელი იქნება ინვესტორთა დაინტერესება აგრარული წარმოებით, მითუმეტეს, ვმო-ში საქართველოს წევრობა იძლევა გარანტიას, რომ ქვეყანაში არსებობს სტაბილური, პროგნოზირებადი და საერთაშორისო ნორმების შესაბამისი ეკონომიკური პოლიტიკა, ამასთანვე აქ წარმოებული პროდუქცია უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმითაა დაშვებული საგარეო ბაზარზე. ამას გარდა, როგორც პრაქტიკამ აჩვენა, მიუხედავად იმისა, გაჯერებულია თუ არა შიგა ბაზარი სამამულო აგრარული წარმოების პროდუქციით, ექსპორტი ხელს უწყობს ეკონომიკის სტაბილური განვითარების გარემოს არსებობას ქვეყანაში, ვინაიდან საქართველოდან გატანილი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია ძირითადად იცვლება აშშ დოლარში ან ევროში და ხორციელდება მყარი ვალუტის შემოდინება ქვეყანაში.

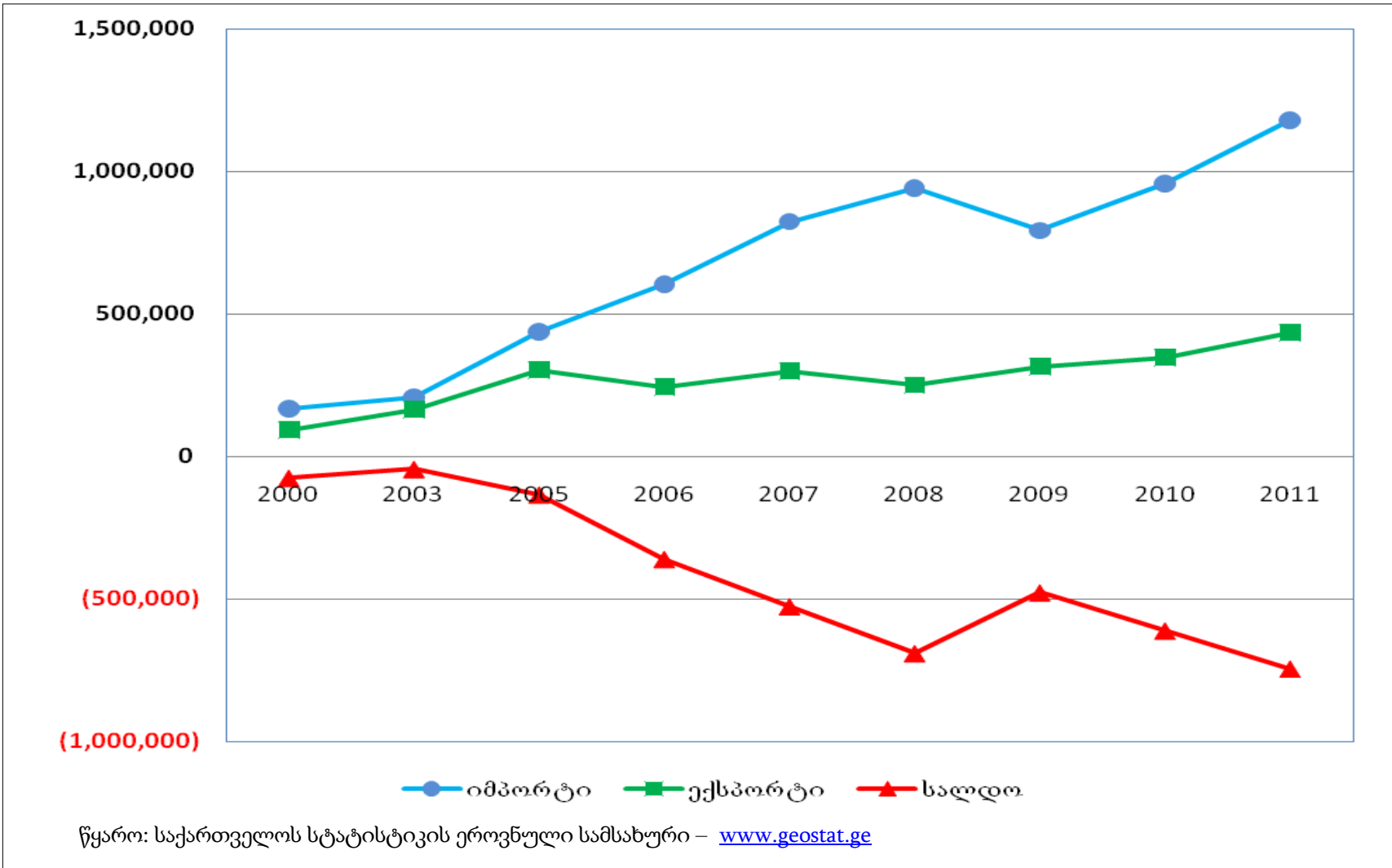
თუ გადავხედავთ საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტისა და საგარეო ვაჭრობის სალდოს 2000-2011 წლების დინამიკას (ცხრილი №2.3.2, ნახაზი №2.3.2), დავინახავთ, რომ აგრარული პროდუქციის ექსპორტი ხასიათდება მზარდი ტენდენციით, მაგრამ დასკვნების გაკეთება ნაადრევია, ვინაიდან აგრარული პროდუქტების საგარეო ვაჭრობის სალდო, 2005 წლის მონაცემებთან შედარებით, თითქმის 600 %-ით გაიზარდა 2011 წელს. 2.1 ქვეთავში აღვნიშნეთ, რომ დროის იგივე პერიოდში მთლიანი სავაჭრო ბალანსი 300%-ით გაიზარდა. ანუ, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტის სალდო ორჯერ უფრო სწრაფად იზრდება, ვიდრე მთლიანი საქონლისა.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტისა და საგარეო ვაჭრობის
 სალდოს დინამიკა 2000-2011 წლებში, ცხრილი
 (მლნ აშშ დოლარი)

№	წლები	ექსპორტი	იმპორტი	სალდო
1	2000	92,615	168,005	-75,390
2	2003	164,670	208,825	-44,155
3	2005	303,910	437,420	-133,510
4	2006	244,900	605,155	-360,255
5	2007	298,625	825,205	-526,580
6	2008	250,000	941,530	-691,530
7	2009	315,595	793,680	-478,085
8	2010	346,605	959,130	-612,525
9	2011	434,810	1,180,925	-746,115

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – www.geostat.ge

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტისა და საგარეო ვაჭრობის
 სალდოს დინამიკა 2000-2011 წლებში, დიაგრამა
 (მლნ აშშ დოლარი)

ქვემოთ მოცემულია ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის ანალიზი 2006-2011 წლების მიხედვით. კერძოდ, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტის სტრუქტურის დინამიკა (ნახაზი №2.3.3), საიდანაც ჩანს, რომ დროის ამ პერიოდში საქართველოდან უმეტეს წილად გადიოდა ალკოჰოლიანი/უალკოჰოლო სასმელები, მცენარეული წარმოშობის პროდუქტები, ცოცხალი ცხოველები და მისი წარმოშობის პროდუქტები. განვიხილოთ თითოეული ზემოაღნიშნული დარგი ცალკე-ცალკე:

ცოცხალი ცხოველებისა და მისი წარმოშობის პროდუქტების ექსპორტი. მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ექსპორტმა 2011 წელს 28.2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და გასულ წელთან შედარებით 77%-ით გაიზარდა.

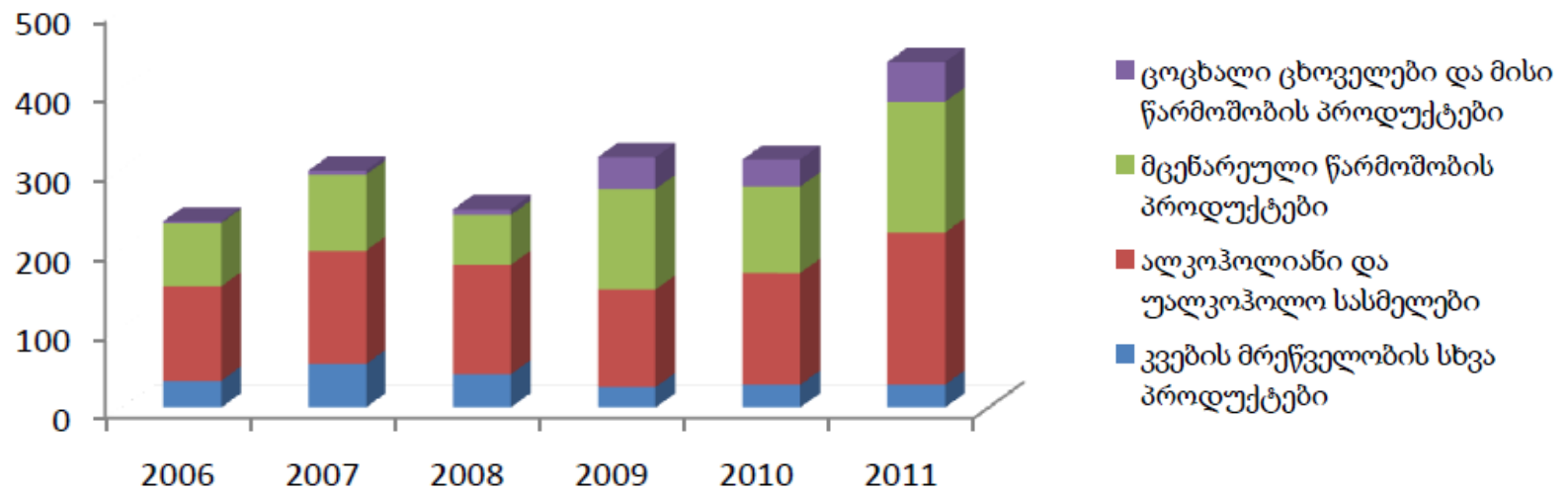
ა) ცხვრის ექსპორტი გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 91%-ით გაიზარდა და 14.9 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ამ პროდუქციის ექსპორტის 35.5% აზერბაიჯანში, 20% იორდანიაში, 19% სომხეთში, 8.5% ლიბანში, 7.8% ლიბიაში, 5.3% სირიაში, ხოლო დანარჩენი რაოდენობა - ისრაელში (1.7%), საუდის არაბეთსა (1.5%) და კატარში (0.7%) გავიდა.

ბ) ფრინველის ხორცის ექსპორტის მაღალი მაჩვენებელი 1130 ათასი აშშ დოლარის ოდენობით 2007 წელს დაფიქსირდა. 2011 წელს მისი მოცულობა 746 ათასი აშშ დოლარი განისაზღვრა, რაც 2010 წლის მაჩვენებელზე 2%-ით ნაკლებია. ფრინველის ხორცის ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ყაზახეთი, თურქმენეთი და აზერბაიჯანი.

გ) რძის პროდუქტების ექსპორტი 2010 წლიდან დაიწყო და 2011 წელს, წინა წელთან შედარებით, მინიმალური რაოდენობით 0.2%-ით შემცირდა და 2.55 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: სომხეთი, აზერბაიჯანი და თურქმენეთი.

დ) თევზი და თევზის პროდუქტების ექსპორტის მაღალი მაჩვენებელი 7 მლნ აშშ დოლარი 2010 წელს დაფიქსირდა. 2011 წელს მისი ექსპორტი 47%-ით შემცირდა და 3.3 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 2011 წელს წინა წლებთან შედარებით, მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის და ცხვრის ექსპორტი ყველაზე მაღალი მაჩვენებელით განისაზღვრა, რის შედეგადაც, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტის
სტრუქტურის დინამიკა 2006-2011 წლებში
(მლნ აშშ დოლარი)

წყარო: <http://www.economy.ge/upload-file/pdf/foreign%20trade-2011.pdf>

ცოცხალი ცხოველებისა და მეცხოველეობის პროდუქტების სექტორში ექსპორტის მოცულობის ზრდა დაფიქსირდა (ნახაზი №2.3.4).

მცენარეული წარმოშობის პროდუქტების ექსპორტის მიმოხილვა.

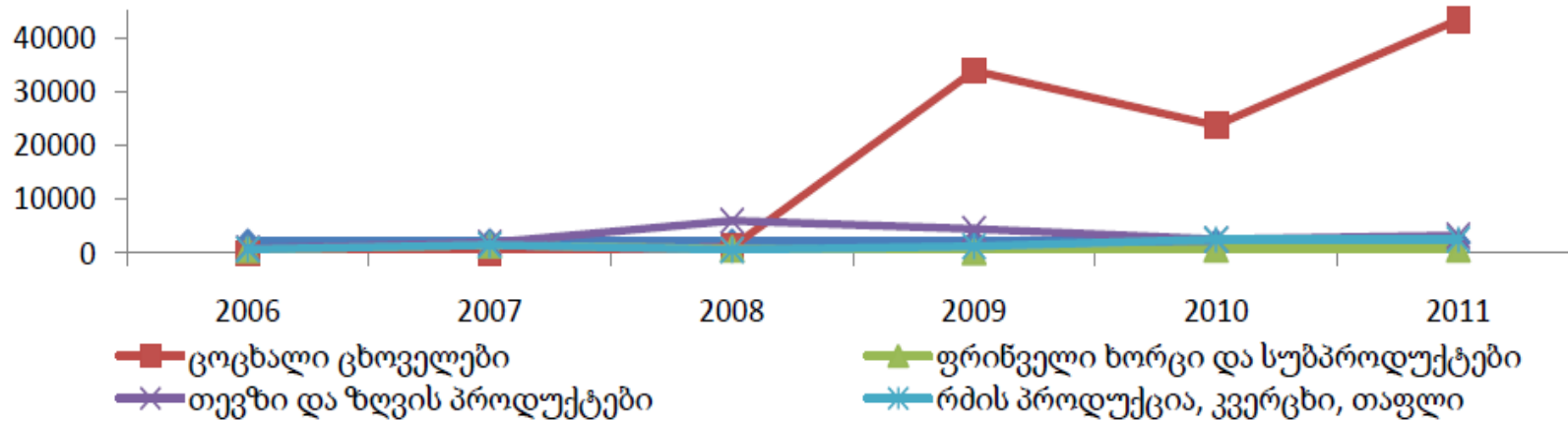
ა) *ბოსტნეულის* ჯგუფის ექსპორტის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი 2011 წელს დაფიქსირდა, რაც ძირითადად მწვანილის ექსპორტის მოცულობის ზრდის ხარჯზე მოხდა. 2011 წელს 4.1 მლნ. აშშ დოლარის მწვანილის ექსპორტი განხორციელდა, რაც გასული წელთან შედარებით, 80%-ით მეტია. მისი ოდენობა, 1994 წლის შემდგომ, ყველა წლის წლიურ მაჩვენებელზე მაღალია. 2010 წლის ანალოგიურად, საექსპორტო ბაზრები იგივეა და კვლავ სამი ქვეყანა ლიდერობს 88%-იანი ხვედრითი წილით (ბელარუსი - 37%, უკრაინა - 27% და აზერბაიჯანი - 24%). დანარჩენი 12% მოდის დსთ-ს 3 ქვეყანაზე: მოლდოვა, ყაზახეთი, სომხეთი და ევროკავშირის 5 ქვეყანაზე: ჩეხეთი, ესტონეთი, ლიტვა, ლატვია და რუმინეთი.

ბ) *ხილის* ჯგუფის ექსპორტში განსაკუთრებით დიდი ზრდა - 73% დაფიქსირდა, რაც ძირითადად თხილის ექსპორტის მოცულობის ზრდით არის გამოწვეული.

გ) *თხილის* ექსპორტი გაიზარდა 103%-ით და 130 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 1994 წლის შემდგომ ყველა წლის წლიურ მაჩვენებელზე დიდია. 2010 წელს თხილი ძირითადი საექსპორტო პროდუქტის ათეულში მე-7 ადგილზე იმყოფებოდა, 2011 წელს კი მე-4 ადგილზე გადავიდა. მისი ექსპორტი დაფიქსირებულია მსოფლიოს 53 ქვეყანაში. მათგან ძირითადი ქვეყნებია: გერმანია (24%), იტალია (16.2%), აზერბაიჯანი (7.3), ბელგია (7.3%) და ჩეხეთი (6.9%). თხილის გარდა ხილის ჯგუფის სხვა სახეობების ექსპორტს თუ ავიღებთ, იგი გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით 41%-ით შემცირდა, რაც ძირითადად ციტრუსების ექსპორტის შემცირებით არის განპირობებული. 2011 წელს იგი 4.1 მლნ აშშ დოლარის გავიდა და 2010 წელთან შედარებით 64%-ით შემცირდა.

გ) *ჩაის* ექსპორტმა, 2011 წელს 2.4 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. რაც 28%-ით მეტია 2010 წლის მაჩვენებელზე. ამასთან, 2011 წელს განხორციელებული ექსპორტი 2006 წლის შემდგომ ყველა წლიურ მაჩვენებელზე მაღალია, რაც ამ დარგის განვითარების პერსპექტიულობაზე მიუთითებს.

მეცხოველეობის პროდუქტის ექსპორტის დინამიკა 2006-2011 წლებში
(ათასი აშშ დოლარი)

წყარო: <http://www.economy.ge/upload-file/pdf/foreign%20trade-2011.pdf>

2011 წელს ჩაი ექსპორტირებულ იქნა 24 ქვეყანაში. მათ შორის, ძირითადი ქვეყნებია: ლატვია (20%), მონღოლეთი (18%), გერმანია (10.5%), უკრაინა (10%) და თურქმენეთი (9.9%).

დ) *სანელებლების* ექსპორტი 2011 წელს უმნიშვნელოდ 4%-ით გაიზარდა და 3.6 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, თუმცა ამ მაჩვენებელმა 2006 წლის შემდგომ ყველა წლის წლიურ მაჩვენებელს გადააჭარბა. მისი ექსპორტი დაფიქსირებულია მსოფლიოს 22 ქვეყანაში. მათგან ძირითადი ქვეყნებია: უკრაინა (33.3%), ბელარუსი (20.7%), ყაზახეთი (14.9), თურქეთი (6.3%) და აზერბაიჯანი (5.8%). 2011 წელს 2010 წელთან შედარებით, საგრძნობლად შემცირდა 99%-ით რაფსის თესლის, 75%-ით მზესუმზირის თესლის და 67%-ით სოჭის გირჩის ექსპორტი.

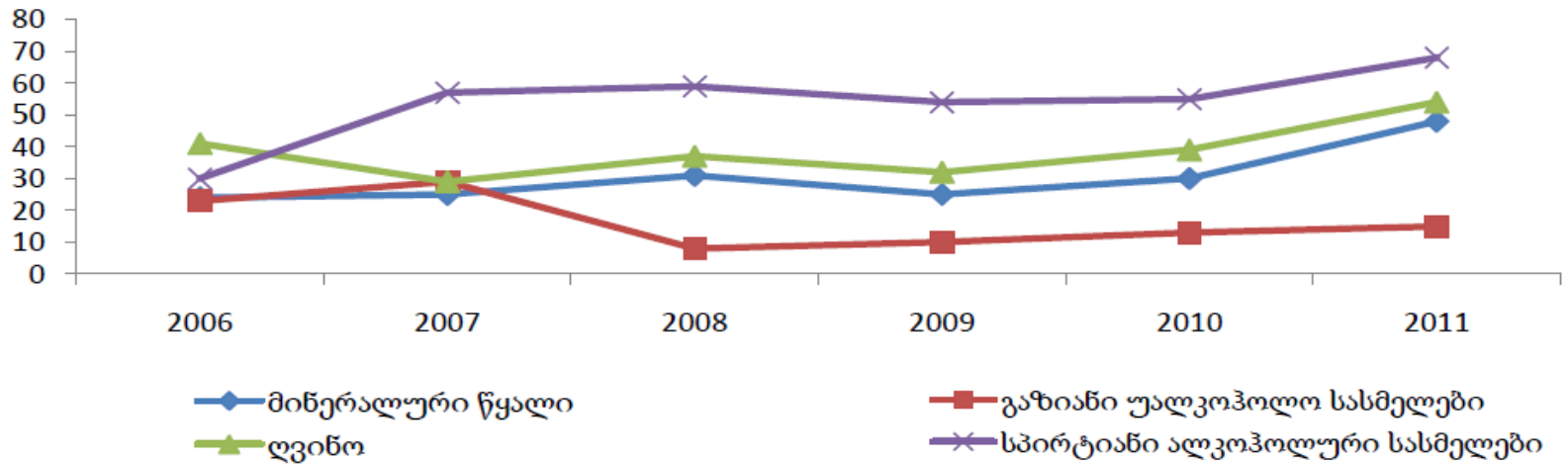
ალკოჰოლიანი და უალკოჰოლო სასმელების ექსპორტის მიმოხილვა. 2011 წელს ღვინის, მინერალური წყლების და სპირტიანი ალკოჰოლური სასმელების ექსპორტმა 2006 წლის შემდგომ ყველა წლიურ მაჩვენებელს გადააჭარბა (ნახაზი №2.3.5).

ა) *ღვინის* ექსპორტმა 2011 წელს 54 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც გასული წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე 38.5% მეტია და ამ პოზიციას 10 ძირითადი საექსპორტო პროდუქციის ცხრილში 2.5% ხვედრითი წილით მე-10 ადგილი უკავია. ექსპორტი დაფიქსირებულია მსოფლიოს 48 ქვეყანაში. მათგან ძირითადი ქვეყნებია უკრაინა (41.7%), ყაზახეთი (16.2%), ბელარუსი (10.2); პოლონეთი (4%) და აზერბაიჯანი (3.8%).

ბ) *სპირტიანი ალკოჰოლური სასმელების* ექსპორტმა 2011 წელს 68 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. იგი 24%-ით მეტია 2010 წლის მაჩვენებელზე, ხოლო საექსპორტო პროდუქციის ძირითად ათეულში მე-8 ადგილი უკავია 3.1% ხვედრითი წილით. ექსპორტი დაფიქსირებულია მსოფლიოს 32 ქვეყანაში. მათგან ძირითადი ქვეყნებია: უკრაინა (48.8%), მოლდოვა (9.8%), აზერბაიჯანი (9.6%), ყაზახეთი (8.9%) და ბელარუსი (8.9%).

გ) *მინერალური წყლების* ექსპორტი 2011 წელს 60%-ით გაიზარდა, 48 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა და 2.1% ხვედრითი წილით საექსპორტო პროდუქციაში მე-12 ადგილი დაიკავა. ექსპორტი დაფიქსირებულია მსოფლიოს 35 ქვეყანაში. მათგან ძირითადი ქვეყნებია: უკრაინა (47%), ყაზახეთი (17.8%),

ალკოჰოლიანი და უალკოჰოლო სასმელების ექსპორტის
დინამიკა 2006-2011 წლებში
(მლნ აშშ დოლარი)

წყარო: <http://www.economy.ge/upload-file/pdf/foreign%20trade-2011.pdf>

ლიტვა (11.8), ბელარუსი (5.7%) და აზერბაიჯანი (5.6%).

დ) გაზიანი უაღკოპოლო სასმელების ექსპორტი 15%-ით გაიზარდა 2011 წელს, 15 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა და 0.7% ხვედრით წილით საექსპორტო პროდუქციაში 21-ე ადგილი დაიკავა. ექსპორტი დაფიქსირებულია მსოფლიოს 29 ქვეყანაში. მათგან ძირითადი ქვეყნებია: აზერბაიჯანი (33.4%), პორტუგალია (18.4%), სომხეთი (15.4); გაერთიანებული სამეფო (8.9%) და ყაზახეთი (8%).

ე) ხილის წვენების ექსპორტი 2011 წელს განხორციელდა 6.3 მლნ აშშ დოლარის ოდენობით, რაც 2010 წელთან შედარებით 4.4%-ით ნაკლებია. ქართულ ხილის წვენებს საკმაოდ დიდი საექსპორტო პოტენციალი გააჩნია. მისი ექსპორტის ყველაზე დიდი მაჩვენებელი 2007 წელს დაფიქსირდა - 13.5 მლნ. აშშ დოლარი. 2008 წელს გავიდა 8,4 მლნ აშშ დოლარის, ხოლო 2009 წელს 2.9 მლნ აშშ დოლარის. ამ პროდუქციის ექსპორტის შეფერხება 2008 წლის აგვისტოს ცნობილი მოვლენების გამო, ხილ-ბოსტნეულის კონსერვებისა და ხილის წვენების წარმოების შიგა ქართლში არსებული რესურსის დიდი მოცულობით განადგურებამ გამოიწვია. უნდა აღინიშნოს, რომ 2010 წელს, 2009 წელთან შედარებით 100%-ით გაიზარდა ამ პროდუქციის ექსპორტი. მისი ექსპორტი 2011 წელს 27 ქვეყანაში დაფიქსირდა. ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია გერმანია (37%), აშშ (13.8%), თურქეთი (11.8%), პოლონეთი (7%) და ავსტრალია (7%)[42].

კვების მრეწველობის სხვა პროდუქტები. კვების მრეწველობის სხვა პროდუქტებიდან 2011 წელს მნიშვნელოვნად შემცირდა ხორცის და კიბოსნაირების ფქვილის გრანულების (-30%), კოპტონის (-28%), სხვა კვების პროდუქტებისა (18%) და ხილისგან დადუღებული სასმელების 11% ექსპორტი. კვების მრეწველობის სხვა პროდუქტების ექსპორტიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი პროდუქტია მზესუმზირის ზეთი.

⁴² „საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010“, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, თბილისი 2011.

ა) მზესუმზირის ზეთის ექსპორტი დაიწყო 2010 წლიდან და შეადგინა 100 ათასი აშშ დოლარი. 2011 წელს ზეთის მოცულობა საკმაოდ გაიზარდა და 2.5 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ამ პროდუქციის ექსპორტი ხორციელდება მხოლოდ სომხეთში^[43].

გ) ბოსტნეულის კონსერვების ექსპორტი 2011 წელს წინა წელთან შედარებით 133%-ით გაიზარდა და 3 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. მისი ექსპორტი დაფიქსირებულია 17 ქვეყანაში ძირითადი ქვეყნებია: გერმანია (58.3%), საფრანგეთი (15.4%), საბერძნეთი (8.8%), ლატვია (6%) და აშშ (6%).

დ) შოკოლადი და კაკაოს შემცველობის სხვა პროდუქტების ნაწარმი ახალი საექსპორტო პროდუქციაა, რომლის ექსპორტი 2011 წელს წინა წელთან შედარებით 136%-ით გაიზარდა და 0.7 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა. აღნიშნული პროდუქცია 2011 წელს ექსპორტირებულ იქნა 6 ქვეყანაში. ძირითადი ქვეყნებია: აზერბაიჯანი (77%), აშშ (9.4%) და სლოვაკეთი (7.4%).

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოქვეყნებული მონაცემების მიხედვით შაქრის ექსპორტის მაქსიმალური მოცულობა ბოლო 10 წლის მანძილზე დაფიქსირდა 2004 წელს - 35,9 მილიონი დოლარის ოდენობით. 2011 წელს - მხოლოდ 980 ათასი დოლარი. ცოცხალი ცხოველების ექსპორტი 2004 წელს შეადგენდა 10 წლის განმავლობაში მინიმალურ ოდენობას - 700 ათას დოლარს. 2011 წელს კი ექსპორტის მოცულობა შეადგენს 33, 9 მილიონ დოლარს.

ამრიგად, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს საგარეო ვაჭრობისა და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების დეპარტამენტის მონაცემების მიხედვით სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტ-იმპორტის ანალიზის საფუძველზე, შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა - იზრდება მრავალჯერადი პროდუქციის შემქმნელი, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტი და იზრდება მზა პროდუქციის იმპორტი. არადა სასურველია არსებობდეს ტენდენცია პირიქით. ამასთან, აგრარული ფირმების საექსპორტო საქმიანობიდან

⁴³ საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2011 წელი, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საგარეო ვაჭრობისა და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების დეპარტამენტი, თბილისი, 2012.

მაქსიმალური ეფექტის მისაღებად, აგრარული პროდუქციის ექსპორტი უნდა ხორციელდებოდეს არა შიგა ბაზრის შემცირების ხარჯზე, არამედ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ზრდისა და ხარისხის გაუმჯობესების პირდაპირპროპორციულად.

თავი III. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო სტიმულირების ფორმებისა და მეთოდების სრულყოფის მიმართულებები

3.1. სახელმწიფოს მიერ აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სტიმულირების ფორმებისა და მეთოდების განვითარება

სოფლის მეურნეობის პროდუქტების საექსპორტო საქმიანობის განვითარების მიზნით სახელმწიფოს მხარდაჭერა გულისხმობს ეკონომიკური, სამართლებრივი და ორგანიზაციული მექანიზმების შემუშავება განხორციელებას აგრარული წარმოების სტიმულირების მიზნით. წინამდებარე ქვეთავში, მოკლედ განვიხილავთ სტიმულირების სატარიფო და არასატარიფო რეგულირების მექანიზმებთან ერთად ყველაზე ეფექტურ ეკონომიკურ და ორგანიზაციულ მექანიზმებს - აგრარული ფირმების სუბსიდირებასა და სამეწარმეო (ანტრეპენერული) მეურნეობის ხელშეწყობის საკითხებს[44].

სუბსიდირება. მიუხედავად იმისა, რომ ინდუსტრიულმა რევოლუციამ მნიშვნელოვანი როლი შეიტანა მსოფლიო ეკონომიკის განვითარებაში, მე-20 საუკუნეში მან ასახვა ჰპოვა სოფლის მეურნეობაშიც, რასაც მოჰყვა ე.წ. „მწვანე რევოლუცია“. მწვანე რევოლუცია — სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის მიღწევების მასობრივი დანერგვის პროცესია სოფლის მეურნეობაში. იგი მსოფლიოს არაერთ ქვეყანაში ახალი აგროტექნოლოგიების, მანქანა-იარაღების, მოწყობილობების, სასუქებისა და მცენარეთა დაცვის საშუალებების დანერგვის გზით ხორციელდება.

განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებში სოფლის მეურნეობის დარგები უფრო მეტადაა განვითარებული ვიდრე მრეწველობის სხვა დარგები. აღნიშნული ტენდენცია განაპირობებს იმას, რომ ამ ქვეყნების ბიუჯეტი მეტნაკლებად დამოკიდებულია სოფლის მეურნეობის დარგებიდან მიღებულ გადასახადებზე.

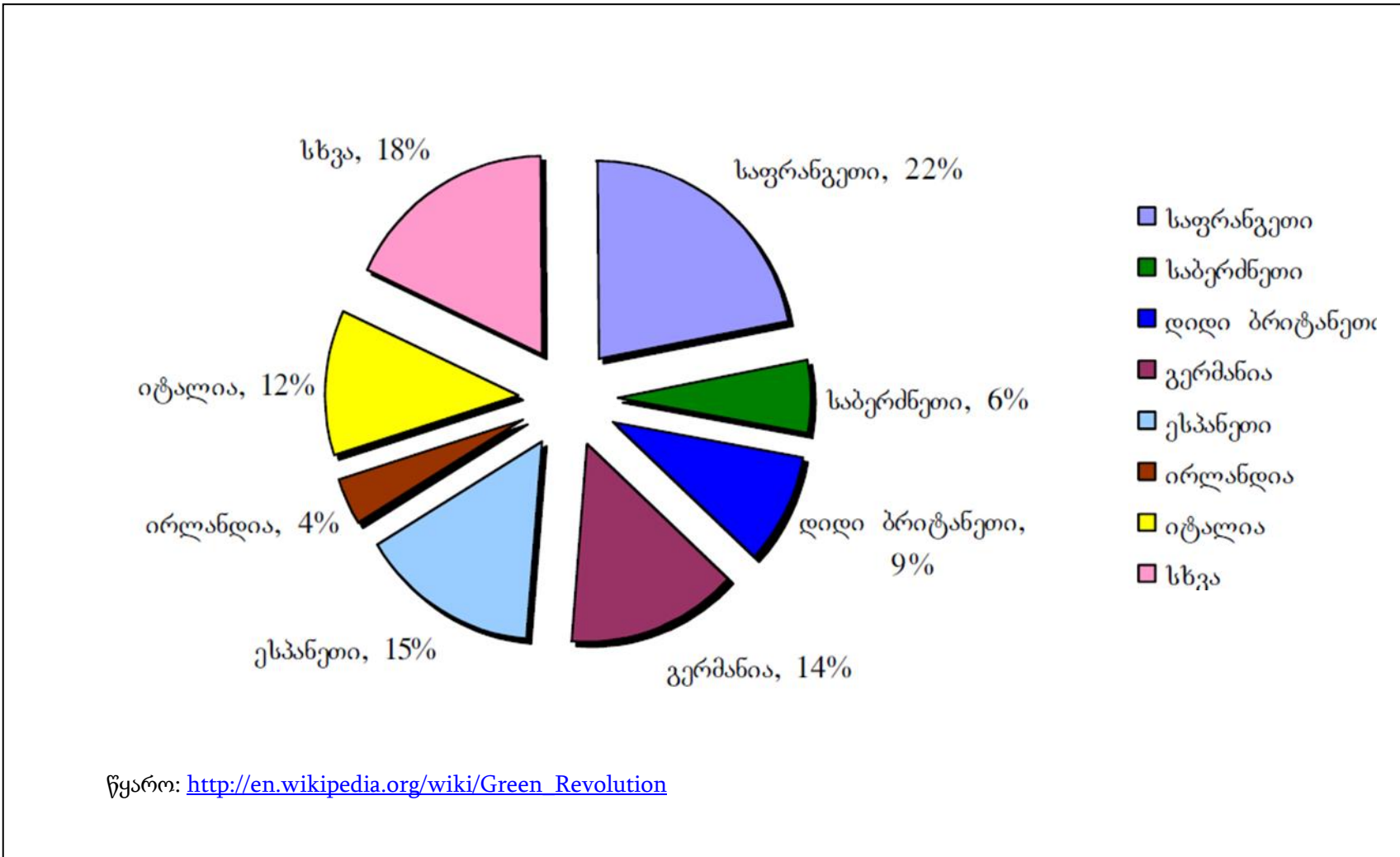
⁴⁴ ბიზნესისა და ეკონომიკის ცენტრის ოფიციალური ვებ-გვერდი, www.bec.ge.

სიტუაცია საპირისპიროა განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში, სადაც სხვადასხვა მიზეზთა გამო სოფლის მეურნეობის დარგების სუბსიდირებას მიმართავენ. სასოფლო სამეურნეო სუბსიდია გამოიყენება აგრობიზნესში დასაქმებული ფერმერების შემოსავლების უზრუნველსაყოფად და სოფლის მეურნეობის პროდუქტების მიწოდებასა და ფასებზე ზემოქმედებისათვის. სუბსიდიები უმეტესად გამოიყენება მარცვლეული კულტურების, ბამბის, ხორცისა და რძის პროდუქტების, შაქრის, თამბაქოს და ზეთოვანი კულტურების წარმოებაზე[45].

სოფლის მეურნეობის სუბსიდირების სისტემა მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში მოქმედებს - აშშ-ში, მექსიკაში, კანადაში, სამხრეთ კორეაში, იაპონიაში და სხვა. სოფლის მეურნეობის სუბსიდირება რამდენიმე მიზეზით არის გამართლებული: პირველ რიგში ითვლება, რომ სუბსიდირება აუცილებელია ფერმერთა სტაბილური შემოსავლების უზრუნველსაყოფად, იმდენად, რამდენადაც მოსავლიანობა დამოკიდებულია გარემო და კლიმატურ პირობებზე, მიიჩნევა, რომ მოუსავლიანობამ არ უნდა დააზარალოს სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული მოსახლეობა. მეორეს მხრივ აღნიშნული პროცესი უზრუნველყოფს ადგილობრივი წარმოების დაცვას უცხოელთა კონკურენციისაგან. თავისუფალ კონკურენტულ პირობებში ჩაყენება შეერთებული შტატებისა და ევროპის ფერმერების უმეტეს ნაწილს გაკოტრებამდე მიიყვანდა. საერთაშორისო პრაქტიკაში, იმისათვის რომ მოხდეს აგრარული დარგის სუბსიდირება, მნიშვნელოვნად ითვლება ისიც, რომ სასურსათო უსაფრთხოების მიზნებიდან გამომდინარე ქვეყანა უნდა აწარმოებდეს სოფლის მეურნეობის სულ ცოტა იმდენ პროდუქტს, რაც საკმარისი იქნება ქვეყნის შიგნით ამ პროდუქტებზე მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. ქვემოთ წარმოდგენილია სუბსიდიებთან დაკავშირებული რამდენიმე მნიშვნელოვანი ძირითადი სტატისტიკური მაჩვენებელი (ნახაზი №3.1.1). რაც შეეხება დეტალურ სტატისტიკას, ევროკავშირის წევრი ქვეყნებისთვის გამოყოფილ სუბსიდიებთან დაკავშირებით, დანართი №3-ის სახით გთავაზობთ 2005 წლის მონაცემებს ცალკეული ქვეყნების მიხედვით.

⁴⁵ წყარო: http://en.wikipedia.org/wiki/Green_Revolution

სუბსიდიების გადანაწილება ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს შორის
(2008 წელი)

სამეწარმეო (ანტრეპენარული) მეურნეობის ხელშეწყობა. როგორც ზოგიერთი გამოკვლევა უჩვენებს, სუბსიდიების გარდა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე აგრარული რეფორმების გატარებას. იგი წარმოადგენს სახელმწიფოს მიერ ან მისი თანამონაწილეობით განხორციელებულ ორგანიზაციულ გარდაქმნებს აგრარულ სექტორში, რომლის მიზანია ქვეყნის აგრარული წყობის შეცვლა ახალი საწარმოო ერთეულების შექმნის გზით.

საინტერესოა როგორი სიტუაციაა ამ მხრივ ევროკავშირში. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპაში ხშირად საუბრობენ მცირე მეწარმეთა ხელშეწყობის პროგრამების აუცილებლობაზე, ფაქტობრივად ერთიანი აგრარული პოლიტიკა ძირითადად მსხვილი მეწარმეების ხელშეწყობაზეა ორიენტირებული. ტრადიციულადაც, მსხვილი ფერმერები, რომლებიც უფრო მეტი მოცულობის პროდუქციას აწარმოებენ, გაცილებით მეტ სუბსიდიებს იღებენ, ვიდრე მცირე ზომის ფერმერები. მაგალითად, ფერმერი, რომლის საკუთრებაშია 1000 ჰექტარი ფართობის მიწა, იღებს რა ყოველ დამატებით ჰექტარზე 100 ევროს, მთლიანობაში მიიღებს 100 000 დამატებით ევროს, მაშინ როდესაც ის ფერმერი, რომლის მფლობელობაშია 10 ჰექტარი მიწა, მიიღებს მხოლოდ 1000 ევროს. თუმცა უკვე 2003 წლის რეფორმების შედეგად შედარებით მეტი ყურადღება დაეთმო მცირე ზომის ფერმებსაც. ამის შედეგად გაცემული სუბსიდიები მცირე ფერმერებს არსებობის საშუალებას აძლევს და ამავდროულად ასტიმულირებს მათი საქმიანობის მოცულობის გაზრდას. როგორც 1.1. ქვეთავში აღვნიშნეთ, ასეთი ტენდენციები არ გამოდგება თანამედროვე საქართველოს სოფლის მეურნეობის წარმოების განვითარების შემთხვევაში და საბიუჯეტო შესაძლებლობებიდან გამომდინარე, მაგრამ ეს ფაქტი იძლევა იმის მაგალითს, რომ სასოფლო-სამეურნეო სუბიექტების საექსპორტო საქმიანობა უნდა იყოს წახალისებული უპირატესად, რომლის მეშვეობით შესაძლებელია გავლენა მოვახდინოთ ადგილებზე, საკუთრივ სასურსათო პროდუქციის, წარმოების ზრდაზე.

საქართველოს 2008 წლის ბიუჯეტში გათვალისწინებული იყო 25 მლნ ლარი „ექსპორტის წახალისების“ ქვეპროგრამაზე (ცხრილი №3.1.1).

დანახარჯები ექსპორტის წახალისებაზე სხვადასხვა ქვეყანაში
(მილიონი აშშ დოლარი)

ქვეყნები	სამთავრობო ხარჯები ექსპორტის წახალისებაზე
იაპონია	60.7
დიდი ბრიტანეთი	95.7
იტალია	59.8
საფრანგეთი	80.7
აშშ	64.4
ნიდერლანდები	18.7
კანადა	14.5
გერმანია	15.5
შვეიცარია	1.8
საქართველო	13.8 *

წყარო: აშშ კონგრესის კვლევის სამსახური

* საქართველოს 2008 წლის ბიუჯეტში გათვალისწინებული იყო 13,8 მილიონი აშშ დოლარის (დაახლოებით 25 მილიონი ლარი) „ექსპორტის წახალისების“ ქვეპროგრამაზე.

მისი მიზანი იყო კერძო მეწარმეებისათვის შეღავათიანი საკრედიტო რესურსის ხელმისაწვდომობის გაზრდით ექსპორტზე ორიენტირებული საწარმოებისა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობა. ქვეპროგრამის ბენეფიციარები იყვნენ ექსპორტზე ორიენტირებული მეწარმე იურიდიული და ფიზიკური პირები, აგრეთვე აღნიშნულ სექტორში ბიზნესის დაწყების მსურველი მეწარმე იურიდიული და ფიზიკური პირები. სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სესხის გაცემასა და მის შემდგომ ადმინისტრირებას ახორციელებდა სსიპ – საქართველოს მუნიციპალური განვითარების ფონდი^[46]. ბენეფიციარი საწარმოებისათვის სესხის გაცემა უნდა განხორციელებულიყო საბაზრო პირობებთან შედარებით შეღავათიანი პირობებით. ამ ეტაპზე საქართველოში სოფლის მეურნეობის მხარდამჭერი პოლიტიკის ფარგლებში ხორციელდება სოფლების აღჭურვა ტექნიკით, სარწყავი სისტემებით, საწვავით, სახელმწიფო ახდენს ყურძნის შესყიდვას გლეხისათვის ხელსაყრელ ფასად და სხვ.

ექსპორტის წახალისებაზე გათვალისწინებული თანხის (25 მილიონი ლარი) დიდი ნაწილი ვერ იქნა გამოყენებული აღნიშნული მიზნით ქვეყანაში არსებული საომარი მდგომარეობის გამო. შედეგად, საქართველოს სურსათის ბაზრის ადგილობრივი წარმოებით გაჯერების ერთადერთი წყარო, მეურნეობრიობის სხვა ტიპების განუვითარებლობის გამო, არის ოჯახური მეურნეობა. იგი, მეურნეობრიობის ტიპებიდან ყველაზე მდგრადია, რადგან თუ ასეთ მეურნეობას ოჯახისთვის არ მოაქვს ფულადი შემოსავალი, მეპატრონე მიწას მაინც არ „იშორებს“, იმიტომ, რომ ხედავს სხვა არაფინანსურ სარგებლობას თავისი სამეურნეო საქმიანობიდან. მაგრამ ამასთანავე, სოციოლოგების, ეკონომისტებისა და მათემატიკოსების მიერ ხანგრძლივი კვლევის შედეგად დადგენილია, რომ გლეხური სამეურნეო საქმიანობის მოტივაცია არ არის მოგების მიღება, არამედ მისი მოტივაციაა ის გარემოება, რომ იგი თვითონ განსაზღვრავს მუშაობის დროსა და ინტენსიურობას, ანუ თვითექსპლუატაციის დონეს. შედეგად სოფლის მეურნეობის პროდუქციაზე ფასების ზრდას გლეხურმა მეურნეობამ შეიძლება უპასუხოს წარმოების მოცულობის შემცირებით, ან იგივე მოცულობის

⁴⁶ „საქართველოს ექსპორტის არსებული ტენდენციები და მისი ზრდის უზრუნველყოფის ძირითადი რეკომენდაციები“, ესაკია გ., 2010 წ. <http://www.control.ge/files/upload-file/other/20-seqtemberi-esakia.pptx>

წარმოებით, რათა მან შეინარჩუნოს წარმოებული სიკეთის სტრუქტურაში ოპტიმალური თანაფარდობა.

რა თქმა უნდა, ამ კანონზომიერების მოქმედებას ადგილი აქვს ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობაშიც. ამაზე მოწმობს ამ ქვეთავში მოყვანილი სტატისტიკური მონაცემებიც^[47]. 1996 წლიდან შეინიშნება ძირითადი კვების პროდუქტების წარმოების კლება. მაგალითად 2010 წელს, 2006 წელთან შედარებით, აგრარული წარმოების მოცულობა შემცირდა 14-20 პროცენტით, მაშინ როცა ამავე პერიოდში სურსათზე ჩამოყალიბდა ფასების ზრდის ტენდენცია. სხვა შემთხვევაში, მოგების მიღებით დაინტერესებული საწარმო შეეცდებოდა ფასების ზრდის კვალობაზე გაეზარდა წარმოება და აქედან მიეღო მეტი სარგებელი^[48, 110-118].

ამას გარდა, ოჯახური მეურნეობის ფულადი შემოსავლების დინამიკა 2006-2000 წლებში ხასიათდებოდა შემცირების ტენდენციით (ნახაზი №3.1.2), რაც აგრეთვე მეტყველებს იმაზე, რომ ოჯახური მეურნეობის მეკატრონის ინტერესში არ შედის სურსათის ბაზრის გაჯერებაზე ზრუნვა.

სწორედ ამიტომ, სახელმწიფოს მხარდაჭერა გულისხმობს: კოოპერატივების ჩამოყალიბების მსურველთათვის მხარდაჭერასა და ფინანსური დახმარების აღმოჩენას, რაც კოოპერაციული მოძრაობის გააქტიურება-გაფართოებას გამოიწვევს; სახელმწიფოს დახმარებით, კოოპერირების პრინციპზე, სპეციალიზირებული საკრედიტო ინსტიტუტის ჩამოყალიბებაში დახმარებას; კოოპერაციის საქმიანობის გასაუმჯობესებლად შემუშავებული კანონპროექტებისა და სხვა ნორმატიული აქტების მიღებაში მხარდაჭერას; ფალსიფიცირებული პროდუქციის წარმოებასთან ბრძოლის გამწვავებას და ეკოლოგიურად სუფთა კვების პროდუქტების წარმოებისათვის აქტიურ მხარდაჭერას.

⁴⁷ საქართველოს სოფლის მეურნეობა/Agriculture of Georgia 2011, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 30, 63 გვ.

⁴⁸ ხარებავა რ., ხუბუნაია შ., სურსათის ეროვნული ბაზრის ფორმირების ორგანიზაციული პრობლემები, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე „პოსტკრიზისული ეკონომიკის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მექანიზმები“, თბილისი, 2011, 110-118 გვ.

**ოჯახური მეურნეობებისა და სასოფლო სამეურნეო
საწარმოების წილი მთლიან წარმოებაში
(პროცენტობით, 2007-2011 წლები)**

ოჯახური მეურნეობების წილები						Shares of family holdings					
	2007	2008	2009	2010	2011						
ხორცი	94.7	91.3	90.9	95.4	88.4	Meat					
მათ შორის:						Of which:					
მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის	99.1	99.9	99.5	99.9	99.9	Beef					
ღორის	99.2	100.0	99.8	99.9	99.5	Pork					
ცხვარისა და თხის	98.6	98.5	98.6	99.5	99.5	Sheep and goat meat					
ფრინველის	74.9	81.2	83.6	88.5	75.7	Poultry					
რძე	99.7	99.9	98.9	99.7	99.7	Milk					
კვერცხი	42.9	40.3	43.6	43.7	37.5	Eggs					
მატყლი	96.5	98.3	96.3	94.4	98.5	Wool					
თაფლი	100.0	99.9	99.5	99.9	99.9	Honey					
ხორბალი	86	86	90	85	90	Wheat					
ჭერი	97	96	99	98	98	Barley					
ჭვავი	100	0	100	0	100	Rye					
შვრია	94	93	98	93	69	Oats					
სიმინდის მარცვალი	99	99	99	99	98	Maize					
ღობიო	100	100	100	100	100	Haricot beans					
კარტოფილი	100	100	99	100	98	Potato					
ბოსტნეული	99	100	100	100	100	Vegetables					
ბაღჩეული კულტურები	100	100	100	100	100	Melons					
მრავალწლიანი ბალახების თივა	94	100	99	99	99	Hay of perennial grasses					
ერთწლიანი ბალახების თივა	100	20	99	100	100	Hay of annual grasses					

სასოფლო სამეურნეო საწარმოების წილები						Shares of agricultural enterprises					
	2007	2008	2009	2010	2011						
ხორცი	5.3	8.7	9.1	4.6	11.6	Meat					
მათ შორის:						Of which:					
მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის	0.9	0.1	0.5	0.1	0.1	Beef					
ღორის	0.8	0.0	0.2	0.1	0.5	Pork					
ცხვარისა და თხის	1.4	1.5	1.4	0.5	0.5	Sheep and goat meat					
ფრინველის	25.1	18.8	16.4	11.5	24.3	Poultry					
რძე	0.3	0.1	1.1	0.3	0.3	Milk					
კვერცხი	57.1	59.7	56.4	56.3	62.5	Eggs					
მატყლი	3.5	1.7	3.7	5.6	1.5	Wool					
თაფლი	0.0	0.1	0.5	0.1	0.1	Honey					
ხორბალი	14	14	10	15	10	Wheat					
ჭერი	3	4	1	2	2	Barley					
შვრია	6	7	2	7	31	Oats					
სიმინდის მარცვალი	1	1	1	1	2	Maize					
კარტოფილი	0	0	1	0	2	Potato					
მრავალწლიანი ბალახების თივა	6	0	1	1	1	Hay of perennial grasses					

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური - www.geostat.ge

სამეწარმეო მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობის პარალელურად, სახელმწიფომ აუცილებლად უნდა იზრუნოს სატარიფო და არასატარიფო

მექანიზმების სრულყოფაზე რათა ამ ინსტრუმენტების გამოყენებით მუდმივად მისცეს სტიმული აგრარული პროდუქტების საექსპორტო საქმიანობას, რათა მოხდეს ქვეყანაში მყარი ვალუტის შემოდინება და პერმანენტულად შიგა სასურსათო ბაზრის გაჯერება.

ამრიგად, სოფლის მეურნეობის წარმოების აღორძინების გამოცდილ მექანიზმებს წარმოადგენს **სოფლის მეურნეობაში საწარმოო და არასაწარმოო კოოპერატივების ფორმირება, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ჩამოყალიბება** სახელმწიფოს აქტიური მხარდაჭერით (სამართლებრივი, ფინანსური, ორგანიზაციული, საკადრო). აუცილებელია აგრარულ სფეროში მთელი რიგი ღონისძიებების კომპლექსის გატარება, რაც იქნება აგრარული წარმოების აღორძინებისათვის და საექსპორტო საქმიანობისათვის, სერიოზული ხარისხით განვითარების წინაპირობა. პარალელურად, აგრარული ფირმების საექსპორტო საქმიანობაში დაინტერესების მიზნით, უნდა ხორციელდებოდეს **საბაჟო ინსტრუმენტების პერმანენტული სრულყოფა**. აღნიშნული ღონისძიების როგორც საერთაშორისოდ აღიარებული პრაქტიკით დამტკიცებული, ეფექტური მექანიზმებით აგრარული წარმოების განვითარების განხორციელება, ისე საბაჟო რეგულირების სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმების სრულყოფა არის საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესი, ამიტომ აქედანვე უნდა ჩაეყაროს საფუძველი ორი მიმართულების - როგორც აგრარული წარმოების, ისე საექსპორტო საქმიანობის განვითარების ხელშეწყობას, რომ არ მოხდეს წარმოებული პროდუქციის მოცულობასა და მის რეალიზაციას შორის გარღვევა. სწორედ საექსპორტო საქმიანობის ეფექტური სტიმულირების მოდელის შემუშავებას ეძღვნება მომდევნო ქვეთავი.

3.2. აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ტარიფების მეშვეობით სტიმულირების მოდელი

საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებობს მოსაზრება - რაც უფრო მაღალია ტარიფი აგრარული პროდუქტების იმპორტზე, მით უფრო საიმედო სტიმულს აძლევს იგი აგრარული პროდუქტების მწარმოებელ სამამულო ფირმებს. საზოგადოების ნაწილი ეთანხმება ამ მოსაზრებას, ხოლო მეორე ნაწილი არ ეთანხმება და მიიჩნევს, რომ მხოლოდ ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაა მიზანშეწონილი. თუ გვინდა გავიგოთ კონკრეტულად თუ ვის და როგორ ასტიმულირებენ საიმპორტო ტარიფები, აუცილებელია მეტი ყურადღებით განვიხილოთ წარმოების სტრუქტურა.

აგრარული დარგის პროდუქტზე დაწესებული ტარიფი სტიმულს აძლევს არა მარტო თვით ფირმებს, რომლებიც ქვეყნის ტერიტორიაზე აგრარულ პროდუქციას აწარმოებენ, არამედ იმ დარგებსაც, რომლებიც მასალებსა და ნედლეულს აწვდიან აგრარულ წარმოებას. მაგალითად, ნატურალური წვენი იმპორტზე დაწესებული ტარიფი სტიმულს აძლევს არა მარტო წვენი მწარმოებელ ფირმებს, არამედ იმ ფირმებსაც, რომლებიც ამ დარგს ხილს, შაქარს, ჭურჭელს, შესაფუთ მასალასა და სხვა შუალედურ საქონელს აწვდიან, ხოლო თუ შუალედური საქონლის წარმოება საქართველოში არ ხორციელდება, მათ იმპორტზე დაწესებული ტარიფი, ჯაჭვური პრინციპით, გავლენას ახდენს საბოლოო აგრარული პროდუქციის მწარმოებელი ფირმის მდგომარეობაზე. ანუ, ზემოთ განხილულ, ნატურალური წვენების მაგალითში, საიმპორტო ტარიფის შემოღება შაქრის, შესაფუთი მასალის ან/და ხილის იმპორტზე, ზეგავლენას მოახდენს ნატურალური წვენი მწარმოებელ ფირმებზე. ყოველივე ეს რამდენადმე ართულებს ცალკეულ აგრარულ ფირმებზე მთელი სატარიფო სისტემის ზემოქმედების გაზომვას. ამ საკითხის გადასაჭრელად, მოთხოვნა-მიწოდების ტრადიციული, გრაფიკული მოდელი არ გამოგვადგება, რადგან როგორც წესი, იგი გვიჩვენებს მხოლოდ ერთი დასახელების საქონლის ბაზრის მდგომარეობას. საჭიროა მოთხოვნა - მიწოდების ურთიერთქმედების უფრო სრულყოფილი მოდელი, რომელიც ერთდროულად მოიცავს რამდენიმე დარგსა და ბაზარს (ნახაზი №3.2.1).

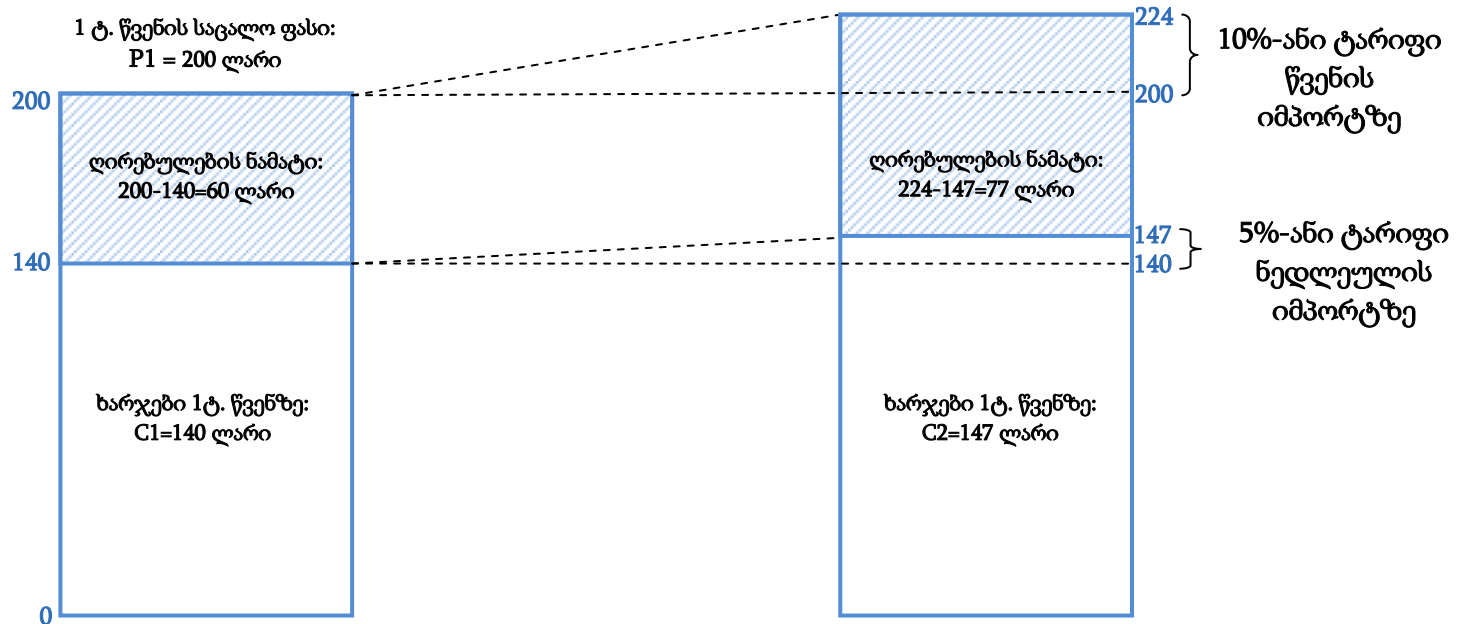
საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონის გამოთვლის მოდელი
(ნატურალური წვენის მწარმოებელი ფირმის მაგალითზე)

თავისუფალი ვაჭრობისას

საბაჟო ტარიფის არსებობისას

საბაჟო ტარიფი 1 ტ. წვენის იმპორტზე:
 $T1=12\% \Rightarrow P2 = 200 \cdot 12\% = 224$ ლარი

საბაჟო ტარიფი ნედლეულის იმპორტზე:
 $T2=5\% \Rightarrow C2=140 \cdot 5\% = 147$ ლარი

აგრარული ფირმის საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე ხშირად არ ემთხვევა „ტარიფის ნომინალური დონის“ სიდიდეს, რომელიც საბოლოო ჯამში შედის პროდუქციის საცალო ფასში და რომელსაც იხდის აგრარული პროდუქციის მომხმარებელი. ეს სხვაობა თვალნათლივ ჩანს №3.2.1 ნახაზზე, რომელიც გვიჩვენებს მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივ დონეს ნატურალურ წვენიზე 12 პროცენტისანი საიმპორტო ბაჟის, აგრეთვე წვენის წარმოებისათვის აუცილებელი მატერიალური რესურსების (ნედლეულის) იმპორტზე 5 პროცენტისანი ბაჟის დროს. როგორც ნახაზიდან ჩანს, 12 პროცენტისანი ტარიფი ზრდის თითოეული ტონა წვენის ფასს 24 ლარით, ხოლო 5 პროცენტისანი ტარიფი ზრდის თითოეული ტონა წვენის წარმოების ხარჯებს 7 ლარით. თუ მხედველობაში მივიღებთ აღნიშნული ტარიფების მხოლოდ ნომინალურ დონეებს (12% და 5%), იქმნება შთაბეჭდილება, რომ 12 პროცენტისანი მასტიმულირებელი ტარიფის დონე ნატურალური წვენების მწარმოებელი ფირმისათვის შეადგენს 12 პროცენტზე ნაკლებს, ვინაიდან 1 ტონა წვენის ფასის 24 ლარით (თავდაპირველი ღირებულების, 200 ლარის 12%-ით) გაზრდასთან ერთად მისი წარმოების ხარჯებიც გაიზარდა 7 ლარით (თავდაპირველი ხარჯების, 140 ლარის 5 პროცენტით).

მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონის დადგენა მოითხოვს ტარიფის გავლენის დადგენას საექსპორტო აგრარული პროდუქციის ღირებულების ნამატზე. კერძოდ, მოცემულ მაგალითში, ორივე ტარიფი ერთი ტონა ნატურალური წვენის ღირებულების ნამატს მხოლოდ 17 ლარით ზრდის. **სწორედ ეს 17 ლარი წარმოადგენს ნატურალური წვენის წარმოების ღირებულების ნამატის (და მაშასადამე შემოსავლის) არსებობის მასტიმულირებელ დონეს.** იგი ტოლია ღირებულების თავდაპირველი ნამატის $(200-140=60$ ლარის) დაახლოებით 28,33 $(60*28,33\%\approx 17)$ პროცენტის და არა 12%-ის ან ნაკლების, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო თუ მხედველობაში მივიღებთ მასტიმულირებელი ტარიფის მხოლოდ ნომინალურ დონეს.

საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე (the effective rate of protection) აგრარულ დარგში განისაზღვრება როგორც სიდიდე (პროცენტებში), რომლითაც იზრდება აგრარული პროდუქციის ღირებულების

ნამატი მთელი სატარიფო სისტემის ფუნქციონირების შედეგად და გამოთვლება ფორმულით:

$$S\% = \frac{\left(\frac{P1 * T1}{100} - \frac{C1 * T2}{100}\right) * 100}{P1 - C1}$$

სადაც,

S% (**Stimulus**) - არის აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე გამოსახული პროცენტებში;

P1 (**Price 1**) - არის იმპორტირებული ნედლეულისაგან დამზადებული, საქართველოში წარმოებული აგრარული პროდუქტის საცალო ფასი, მასტიმულირებელი ტარიფის დაწესებამდე;

C1 (**Cost 1**) - არის იმპორტირებული ნედლეულისაგან დამზადებული, საქართველოში წარმოებული აგრარული პროდუქტის წარმოებისათვის გაწეული ხარჯი ამ ნედლეულის იმპორტზე საბაჟო ტარიფის დაწესებამდე;

T1 (**Tariff 1**) - არის აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის მასტიმულირებელი ტარიფის ნომინალური განაკვეთი;

T2 (**Tariff 2**) - არის ნედლეულის იმპორტზე დაწესებული, აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის მასტიმულირებელი ტარიფის ნომინალური განაკვეთი.

განხილულ მაგალითში,

$$S\% = \frac{\left(\frac{200 * 12}{100} - \frac{140 * 5}{100}\right) * 100}{200 - 140} = \frac{17 * 100}{60} = 28.33\%$$

№3.2.1 ნახაზზე მოყვანილი მაგალითი, პროტექციონიზმის მთლიანი ეფექტის კონცეფციის საფუძვლად აღებული ორი ძირითადი პრინციპის ილუსტრირებაა -

დარგის შემოსავლები ან დამატებული ღირებულება ექვემდებარება სავაჭრო ბარიერების ზეგავლენას, რომელიც აღმართულია არა მარტო იმპორტირებული კონკურენტული პროდუქციის გზაზე, არამედ ბაზარზე მბრუნავი იმ მასალების წინაშეც, რომლებიც მოცემული დარგის წარმოების პროცესში გამოიყენება. ამასთან, თუ აგრარული დარგის საბოლოო პროდუქცია დაცულია უფრო მაღალი ტარიფით, ვიდრე მისი შუალედური პროდუქცია, მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე გადააჭარბებს მის ნომინალურ დონეს.

ამრიგად, შესაძლებელია გაკეთდეს დასკვნა, რომ თუ აგრარული დარგის ნედლეულისაგან დამზადებული საბოლოო პროდუქტი „დაცულია“ უფრო მაღალი ტარიფით (განხილულ მაგალითში 12%), ვიდრე მისი წარმოებისათვის საჭირო ნედლეული (განხილულ მაგალითში 5%), დამცავი (მასტიმულირებელი) ტარიფის ფაქტობრივი დონე ყოველთვის გადააჭარბებს მის ნომინალურ დონეს. იმპორტიორ ქვეყანაზე საბაჟო ტარიფის ზეგავლენა სრულიადაც არ ამოიწურება აგრარული ფორმის ან მის მიერ წარმოებული პროდუქციის მომხმარებლების კეთილდღეობის დონის ცვლილებით. სანამ ტარიფი იმპორტს მხოლოდ ნაწილობრივ ზღუდავს, ე.ი. ამკრძალავი არ არის, იგი შემოსავალს აძლევს სახელმწიფოს. ამ უკანასკნელის სიდიდე ტოლია ტარიფის განაკვეთისა და ამ ტარიფით დაბეგრული იმპორტის მოცულობის ნამრავლისა (იხ. თავი 1.3. ნახაზი №1.3.1, ფართობი E). შემოსავლები საბაჟო ტარიფებიდან მოგებას აძლევს ქვეყანას. სახელმწიფოს მიერ ბაჟის სახით მიღებული თანხა შემდგომში შეიძლება გამოყენებულ იქნეს აგრარული სექტორის ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების ან/და თანამედროვე ტექნოლოგიების მოძიება-დანერგვის დასაფინანსებლად, მოწინავე ტექნოლოგიური სიახლეების გაცნობის მიზნით ტრენინგების ორგანიზების დასაფინანსებლად, აგრარული დარგის წარჩინებულ სტუდენტთა სწავლის დასაფინანსებლად ან ხელი შეუწყოს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების სხვადასხვა დონისძიებების განხორციელებას - მაგალითად სოციალური პროგრამების დაფინანსებას, საშემოსავლო ან სხვა გადასახადის შემცირებას, საჯარო მოხელეთა ხელფასების ზრდას და ა.შ. ჩვენი მიზნებისათვის, მნიშვნელობა არ აქვს თუ რა ფორმას მიიღებს

ტარიფების გზით ქვეყნის ბიუჯეტში მობილიზებული შემოსავლები, მთავარია, რომ იგი დარჩება ქვეყანაში, რაც მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ტარიფის მოქმედების შედეგების გათვლის დროს, აგრარულ მწარმოებელთა მოგებასა და მომხმარებელთა დანაკარგებთან ერთად.

3.3. ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშეწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმის ფორმირება

ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ბიზნესის ხელშეწყობის არსებული პრაქტიკა საქართველოში და მისი სრულყოფის მიმართულებები. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სტრატეგიის მიხედვით, სამინისტროს უპირველესი მიზანია, ხელი შეუწყოს სოფლის მეურნეობის დაჩქარებული ტემპებით განვითარებას, ასევე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტისათვის და ინვესტიციებისათვის გამარტივებული მარეგულირებელი გარემოს შექმნას, რომელიც უზრუნველყოფს სექტორის დაუბრკოლებელ განვითარებას. საქართველოს სოფლის მეურნეობა ექსპორტის ზრდაზე უნდა იყოს ძირეულად ორიენტირებული^[49]. სტატისტიკური მონაცემები აღნიშნული პრიორიტეტის საწინააღმდეგოდ მეტყველებს: 2006 წელს სოფლის მეურნეობის წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში 1765.1 მლნ. ლარი ანუ მშპ-ს 12.8%-ი იყო. 2007 წლისთვის სოფლის მეურნეობის წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობაში 1818.3 მლნ. ლარით განისაზღვრა, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე მეტია 53.2 მლნ. ლარით მეტია, თუმცა მშპ-ს ზრდის ტემპს სოფლის მეურნეობის გამოშვების ზრდის ტემპი ჩამორჩა და შესაბამისად მისი ხვედრითი წონა მშპ-ს მთლიან გამოშვებაში მხოლოდ 10.7%-ით განისაზღვრა. 2008 წელს ისევ გაგრძელდა ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა და მისმა მოცულობამ 19074.9 მლნ. ლარს მიაღწია, თუმცა სოფლის მეურნეობის წილი მასში მხოლოდ 1793.1 მლნ. ლარით განისაზღვრა, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით 25.2 მლნ. ლარით ნაკლები იყო, შესაბამისად 9.4%-მდე შემცირდა სოფლის მეურნეობის გამოშვების ხვედრითი წონა მშპ-ს მთლიან გამოშვებაში. 2009 წელს 2008 წლის ცნობილი მოვლენების გამო ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი 1088.9 მლნ. ლარით მცირდება და 17986 მლნ.

⁴⁹ საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ოფიციალური ვებ-გვერდი, <http://www.maf.ge/>

ლარს შეადგენს, შესაბამისად 1690.6 მლნ. ლარამდე შემცირდა მშპ-ში სოფლის მეურნეობის წილი, რაც წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით 102.5 მლნ. ლარით ნაკლები იყო და მისი ხვედრითი წონა მშპ-ს მთლიან მოცულობაში წინა წლის მსგავსად 9.4%-ით განისაზღვრა. 2010 წელს ქვეყნი მთლიანი შიდა პროდუქტი 20743.4 მლნ. ლარამდე იზრდება, თუმცა მასში სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წონა წინა წელთან შედარებით ისევ კლების ტენდენციით ხასიათდება და მხოლოდ 8.4%-ს ანუ 17742.4 მლნ. ლარს შეადგენს. 2011 წლის საბოლოოდ დაუზუსტებელი მონაცემებით კი ქვეყანაში წინა წელთან შედარებით მთლიანი შიდა პროდუქტის 3485.7 მლნ. - იანი ზრდა დაფიქსირდა და მშპ-ს მოცულობამ 24229.1 მლნ. ლარი შეადგინა. 2011 წელს იზრდება ასევე სოფლის მეურნეობის სექტორის გამოშვებაც 2253.3 მლნ. ლარამდე, თუმცა მისი ზრდის ტემპი ისევ ჩამომრჩება მშპ-ს ზრდის ტემპს და მისი ხვედრითი წონა მშპ-ს მთლიან გამოშვებაში მხოლოდ 9.3%-ით განისაზღვრა. ანუ სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოება სახელმწიფოს მხრიდან საჭიროებს აუცილებელ ხელშეწყობას.

მოკლედ განვხილოთ საქართველოში არსებული, აგრარულ ფორმათა საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო პოლიტიკა. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, ექსპორტი ან რეექსპორტი საქართველოდან გათავისუფლებულია საბაჟო გადასახადებებისაგან - საბაჟო, დამატებული ღირებულების და აქციზის გადასახადისაგან^[50]. საქონლის ექსპორტის სასაქონლო ოპერაციაში^[51] დეკლარირებული საქონელი გატანილი უნდა იქნას საქონლის ექსპორტის საბაჟო დეკლარაციის რეგისტრაციის დღიდან 30 კალენდარულ დღეში. დეკლარანტი პასუხისმგებელია მხოლოდ საქონლის გატანასა და საბაჟო პროცედურების შესრულებაზე.

რაც შეეხება არასატარიფო შეზღუდვებს ექსპორტზე, საქართველოს კანონმდებლობით, არ არის გათვალისწინებული რაიმე არასატარიფო შეზღუდვა (ლიცენზირება, ქვოტირება, აკრძალვები და სხვა) გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც

⁵⁰ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, მუხლები 168, 188, 199.

⁵¹ საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად სასაქონლო ოპერაცია იგივეა რაც საბაჟო რეჟიმი, 2011 წლის პირველი იანვრიდან.

ეს აუცილებელია ჯანმრთელობის, უსაფრთხოებისა და გარემოს დაცვისათვის. იმპორტზე დაწესებული არასატარიფო ბარიერების გამოყენება, როგორც 1.3 ქვეთავში აღინიშნა (ფიტოსანიტარიული ან ვეტერინარული ნებართვის/სერტიფიკატის წარმოდგენის მოთხოვნა; გაბარიტების/დატვირთვის კონტროლი, წარმოშობის ქვეყნის დამადასტურებელი სერტიფიკატი), შესაძლებელია სოფლის მეურნეობის ადგილობრივი წარმოების პროდუქტების კონკურენტი ან ამ მათი წარმოებისათვის საჭირო შუალედური, იმპორტირებული საქონლის მიმართ.

როგორც ამ ქვეთავის დასაწყისში აღინიშნა, ექსპორტის მხარდაჭერა აღიარებულია ქვეყნის ერთ-ერთ ძირითად პრიორიტეტად, ექსპორტის ხელშეწყობის პროფილით მომუშავე პირველი დამოუკიდებელი სახელმწიფო ორგანო შეიქმნა 2001 წლის 24 აპრილს, საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - „საქართველოს ექსპორტის ხელშეწყობის სააგენტო“-ს სახელწოდებით[52], მაგრამ მან სულ რაღაც 2 წელიწადში შეწყვიტა ფუნქციონირება. საექსპორტო წარმოების სტიმულირების მიზნით, „საქართველოს ექსპორტის ხელშეწყობის სააგენტო“-ს ფუნქციებში შედიოდა:

ა) საწარმოების შერჩევა დიდი საექსპორტო პოტენციალის მქონე დარგებიდან და მათთან საინფორმაციო, საკონსულტაციო მუშაობის გაწევა; სამუშაო ჯგუფების შექმნა ქართველი და უცხოელი სპეციალისტებისაგან და მათი საქმიანობის კონტროლი;

ბ) საწარმოთა პერსონალის ტრენინგი ექსპორტთან დაკავშირებულ საკითხებში;

გ) კონკურსების ორგანიზაცია უცხოეთისა და ადგილობრივი მარკეტინგული და საკონსულტაციო ფირმების შესარჩევად და დასაქირავებლად;

დ) ქართული პროდუქციისათვის სტრატეგიული ბაზრების განსაზღვრა და ამ ბაზრებზე მარკეტინგული კვლევის განხორციელება;

ე) ქართულ საექსპორტო პროდუქციაზე უცხოელი იმპორტიორებისათვის ინფორმაციის მიღების გამარტივებისათვის პერიოდული გამოცემების, სპეციალური

⁵² საქართველოს პრეზიდენტის 2001 წლის 24 აპრილის ბრძანებულება N152 „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - საქართველოს ექსპორტის ხელშეწყობის სააგენტოს შექმნის შესახებ“.

საცნობარო ხასიათის მასალის, ქართული პროდუქციის სარეკლამო მასალების გამოცემა და გავრცელება;

ვ) სავაჭრო მისიების ორგანიზება როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ;

ზ) ერთობლივი მუშაობა ექსპორტის ხელშეწყობ სხვა ორგანიზაციებთან;

თ) ექსპორტის ხელშეწყობასთან დაკავშირებული სხვა საქმიანობა, რომელიც არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კანონმდებლობას.

2003 წლის 15 მაისიდან „საქართველოს ექსპორტის ხელშეწყობის სააგენტო“ გაუქმდა^[53] და ექსპორტის ხელშეწყობის ძირითადი ვალდებულება გადავიდა „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს“ სისტემაში. ეს უკანაკნელი არის „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს“ შექმნის შესახებ საქართველოს 2002 წლის 19 ივნისის №1519-II ს კანონის საფუძველზე შექმნილი მუდმივმოქმედი დამოუკიდებელი ორგანო. ექსპორტის ხელშეწყობის მიზნით სააგენტო აღჭურვილია შემდეგი ფუნქციებით^[54]:

ა) საინვესტიციო გარემოს, ექსპორტის ზრდისა და მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობი სამართლებრივი ბაზის ჩამოყალიბების მიზნით წინადადებების მომზადება;

ბ) „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს შესახებ“ საქართველოს კანონის მოქმედებისათვის საჭირო სტანდარტული სატენდერო დოკუმენტაციის შემუშავება, გამოცემა და მათი საერთაშორისო ნორმებთან ჰარმონიზაცია;

გ) სპეციალური სასწავლო პროგრამებისა და სასწავლო-მეთოდოლოგიური მასალების მომზადება, საინვესტიციო ურთიერთობებში მონაწილე პირთათვის, ხელისუფლების ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოებისა და მასმედიის

⁵³ საქართველოს პრეზიდენტის 2003 წლის 15 მაისის №213 ბრძანებულება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს ფუნქციური გაძლიერების შესახებ“.

⁵⁴ საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის მინისტრის ბრძანება 2002 წლის 16 აგვისტოს №01/01-01/113 „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ“.

წარმომადგენლებისათვის, აგრეთვე სხვა დაინტერესებული პირებისათვის სემინარებისა და ტრენინგების ჩატარება;

დ) განხორციელებული საწარმო-საინვესტიციო პროგრამების ერთიანი საინფორმაციო ბაზის შექმნა;

ე) საწარმო - საინვესტიციო პროგრამების წარმომდგენი ორგანიზაციებისათვის საექსპერტო და საკონსულტაციო - სარეკომენდაციო მომსახურების გაწევა;

ვ) საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად თავის მიერ გაწეული საქმიანობის საჯარო განხილვების მოწყობა, შესაბამისი ინფორმაციის გამოქვეყნება, სპეციალური პერიოდული ბიულეტენის დაარსება;

ზ) საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედი მეწარმე სუბიექტებისათვის ექსპორტის წახალისების და ხელშეწყობის მიზნით საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების გაწევა;

თ) ქართული საექსპორტო პროდუქციისათვის საექსპორტო სტრატეგიული ბაზრების მოძიება-ანალიზი. აღნიშნულ ბაზრებზე ქართული პროდუქციის მოთხოვნისა და დასაშვებობის პირობების განსაზღვრის მიზნით სათანადო კვლევების განხორციელება;

ი) ქართული საექსპორტო პროდუქციის და მომსახურების შესახებ საცნობარო და სარეკლამო ხასიათის მასალების მომზადება, გამოცემა და გავრცელება;

კ) საქართველოს მეწარმე სუბიექტებისათვის საზღვარგარეთის ქვეყნების საწარმოებთან სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირების დამყარებისა და განვითარების ხელშეწყობა;

ლ) საქართველოში საექსპორტო პოტენციალის მქონე დარგებიდან საწარმოების გამოვლენა და ასეთ საწარმოებში უცხოელი ინვესტორების მოზიდვის და ერთობლივი საქმიანობის განვითარების ხელშეწყობა;

მ) ადგილობრივი საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის ხელშეწყობის მიზნით გამოფენების, საქმიანი წრეების შეხვედრებისა და სხვა სათანადო ღონისძიებების გამართვა;

2012 წლის 13 ივლისიდან საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს სისტემაში შეიქმნა „ინვესტიციებისა და ექსპორტის პოლიტიკის დეპარტამენტი[55]“, რომლის ძირითად პრიორიტეტებად და ამოცანებად განისაზღვრა:

ა) ქვეყნის საინვესტიციო პოლიტიკის შემუშავებაში მონაწილეობა;

ბ) ქვეყნის საინვესტიციო და საექსპორტო პოტენციალის განვითარებასთან დაკავშირებული საკითხების გადაწყვეტის მიზნით უწყებათაშორისი ღონისძიებების შემუშავებასა და განხორციელებაში მონაწილეობა სხვა შესაბამის სამინისტროებსა და უწყებებთან ერთად;

გ) საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების დაწესებულებებისათვის საინვესტიციო და საექსპორტო კლიმატისა და გარემოს გაუმჯობესებისაკენ მიმართული რეკომენდაციების შემუშავება;

დ) საინვესტიციო კვლევების მომზადება;

ე) საინვესტიციო და სავაჭრო ურთიერთობებში მონაწილე სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან ერთად სასწავლო პროგრამებისა და სემინარების შემუშავება და ორგანიზება;

ვ) განხორციელებული ინვესტიციებისა და საექსპორტო პროექტების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი;

ზ) ექსპორტზე ორიენტირებული საწარმოებისა და პირების საინფორმაციო უზრუნველყოფა;

თ) საექსპორტო პროდუქციის ცნობადობის ამაღლება საერთაშორისო მასშტაბით;

ი) საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და სტრუქტურებთან თანამშრომლობა[56].

ამ სამსახურების ფუნქციები საკმაოდ ტევადი და მრავლისმომცველია, თუმცა მათ პრაქტიკულ საქმიანობას აგრარული წარმოების ხელშეწყობის მხრივ, რეზონანსული

⁵⁵ საქართველოს მთავრობის 2012 წლის 13 ივლისის №259 დადგენილება „საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს დებულების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2004 წლის 10 სექტემბრის №77 დადგენილებაში ცვლილების შეტანის თაობაზე.

⁵⁶ საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ოფიციალური ვებ-გვერდის რუბრიკა - „ინვესტიციებისა და ექსპორტის პოლიტიკის დეპარტამენტის ძირითადი ამოცანები და კომპეტენციები“, <http://economy.ge/?category=146&lang=geo>.

შედეგები არ მოყოლია. სტატისტიკური მონაცემები სოფლის მეურნეობის პროდუქტების თითქმის ყველა სახეობის წარმოების კლებაზე მეტყველებს. სავსებით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია დასახელებული სამსახურების მუშაობის რადიკალურად გაუმჯობესების აუცილებლობა. ამ მიზნით უნდა შეიქმნას დოკუმენტი, სადაც განსაზღვრული იქნება ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული წარმოების ხელშეწყობის თითოეული პროცედურა, ამ პროცედურის განხორციელებაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურული ერთეული და ამ დოკუმენტით განსაზღვრული პროცედურების თანმიმდევრულ განხორციელებას, თითქმის ყოველთვის უნდა მივყავდეთ დადებით შედეგებამდე. ასეთი მიდგომით, მაგალითად ინვესტიციებისა და ექსპორტის პოლიტიკის დეპარტამენტი გახდება გაცილებით მოქნილი და ეფექტური თავისი საქმიანობის განხორციელებისას. დეპარტამენტი უნდა გამოდიოდეს არამხოლოდ „მასწავლებლის“ როლში, არამედ მან უნდა შეასრულოს ერთგვარი მედიატორის როლი აგრარული პროდუქციის აგრარული პროდუქციის მწარმოებელ, შუალედურ და შემსყიდველ ფირმებს შორის.

ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმის. ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის ხელშემწყობი სტრუქტურა, როგორც მინიმუმ, აუცილებლად უნდა შედგებოდეს შემდეგი სტრუქტურული ერთეულებისაგან (პირობითად სამმართველოები):

ა) საქართველოს აგრარული წარმოების პოტენციალის კვლევის სამმართველო (წარმოების სამმართველო);

ბ) აგრარული ბაზრის კვლევის სამმართველო (მარკეტინგის სამმართველო);

გ) ლოგისტიკის სამმართველო (მიწოდების სამმართველო).

წარმოების სამმართველოს ფუნქციები.

ა) აგრარული ფირმების ან საოჯახო (გლეხური) მეურნეობების მოძიება და ელექტრონული ბაზის შექმნა/განახლება (ცხრილი №3.3.1), სადაც შეტანილ იქნება ამ ფირმებთან დაკავშირებული ინფორმაცია ნახაზი №3.3.1-ის შესაბამისად;

მწარმოებელი ფირმების რეესტრი

№	ფირმის დასახელება	პროდუქციის დასახელება	პროდუქციის ღირებულება ფირმაში	ფირმის მისამართი	ტელეფონი	საკონტაქტო პირი	მონაცემები კონკურენტული პროდუქციის იმპორტიორი ფირმების შესახებ
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

ბ) ინფორმაციის მოპოვება საქართველოს აგრარულ ფირმის ან საოჯახო (გლეხური) მეურნეობების მიერ დამზადებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის თვითღირებულების შესახებ;

გ) №3.3.2 ცხრილზე დაყრდნობით, საქართველოს აგრარული ფირმის ინფორმირება ამ უკანასკნელის მიერ წარმოებული პროდუქციის პოტენციური შემსყიდველი ფირმების (როგორც საქართველოს რეზიდენტი, ისე უცხოური ფირმების) საკონტაქტო მონაცემების შესახებ;

დ) კვლევა იმისა, იყიდება თუ არა იგივე დასახელების იმპორტირებული პროდუქცია საქართველოს შიგა ბაზარზე და ხომ არ აქვს ადგილი ტარიფებსა და ვაჭრობაზე 1994 წლის გენერალური შეთანხმებით გათვალისწინებულ დარღვევებს;

ე) „ბ“ და „დ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული ინფორმაციის მოპოვებისა და ანალიზის საფუძველზე, წინადადებების მომზადება თუ რომელი პროდუქციის წარმოების სტიმულირება არის რეკომენდირებული სატარიფო ან/და არასატარიფო მექანიზმებით;

ვ) დასაბუთებული წინადადებების მომზადება თუ რომელი ახლადშექმნილი აგრარული ფირმის ან საოჯახო (გლეხური) მეურნეობის წახალისებაა რეკომენდირებული სახელმწიფოს მხრიდან;

ზ) სოფლის მეურნეობის იმ პროდუქციის გამოვლენა, რომლებიც საჭიროებენ სეზონური საბაჟო გადასახადით დაცვას და შესაბამისი წინადადებების მომზადება, კონკრეტული თარიღების მითითებით, თუ რომელი პროდუქცია, წლის რომელ პერიოდში საჭიროებს სეზონურ დაცვას საბაჟო გადასახადით;

თ) „ე“-„ზ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული რეკომენდაციების საქართველოს ფინანსთა, სოფლის მეურნეობისა და ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროებისათვის მიწოდება;

ი) კომპეტენციის ფარგლებში, საქართველოს აგრარული წარმოების განვითარებასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის სრულყოფაზე წინადადებების, შესაბამისი ნორმატიული აქტების, ინსტრუქციების, მეთოდური მითითებების

პროცედურული სახელმძღვანელოების პროექტების მომზადება და შესაბამისი ორგანოებისთვის წარდგენა შემდგომი სამართლებრივი პროცედურების გავლის მიზნით.

მარკეტინგის სამმართველოს ფუნქციები. მარკეტინგის სამმართველოს ფუნქციებში უნდა შედიოდეს:

ა) საქართველოს ან საზღვარგარეთის ქვეყნების სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით მოვაჭრე დაწესებულებების მოძიება და ელექტრონული ბაზის შექმნა/განახლება (ცხრილი №3.3.2), სადაც შეტანილ იქნება ამ დაწესებულებებთან დაკავშირებული ინფორმაცია ნახაზი №3.3.2-ის შესაბამისად;

ბ) საქართველოს ან საზღვარგარეთის ქვეყნის სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით მოვაჭრე დაწესებულებების დაინტერესება ქართული წარმოების სოფლის მეურნეობის პროდუქციით;

გ) შეძლებისდაგვარად ზუსტი განახლებული ინფორმაციის მოპოვება საზღვარგარეთის ქვეყანაში წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის საცალო საბაზრო ფასის შესახებ;

დ) ინფორმაციის მოპოვება საზღვარგარეთის ქვეყანაში მოქმედი, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებთან დაკავშირებული საიმპორტო ტარიფებისა და შეღავათების შესახებ;

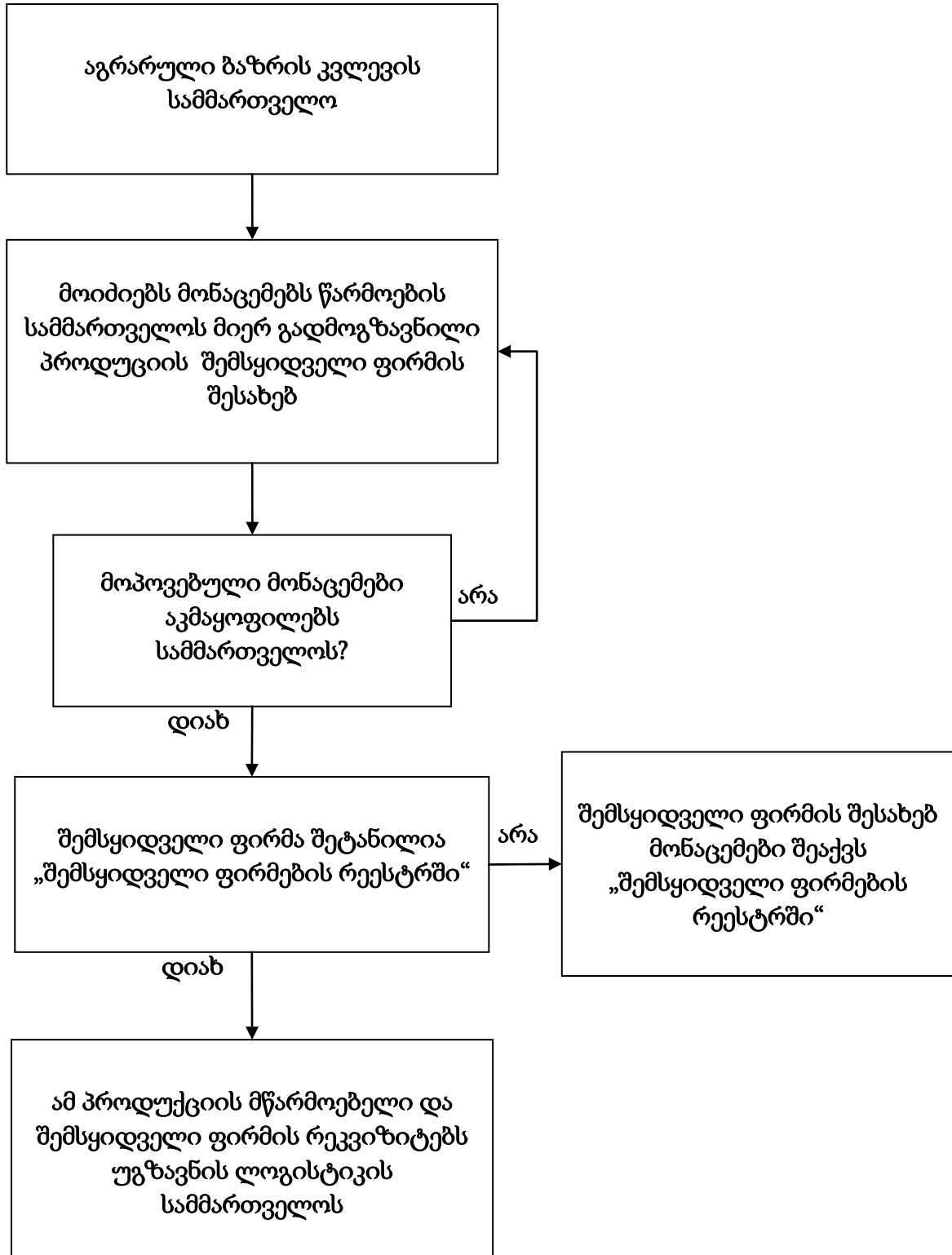
ე) ინფორმაციის მოპოვება საზღვარგარეთის ქვეყანაში მოქმედი, სოფლის მეურნეობის პროდუქტებთან დაკავშირებული არასატარიფო ღონისძიებების შესახებ;

ვ) „გ“-„ე“ ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული ინფორმაციის მოპოვებისა და ანალიზის საფუძველზე, წინადადებების მომზადება საქართველოს სოფლის მეურნეობის თუ რომელი პროდუქციის წარმოების წახალისება რეკომენდირებული სატარიფო თუ არასატარიფო მექანიზმებით;

ზ) „ვ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული რეკომენდაციის საქართველოს ფინანსთა, სოფლის მეურნეობისა და ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროებისათვის მიწოდება;

შემსყიდველი ფირმების რეესტრის წარმოების პროცედურა

სქემა B

შემსყიდველი ფირმების რეესტრი

№	ქვეყანა	ფირმის დასახელება	პროდუქციის დასახელება	პროდუქციის ფასი რასაც იხდის ფირმა	ფირმის მისამართი	ტელეფონი	საკონტაქტო პირი
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

თ) წარმოების სამმართველოსთან კოორდინირებული მუშაობის შედეგად, ლოგისტიკის სამმართველოს ინფორმირება საქართველოს სოფლის მეურნეობის კონკრეტული პროდუქტის, მისი გამყიდველისა და მყიდველის შესახებ (ცხრილი №3.3.3);

ცხრილი №3.3.3

გარიგებათა რეესტრი

№	გამყიდველი				მყიდველი				პროდუქტის დასახელება	რაოდენობა	ღირებულება
	დასახელება	მისამართი, ტელეფონი	საკონტაქტო პირი	საბანკო რეკვიზიტები	დასახელება	ქვეყანა, მისამართი, ტელეფონი	საკონტაქტო პირი	საბანკო რეკვიზიტები			
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											

ი) კომპეტენციის ფარგლებში, საქართველოს აგრარული წარმოების განვითარებასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის სრულყოფაზე წინადადებების, შესაბამისი ნორმატიული აქტების, ინსტრუქციების, მეთოდური მითითებების, პროცედურული სახელმძღვანელოების პროექტების მომზადება და შესაბამისი ორგანოებისთვის წარდგენა შემდგომი სამართლებრივი პროცედურების გავლის მიზნით.

ლოგისტიკის სამმართველოს ფუნქციები. ლოგისტიკის სამმართველოს ფუნქციებია:

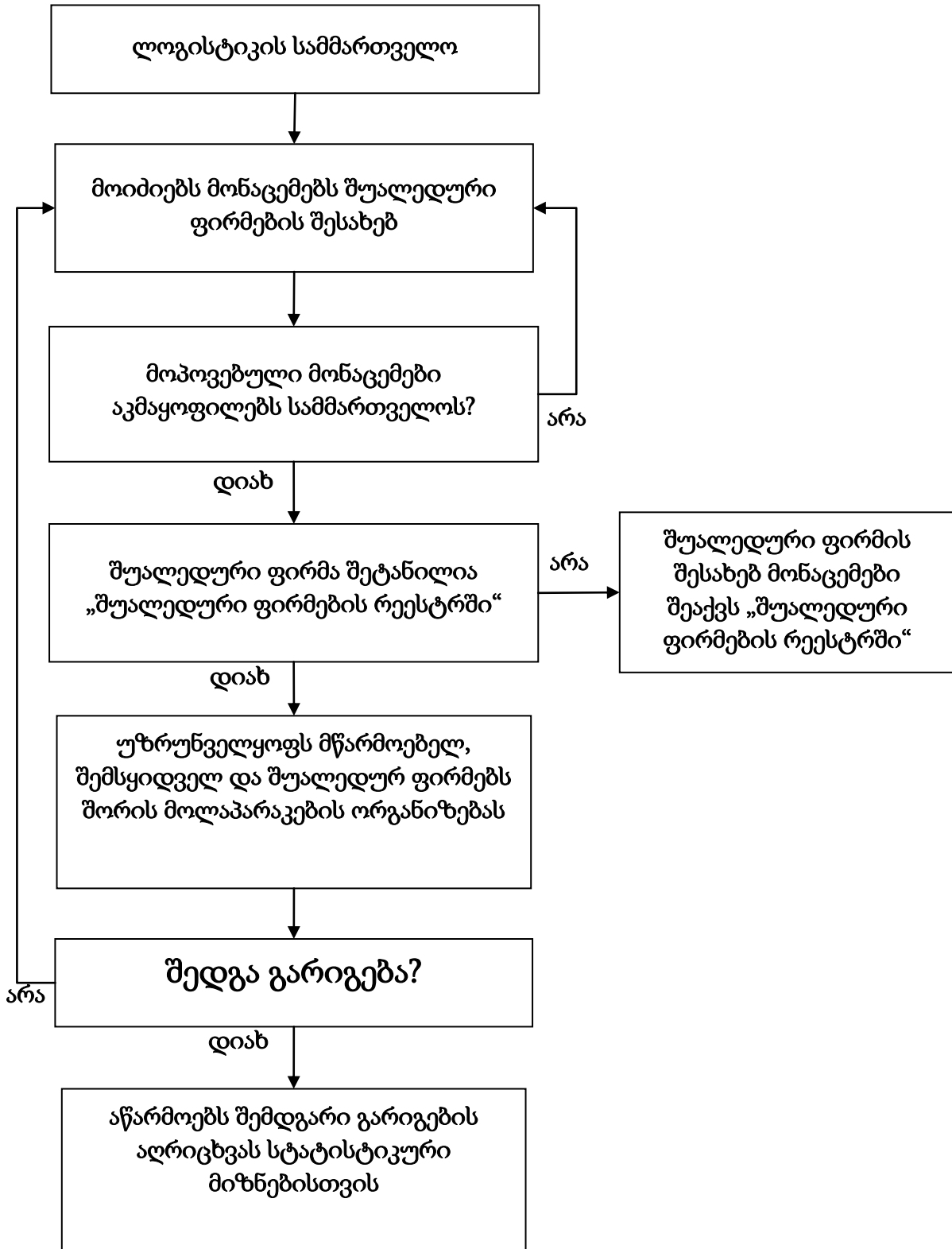
ა) საქართველოს რეზიდენტი ან არარეზიდენტი შუალედური ფირმების მოძიება და ელექტრონული ბაზის შექმნა/განახლება (ცხრილი №3.3.4), სადაც ნახაზი №3.3.3-ის მიხედვით, შეტანილ იქნება ამ ფირმებთან დაკავშირებული ინფორმაცია;

ბ) წარმოების სამმართველოს მიერ მიწოდებული პოტენციური გარიგების ორგანიზების მიზნით, №3.3.4 ცხრილიდან ისეთი შუამავალი ფირმის/ფირმების შერჩევა და მათი დახმარებით გადაზიდვის ისეთი მარშრუტის, სატრანსპორტო საშუალებებისა და სხვა დამხმარე პირობების (შეფუთვა, დასაწყობება, შენახვა, ჩატვირთვა-გადმოტვირთვა და სხვ.) შერჩევა, რომელიც მინიმალურ ვადაში და თანხაში შესაძლებელს ხდის გარიგების განხორციელებას;

გ) კომპეტენციის ფარგლებში, საქართველოს აგრარული წარმოების განვითარებასთან დაკავშირებული კანონმდებლობის სრულყოფაზე წინადადებების, შესაბამისი ნორმატიული აქტების, ინსტრუქციების, მეთოდური მითითებების, პროცედურული სახელმძღვანელოების პროექტების მომზადება და შესაბამისი ორგანოებისთვის წარდგენა შემდგომი სამართლებრივი პროცედურების გავლის მიზნით.

შუალედური ფირმების რეესტრის წარმოების პროცედურა

სქემა C

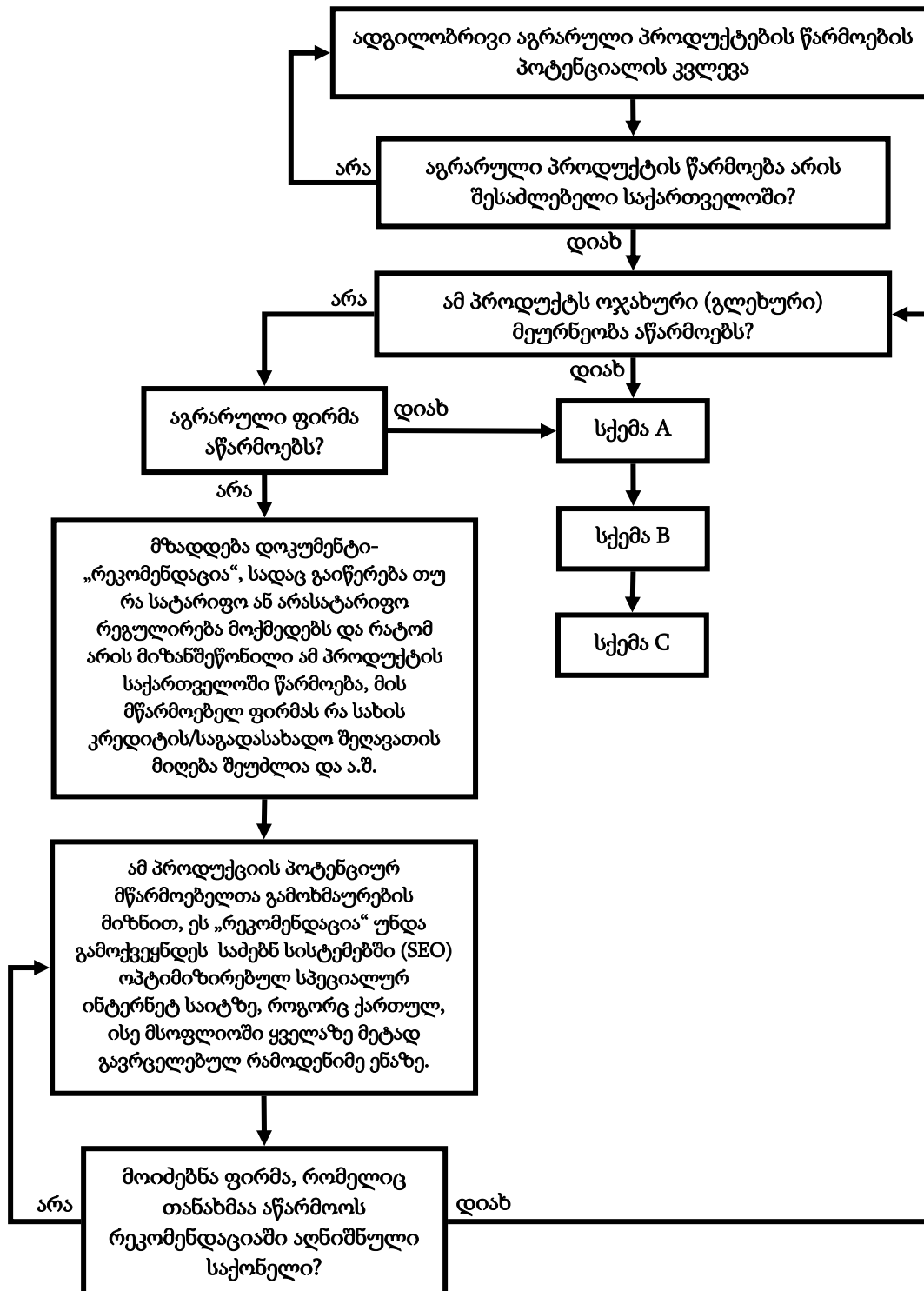
შუალედური ფირმების რეესტრი

№	ფირმის დასახელება	რეგისტრაციის ქვეყანა	მომსახურების საფასურები (ლინკები კონკრეტული ფირმის პრეისკურანტებზე)	საქმიანობის სფერო	ფირმის მისამართი	ტელეფონი	საკონტაქტო პირი
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

თანამშრომელთა სტიმულირება. ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ბიზნესის ხელშეწყობის სისტემის ეფექტიანი მუშაობის აუცილებელი გარანტია არის ამ სისტემის თანამშრომელთა მოტივირებულობა სამუშაოს ხარისხიანად შესრულებაზე. ამ მიზნით, უნდა განხორციელდეს იმ თანამშრომელთა მატერიალური ფორმით წახალისება, რომლებიც საანგარიშო თვის განმავლობაში განხორციელებენ წარმატებული გარიგების ორგანიზებას. მატერიალური წახალისების ოდენობა პირდაპირპროპორციულ დამოკიდებულებაში უნდა იყოს საანგარიშო თვის განმავლობაში ამ თანამშრომლის ძალისხმევით ორგანიზებული წარმატებული გარიგებების რაოდენობასთან.

თუ შევაჯამებთ თითოეულ ზემოაღწერილ პროცედურას, მივიღებთ ქსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშეწყობის სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმს, რომელიც №3.3.4 ნახაზის სახით წარმოგვიდგება.

ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშეწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმი

დასკვნები და წინადადებები

ჩატარებული კვლევა იძლევა შემდეგი დასკვნების გაკეთების საშუალებას:

1. თანამედროვე გლობალური ბაზრის ფორმირებისა და განვითარების პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება აგრარული საწარმოების საექსპორტო საქმიანობასთან დაკავშირებული პროცესების ხელშეწყობას, რომლის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმები;

2. კვლევის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ არსებული სავაჭრო რეჟიმების მოქმედების პირობებში, საქართველოს გააჩნია პოტენციური აგრარულ სფეროში წარმოებული პროდუქტებით უზრუნველყოს როგორც შიგა ბაზრის მოთხოვნის დაკმაყოფილება, ასევე განახორციელოს აქტიური საექსპორტო საქმიანობა;

3. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების აღორძინება, მოწინავე ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, უნდა ხორციელდებოდეს არა მხოლოდ სახელმწიფოს მხრიდან ორგანიზაციული, ეკონომიკური და ფინანსური მექანიზმებით პირდაპირი და არაპირდაპირი ჩარევით, არამედ საკუთრივ აგრარული საწარმოების შიდამეურნეობრივი რესურსების ეფექტური გამოყენებით, ასევე დარგში კერძო, ქართული თუ უცხოური კაპიტალდაბანდების სტიმულირებით;

4. კვლევის შედეგად შემოთავაზებულია აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ტარიფების მეშვეობით სტიმულირების მოდელი, რომელიც უჩვენებს, რომ თუ აგრარული დარგის ნედლეულისაგან დამზადებული საბოლოო პროდუქტი „დაცულია“ ანალოგიური სახის იმპორტირებული პროდუქტისაგან უფრო მაღალი ტარიფით, ვიდრე შუალედური პროდუქცია, მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე ყოველთვის გადააჭარბებს ნომინალურ დონეს;

5. აგრარული ფირმის საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე ხშირად არ ემთხვევა „ტარიფის ნომინალური დონის“ სიდიდეს, რომელიც საბოლოო ჯამში შედის საცალო ფასში, რომელსაც იხდის პროდუქციის მომხმარებელი. საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონე (the effective rate of protection) აგრარულ დარგში, განისაზღვრება **სიდიდით**

(პროცენტებში), რომელიც აგრარული პროდუქციის ღირებულების ნამატის სახით ერთვება საბოლოო ფასში;

6. ქვეყანაში დღეს არსებული, აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი, შესაბამისი სამსახურების ფუნქციები საკმაოდ ტევადი და მრავლისმომცველია, თუმცა მათ საქმიანობას აგრარული წარმოების ხელშემწყობის მხრივ, რეზონანსული შედეგები არ მოყოლია, მათ შორის საექსპორტო საქმიანობაშიც. სტატისტიკური მონაცემები სოფლის მეურნეობის პროდუქტების თითქმის ყველა სახეობის წარმოების კლებაზე მეტყველებს. სავსებით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია დასახელებული სამსახურების მუშაობის რადიკალურად გაუმჯობესების აუცილებლობა. ამ მიზნით, ნაშრომში შემუშავებულია აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სუბიექტის ფუნქცია-მოვალეობების სრულყოფის რეკომენდაციები;

7. ფორმირებულია „ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმი“-ს ავტორისეული ვარიანტი, რომელშიც დეტალურად არის აღწერილი ექსპორტის ხელშემწყობ სუბიექტთა ფუნქციები, ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული წარმოების ხელშემწყობის პროცედურები და მათ რეალიზებაზე პასუხისმგებელი სუბიექტის ფუნქცია-მოვალეობები. მივიჩნევთ, რომ ასეთი მიდგომით, აგრარული წარმოებისა და საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობის პროცესი იქნება უფრო ეფექტიანი;

8. ისევე როგორც ამას ადგილი აქვს თანამედროვე განვითარებულ ქვეყნებში, სახელმწიფოს რეგულირების მთელი სიმძიმე გადატანილი უნდა იყოს აგრარული ფირმების საექსპორტო საქმიანობის სტიმულირებაზე, მათ შორის სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების სრულყოფაზე, იმ მოლოდინით, რომ ასეთი მიდგომა სტიმულს მისცემს აგრარულ საწარმოებს გაზარდონ წარმოების მოცულობა უახლესი ტექნოლოგიების დანერგვითა და თანამედროვე მენეჯმენტის გამოყენებით. ასეთი მიდგომა პერსპექტივას უხსნის აგრობიზნესს აწარმოოს რაც შეიძლება მეტი

პროდუქცია, რადგან მისთვის ხელმისაწვდომია როგორც შიგა, ისე საერთაშორისო ბაზარი;

9. აგრარული საექსპორტო წარმოების ხელშეწყობის საკითხებზე მომუშავე სახელმწიფო სუბიექტმა, აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის სატარიფო და არასატარიფო მექანიზმებით ეფექტიან სტიმულირებასთან ერთად უნდა შეასრულოს მედიატორის როლი აგრარული პროდუქციის მწარმოებელ, შუალედურ და შემსყიდველ ფირმებს შორის.

ცხრილები და ნახაზები

ცხრილი #1.3.1. საგარეო ვაჭრობის რეგულირების ინსტრუმენტები.....	33
ნახაზი #1.3.1. საიმპორტო ტარიფის გავლენა სუფრის ყურძნის მომხმარებლთა ქცევაზე	37
ნახაზი #1.3.2. საიმპორტო ტარიფის გავლენა სუფრის ყურძნის მწარმოებელთა ქცევაზე	40
ნახაზი #1.3.3. რაოდენობრივი არასატარიფო ბარიერების სტრუქტურა	44
ნახაზი #1.3.4. ფარული არასატარიფო ბარიერების სტრუქტურა.....	46
ნახაზი #1.3.5. ფინანსური არასატარიფო ბარიერების სტრუქტურა	49
ნახაზი #2.1.1. ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია.....	57
ნახაზი #2.1.2. საქართველოს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტი ვმო-ში გაწევრიანებამდე და გაწევრიანების შემდეგ.....	59
ნახაზი #2.1.3. საქართველოს საგარეო ვაჭრობის სალდო	61
ნახაზი #2.3.1. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები 2006-2011 წლებში (დიაგრამა)	74
ცხრილი #2.3.1. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტები 2006-2011 წლებში	75
ცხრილი #2.3.2. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტისა და საგარეო ვაჭრობის სალდოს დინამიკა 2000-2011 წლებში, ცხრილი.....	77
ნახაზი #2.3.2. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტისა და საგარეო ვაჭრობის სალდოს დინამიკა 2000-2011 წლებში, დიაგრამა	78
ნახაზი #2.3.3. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტის სტრუქტურის დინამიკა 2006-2011 წლებში.....	80
ნახაზი #2.3.4. მეცხოველეობის პროდუქტის ექსპორტის დინამიკა 2006-2011 წლებში..	82
ნახაზი #2.3.5. ალკოჰოლიანი და უალკოჰოლო სასმელების ექსპორტის დინამიკა 2006-2011 წლებში	84
ნახაზი #3.1.1. სუბსიდიების გადანაწილება ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებს შორის	90
ცხრილი #3.1.1 დანახარჯები ექსპორტის წახალისებაზე სხვადასხვა ქვეყანაში	92
ნახაზი #3.1.2. ოჯახური მეურნეობებისა და სასოფლო სამეურნეო საწარმოების წილი მთლიან წარმოებაში (პროცენტობით, 2007-2011 წლები).....	95
ნახაზი #3.2.1. საექსპორტო წარმოების მასტიმულირებელი ტარიფის ფაქტობრივი დონის გამოთვლის მოდელი.....	98

ნახაზი #3.3.1. მწარმოებელი ფირმების რეესტრის წარმოების პროცედურა სქემა A.....	110
ცხრილი #3.3.1. მწარმოებელი ფირმების რეესტრი	111
ნახაზი #3.3.2. შემსყიდველი ფირმების რეესტრის წარმოების პროცედურა სქემა B.....	114
ცხრილი #3.3.2. შემსყიდველი ფირმების რეესტრი	115
ცხრილი #3.3.3. გარიგებათა რეესტრი	116
ნახაზი #3.3.3. შუალედური ფირმების რეესტრის წარმოების პროცედურა სქემა C	118
ცხრილი #3.3.4. შუალედური ფირმების რეესტრი	119
ნახაზი #3.3.4. ექსპორტზე ორიენტირებული აგრარული ფირმის საექსპორტო საქმიანობის ხელშემწყობი სატარიფო და არასატარიფო მეთოდების გამოყენების ოპტიმიზაციის პროცედურული სტრუქტურის ალგორითმი	121

აბრევიატურა

№	აბრევიატურა	განმარტება	
		ინლისურად	ქართულად
1	GATT	General Agreement on Tariffs and Trade	გენერალური შეთანხმება ტარიფებსა და ვაჭრობაზე
2	WTO/ვმო	World Trade Organization	ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია
3	GATS	General Agreement on Trade in Service	გენერალური შეთანხმება მომსახურებით ვაჭრობაზე
4	TRIPS	Trade Related Intellectual Property Aspects	შეთანხმება ინტელექტუალური საკუთრების უფლებებით ვაჭრობასთან დაკავშირებული ასპექტების შესახებ
5	TRIMS	Trade Related Investment Measures	შეთანხმება ვაჭრობასთან დაკავშირებული საინვესტიციო ზომების შესახებ
6	TBT	Technical Barriers to Trade	შეთანხმება ვაჭრობაზე მოქმედი ტექნიკური ბარიერების შესახებ
7	SPS	Sanitary and Fitosanitary Measures	შეთანხმება სანიტარული და ფიტოსანიტარული ღონისძიებების შესახებ
8	GEPLAC	Georgian-European Policy and Legal Advice Centre	ეკონომიკური პოლიტიკისა და სამართლებრივი საკითხების ქართულ-ევროპული საკონსულტაციო ცენტრი
9	USAID	United State Agency for International Development	აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტო
10	IRIS	Institutional Reforms and the Informal Sector	საინსტიტუციო რეფორმათა და არაფორმალური სექტორის ამიერკავკასიური ცენტრი
11	LDC	Least Developed Country	ნაკლებად განვითარებული ქვეყანა
12	EU	European Union	ევრო – გაერთიანება
13	MFN	Most Favorite Nations	პრიორიტეტული ქვეყნები
14	HS	Harmonised System	ჰარმონიზირებული სისტემა
15	GSP	General Systems of Preferences	პრეფერენციების განზოგადებული/გენერალიზებული სისტემა

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ადამ სმიტი, „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1938;
2. აბრალავა ა., ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია, თბილისი, 2005;
3. აგიაშვილი ი., ნაშრომი, ფერმერული მეურნეობების ფორმირების თავისებურებები საქართველოში და მათი როლი მოსახლეობის მარცვლეულით უზრუნველყოფაში, 2006;
4. ავალიანი ზ., „ლიბერტარიანული სახელმწიფო და „ეკონომიკაში ჩაურევლობის“ მითი“, 9.12.2011 წელი. <http://european.ge>;
5. „აღმოსავლეთის პარტნიორობა“ და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა, კავკასიის ეკონომიკური და სოციალური კვლევითი ინსტიტუტი (CIESR), თბილისი, 2011, 24-32გვ.;
6. ადამაძე რ., კოოპერაციის როლი საქართველოს აღორძინებაში, განვითარების კონცეფცია, თბილისი, 2012;
7. გერლიანი რ., ჩალაფეიქრიშვილი ვ., „ლიბერალიზმი საქართველოს ეკონომიკასთან მიმართებაში“, ეკონომიკური პოლიტიკის ექსპერტთა ცენტრი, 05.06.2010. <http://www.epec.ge>;
8. დევიდ რიკარდო, „პოლიტიკური ეკონომიის და დაბეგვრის საფუძვლები“, სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1937;
9. ერაძე კ. „ეკონომიკური დასკვნები საქართველოს საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკის საფუძველზე“, მოხსენება, საქართველოს ბიზნესის აკადემია (SBA), თბილისი 2012;
10. ერაძე კ., ცაგარეიშვილი პ., „საქონლის წარმოშობის ქვეყნის განსაზღვრა და მისი დადასტურება“, სამეცნიერო პრაქტიკული ჟურნალი „გადასახადები“, თბილისი 2008;
11. ერაძე კ. ცაგარეიშვილი პ. სტატია „ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში საქართველოს გაწევრიანების პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები“, საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობათა უნივერსიტეტი, ქუთაისი 2010;

12. ვალოვი დ.ვ., პოლიტეკონომია, მოსკოვი 2000;
13. თოდუა გ., ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორია, ნაწილი 1, თბილისი 2004;
14. თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სამეცნიერო შრომების კრებული, თბილისი 2010;
15. კიზილასლანი ნ., კაზილასლანი ჰ., ჩეტინი ი., „პირდაპირი სუბსიდირების პრაქტიკა თურქეთში“, ავსტრალიური ჟურნალი ძირითადი და გამოყენებითი მეცნიერებების შესახებ, 2007 წელი;
16. კინდლებერგერი ჩ., საერთაშორისო ეკონომიკის სახელმძღვანელო, 1957;
17. კოლუაშვილი პ., ზიბზიბაძე გ., „შეფარდებითი უპირატესობა და საქართველოს აგრარული მეურნეობა“, ბიზნესი და კანონმდებლობა №21, 2010, 8გვ.;
18. კუნჭულია თ. სოფლის მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის სტრატეგია, ჟ. „ეკონომიკა“, №2-9;
19. ლიპარტია ზ., კორპორაციული ფინანსების მართვა, პრაქტიკული სახელმძღვანელო, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი 2009, 508გვ.
20. ლიპარტია ზ., ბერიძე თ., ქინქლაძე რ., სტატისტიკა, ტომი II, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი 2009, 320-356გვ.;
21. ლიპარტია ზ., ბურკაძე ვ., აგროსამრეწველო ბიზნესის განვითარების ორგანიზაციულ ეკონომიკური მექანიზმის შემუშავება, სამეცნიერო სატატია, საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია, შრომები N6, თბილისი 1998, 68-69გვ.;
22. მესხია ი., „საერთაშორისო ვაჭრობა“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2011;
23. საქართველოს საგარეო ვაჭრობა 2006-2011 წელი, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, www.geosat.ge;
24. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, თბილისი 2010;
25. საქართველოს კანონი „საბაჟო ტარიფისა და გადასახადის შესახებ“, თბილისი 2002;

26. საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 13 იანვრის №18 დადგენილება „საქართველოს ინტეგრირებული ტარიფის დამტკიცების შესახებ“;

27. საქართველოს სოფლის მეურნეობის მინისტრის 2012 წლის 27 მარტის №2-46 ბრძანება „საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მარკეტინგული კვლევისა და სტრატეგიული განვითარების დეპარტამენტის დებულების დამტკიცების შესახებ“;

28. საქართველოს პრეზიდენტის 2001 წლის 24 აპრილის ბრძანებულება N152 „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - საქართველოს ექსპორტის ხელშეწყობის სააგენტოს შექმნის შესახებ“;

29. საქართველოს პრეზიდენტის 2003 წლის 15 მაისის №213 ბრძანებულება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს ფუნქციური გაძლიერების შესახებ“;

30. საქართველოს ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის მინისტრის ბრძანება 2002 წლის 16 აგვისტოს №01/01-01/113 „საქართველოს ეროვნული საინვესტიციო სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ“;

31. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ოფიციალური ვებ-გვერდის რუბრიკა - „ინვესტიციებისა და ექსპორტის პოლიტიკის დეპარტამენტის ძირითადი ამოცანები და კომპეტენციები“-13.07.2012;

32. ტერაშვილი ნ., „საგადასახადო და საბაჟო პოლიტიკა“, იურიდიული, სახელმძღვანელო, გამომცემლობა „ინოვაცია“, თბილისი, 2006, 704გვ.

33. ურიდია გ., რუხაია ფ. „საბაჟო საქმის თეორია“, თბილისი, 2009;

34. ურიდია გ., საერთაშორისო საბაჟო კონვენციების კომენტარები, თბილისი 2006;

35. ურიდია გ., რუხაია ფ., საბაჟო გადასახადი და წარმოების სუბსიდირება, თბილისი, „ლეგა“, 2008, 89გვ.;

36. ურიდია გ., საქართველოს საგადასახადო კოდექსის კომენტარები, თბილისი, „მერიდიანი“, 2008, 89გვ.;

37. ქეშელაშვილი ო. საქართველოს სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის განახლებული ზონალური სქემა. „არეალი“. თბილისი, 2009;

38. შეთანხმება სოფლის მეურნეობის შესახებ, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია, 1994;
39. შეთანხმება სუბსიდიებისა და საკომპენსაციო ზომების შესახებ, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია, 1994;
40. შეთანხმება „ტარიფებსა და ვაჭრობაზე 1994 წლის გენერალური შეთანხმების“ VI მუხლის (ანტიდემპინგური და საკომპენსაციო გადასახადები) გამოყენებაზე, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია, 1994;
41. შეთანხმება წარმოშობის წესების შესახებ, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია, 1994;
42. დეკლარაცია დავების მოგვარების შესახებ „ტარიფებისა და ვაჭრობის შესახებ 1994 წლის გენერალური შეთანხმების“ (GATT 1994) VI მუხლის აღსრულებასთან დაკავშირებით მიღებული შეთანხმებისა ან „სუბსიდიებისა და საკომპენსაციო ზომების შესახებ შეთანხმების“ V ნაწილის შესაბამისად, ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია, 1994;
43. ჭითანავა ნ., გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, ნაწ. II., თბილისი, 1999;
44. ჭითანავა ნ. საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები, თბილისი, 2012;
45. ხადური ნ., საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ანალიზი და პერსპექტივები, ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (USAID), თბილისი, 2010, 35 გვ.;
46. ხარებავა რ., ხარებავა ნ., „საწარმო ორგანიზაციის ანტიკრიზისული მართვა“, სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი №3-4, თბილისი, 2009, 50-61 გვ.;
47. ხარებავა რ., ხუბუნაია შ., სურსათის ეროვნული ბაზრის ფორმირების ორგანიზაციული პრობლემები, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე „პოსტკრიზისული ეკონომიკის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მექანიზმები“, თბილისი, 2011;

48. ხარეზავა რ., ფირმის ეკონომიკური სტრატეგიები, სახელმძღვანელო, გამომც. „უნივერსალი“, თბილისი, 2012, 632 გვ.
49. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, №41, 13.09.1918;
50. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, №155, 14.06.1920;
51. Акопова Е.С., Воронкова О.Н., Гаврилко Н.Н., Мировая Экономика и Международные Экономические Отношения, Ростов-на-Дону, 2000;
52. Биншток Ф.И., Ценообразование, издательство Инфра-м, Москва, 2001, 147-155 с;
53. Волгина Н. А., Международная Экономика, 2006;
54. Гранберг А. Василий Леонтьев и его вклад в развитие мировой экономической науки, Экономический журнал #3, 2006, www-uisrussia.msu.ru/docs/nov/hse_ejournal/2006/3/10_03_06.pdf;
55. Когуашвили П., „Еще раз о сельскохозяйственной политике Грузии“, Некоммерческое Партнерство Содействия Развитию Международных Связей, Кавказское сотрудничество, „Сельское хозяйство Грузии: приоритет или обуза для государства?“, Тбилиси, 2011, 20-34 с.;
56. Когуашвили П., „Еще раз о сельскохозяйственной политике Грузии“, Некоммерческое Партнерство Содействия Развитию Международных Связей, Кавказское сотрудничество, „Сельское хозяйство Грузии: приоритет или обуза для государства?“, Тбилиси, 2011, 20-34 с.;
57. Курс „Государственное Регулирование Современной Экономики“ - Подготовлен участниками проекта „Партнерство Университетов“, 2008 - <http://russeca.kent.edu/index.html>;
58. Липартия З., „Стратегическое Планирование: Проблемы, Методы, Перспективы“, Издательство Тбилисского Университета, Тбилиси 1998, 252 с.;
59. Назаренко В. И., Государственное регулирование сельского хозяйства в странах с развитой рыночной экономикой / Соавт. А.Г. Папцов; НИИТЭИагропром, Москва 1995, 83 с.;

60. Папцов А.Г. „Экономика аграрного сектора развитых стран в условиях мирового продовольственного кризиса“, Москва, 2009;
61. Партнер М., Элементы Внешнеэкономической Политики, Москва, 2012;
62. Попов Н.А., аграрная Экономика сельского хозяйства с основами сельского предпринимательства. «Тандем» . М. 1999;
63. Ревшвили З., „Вопросы определения модели аграрной политики и стратегии“, Некоммерческое Партнерство Содействия Развитию Международных Связей, Кавказское сотрудничество, „Сельское хозяйство Грузии: приоритет или обуза для государства?“, Тбилиси, 2011, 5-20 с.;
64. Салимжанов И.К., Цены и Ценообразование, издательство Финстатинформ, Москва, 1999;
65. Серова Е.В., Экономика сельского хозяйства с основами сельского предпринимательства. «Тандем» . М. 1999;
66. Серова Е.В., Аграрная эконмика. гл. 3.5. сельскохозяйственный маркетинг. М. 1999. 146-163 с.;
67. Таможенное Статистика, Учебное Пособие, (Под Редакции А.Ф. Лисова), Россииское Таможенное Академия, Москва 1992.;
68. Управление Предпринимательством в АПК, Аграрный Университет Грузии, Тбилиси 1997, 190с.;
69. Хадури Н., „Роль сельского хозяйства Грузии в достижении макроэкономической стабильности Некоммерческое Партнерство Содействия Развитию Международных Связей, Кавказское сотрудничество, „Сельское хозяйство Грузии: приоритет или обуза для государства?“, Тбилиси, 2011, 34-42 с.;
70. Харебава Р., О методах ускорения инновационной деятельности в АПК. Вестник КГУ. Краснодар. 2005. 0,5 п.л.;
71. Харебава Р., Механизмы обеспечения условий кредитования аграрных предприятий. Вестник ИЭПП , серия „ Экономика “. №3 . Волгоград. 2004. 0,5 п. л.;

72. Харебава Р., Механизм формирования экономической устойчивости хозяйственных субъектов. Вестник ИЭПП. Серия,, Экономика. “ №4. Волгоград. 2004. 0,5 п.л.;
73. Харебава Р., Стимулирование инвестиционной деятельности предприятия. М-н науч. Конф. Сочи. 2005. 0, 3 п.л.
74. Харебава Р., Развитие организационно-экономического механизма инновационной деятельности в АПК. Материалы м-н науч. Конф. Белгород-Харьков. 2005. 0,5.п.л.;
75. Besley T., Burges R., Land Reform, „Poverty Reduction and Economic Growth: Evidence from India“, London School of Economics, September 1998. 39p.
76. Balcerowicz L., Poland, 1989-92. In: Political Economy of Economic Reform. Ed. by J. Williamson, Washington, Institute for International Economics, 1994;
77. Balcerowicz L., Socialism, Capitalism, Transformation, Budapest, CEU, 1995;
78. General Agreement on Tariffs and Trade, Geneva, 1986;
79. Galbraith J., The New Industrial State, 1967;
80. Porter, M.E. "The Five Competitive Forces That Shape Strategy", Harvard Business Review, January 2008;
81. Peter H. Lindert, International Economics, 2008;
82. Papava V. A New View of the Economic Ability of the Government, Egalitarian Goods and GNP. International Journal of Social Economics, Vol.20, No.8, 1993;
83. Papava V. International Monetary Fund and Post-Communist Georgia. Tbilisi, GFSIS, 2002;
84. Papava V. Necroeconomics, The political economy of post-communist, capitalism. New York, Universe, 2006;
85. Krugman Paul Robin, Rethinking International Trade, Cambridge, 1994;
86. International Trade: Evolution in the Thought and Analysis of Wassily Leontief, August 19, 2000;

ინფორმაცია გლობალური ქსელიდან:

87. <http://www.geostat.ge> - საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური ვებგვერდი - უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 12.09.2012;

88. www.economy.ge - საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ოფიციალური ვებ-გვერდი, უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 12.09.2012;

89. www.moa.gov.ge - საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ოფიციალური ვებ-გვერდი, უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 16.09.2012;

90. www.mof.ge - საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ოფიციალური ვებ-გვერდი, უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 16.09.2012;

91. www.rs.ge - საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სსიპ-შემოსავლების სამსახურის ოფიციალური ვებ-გვერდი - უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 12.09.2012;

92. <http://www.wto.org/> - ცაწრობის მსოფლიო ორგანიზაციის ოფიციალური ვებ-გვერდი - უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 12.09.2012;

93. <http://www.az-customs.net/rus/385.htm> - Финансово-экономический консалтинг и правовые отношения в кластере СНГ - უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 23.09.2012;

94. <http://www.spinform.ru/> - Законодательства об информационной системы в СНГ - უკანასკნელად გადამოწმებულ იქნა - 23.09.2012.

დანართები

დანართი №1

ანტიდემპინგურ გამოძიებათა სტატისტიკა ევროკავშირში
ქვეყნებისა და დარგების მიხედვით
(1998-2008 წლები)

		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Total
Algeria	Chemicals		1										1
	Total		1										1
Armenia	Other metals											1	1
	Total											1	1
Australia	Chemicals						1						1
	Textiles		1										1
	Total		1				1						2
Belarus	Chemicals		1	1									2
	Input Goods										1	1	2
	Textiles							1					1
	Total		1	1				1			1	1	5
Bosnia & Herzegovina	Input Goods										1		1
	Total										1		1
Brazil	Input Goods		1										1
	Other metals											1	1
	Total		1									1	2
Bulgaria	Chemicals			1									1
	Steel		1										1
	Total		1	1									2
Chile	Agricultural					1							1
	Total					1							1
China	Agricultural									1	1		2
	Chemicals		2	2	1	3	1	3		4	2		18
	Electronics		1	1					3				5
	Finished Goods		2			1			2	3		1	9
	Input Goods		5	1			1	3	1	1	3	3	18
	Other metals		1	1				1		2		1	6
	Steel	1	1	1				1		1		1	6
	Textiles						1	1	2				4
	Total	1	12	6	1	4	3	9	8	12	6	6	68
Croatia	Chemicals			1									1
	Input Goods	1	1						1				3
	Total	1	1	1					1				4

Czech Republic	Input Goods	1	1		2							4
	Steel			1								1
Total		1	1	1	2							5
Egypt	Chemicals			1								1
	Input Goods				2							2
	Steel							1				1
Total				1	2			1				4
Estonia	Chemicals			1								1
	Total			1								1
Faeroe Islands	Agricultural					2						2
	Total					2						2
Guatemala	Chemicals							1				1
	Total							1				1
Hong Kong	Electronics							2				2
	Finished Goods		1									1
	Total		1					2				3
Hungary	Input Goods	1			1							2
	Steel	1										1
	Total	2			1							3
India	Chemicals		1	2	1				1			5
	Electronics				1	1	1					3
	Input Goods		1	1	1							3
	Steel	2	2									4
	Textiles	1	1		1			1				4
Total	3	5	3	4	1	1	1	1			19	
Indonesia	Chemicals		1			1						2
	Finished Goods					1						1
	Input Goods				1							1
	Steel							1				1
	Textiles		1									1
Total		2		1	2		1				6	
Iran	Input Goods				1							1
	Steel		1									1
	Total		1		1							2
Japan	Chemicals		2									2
	Electronics		1					1				2
	Input Goods		1	1								2
Total		4	1					1			6	

Kazakhstan	Other metals								1			1
	Steel								1			1
Total									2			2
Korea	Chemicals		1	1								2
	Electronics		1					1				2
	Finished Goods		2									2
	Input Goods		2		1			1		1		5
	Steel	3		1				1			1	6
	Textiles	1	1					1				3
Total		4	7	2	1			3	1	1		20
Libya	Chemicals			1								1
	Input Goods				1							1
Total				1	1							2
Lithuania	Chemicals		2	1								3
	Input Goods		1									1
	Textiles				1							1
Total			3	1	1							5
Macedonia	Steel								1			1
Total									1			1
Malaysia	Chemicals		1									1
	Electronics							1				1
	Finished Goods					1			1			2
	Input Goods		1		1					1		3
	Steel			1				1				2
	Textiles									1		1
Total			2	1	1	1		1	2	2		10
Mexico	Steel	1										1
Total		1										1
Moldova	Input Goods										1	1
Total											1	1
Norway	Agricultural					1		1				2
Total						1		1				2
Pakistan	Chemicals						1		1			2
	Finished Goods					1						1
Total						1	1		1			3
Philippines	Steel							1				1
Total								1				1

Poland	Chemicals		1	1								2
	Input Goods				1							1
	Steel	1				1						2
	Textiles	1										1
Total		2	1	1	1	1						6
Romania	Chemicals			1					1			2
	Input Goods								1			1
	Steel		1									1
Total		1	1					2				4
Russia	Chemicals		1							1		2
	Input Goods				2	1		1	1		1	6
	Other metals			1		1		1				3
	Steel			1		1		1		1		4
Total		1	2	2	3		3	1	2	1		15
Saudi Arabia	Textiles	1					1					2
Total		1					1					2
Slovak Rep.	Chemicals		1									1
	Input Goods				2							2
Total		1			2							3
Slovenia	Steel	1										1
Total		1										1
South Africa	Chemicals								1			1
	Steel	2	1									3
Total		2	1						1			4
Taiwan	Chemicals		1							2		3
	Electronics		1		1				1			3
	Finished Goods		1									1
	Input Goods		3					1				4
	Steel		1					1			1	3
	Textiles							1		1		2
Total		7			1			3	1	3		16
Thailand	Agricultural									1		1
	Chemicals		1									1
	Finished Goods		1						1			2
	Input Goods		1		1					1	1	4
	Steel			1				1				2
	Textiles		1									1
Total		4	1	1			1	1	2		1	11

Turkey	Chemicals			1					1			2	
	Electronics			1								1	
	Input Goods				2	1					2	5	
	Steel		1	1								2	
Total		1	3	2	1				1		2	10	
Ukraine	Chemicals		2	1					1			4	
	Finished Goods								1			1	
	Input Goods	1			1			1			1	4	
	Other metals								1			1	
	Steel	1										1	
Total		2	2	1	1			1	3		1	11	
USA	Agricultural										1	1	
	Chemicals			1			1		2			4	
	Electronics		1									1	
	Other metals									1		1	
	Steel					1	1					2	
	Textiles				1							1	
Total		1	1	1	1		2		2		2	10	
Vietnam	Finished Goods					1	1					2	
	Input Goods						1					1	
	Steel						1					1	
	Textiles							1				1	
Total					1	3		1			5		
Yugoslavia	Input Goods		1									1	
	Steel		1									1	
Total		2										2	
Grand Total		21	66	31	27	20	7	29	24	35	9	18	287

პროდუქციის ჩამონათვალი, რომელზეც ვრცელდება „GSP+“^[57]

კოდი	პროდუქციის დასახელება
01011090	ცხენები, ვირები, ჯორები და ჯორცხენები, ცოცხალი: - ცხენები:
01019019	სხვა: საკლავი
01019030	ცოცხალი ვირები
01019090	ცოცხალი ჯორები და ჯორცხენები
01042010	- - წმინდაჯიშისანი [წმინდასისხლიანი] სანაშენე ცხოველები
01061910	ცოცხალი შინაური კურდღლები
01063910	ცოცხალი მტრედები
020500	ხორცი ცხენების, ვირების, ჯორების ან ჯორცხენების, ახალი, შეყინული ან გაყინული:
02068091	ღვიძლი ცხენების, ვირების, ჯორებისა და ჯორცხენების, ახალი ან შეყინული
02069091	ღვიძლი ცხენების, ვირების, ჯორებისა და ჯორცხენების, გაყინული
02071491	შინაური ფრინველის ღვიძლი, გაყინული
02072791	ინდაურის ღვიძლი, გაყინული:
02073689	იხვების და ბატების ღვიძლი, გაყინული
0208	სხვა ხორცი და ხორცის საკვები სუბპროდუქტები, ახალი, შეყინული ან გაყინული:
020810	- ბოცვრების და კურდღლების:
02082000	- ბაყაყის თათები
02083000	პრიმატების
02084000	ვეშაპების
020850	რეპტილიების
ex020890	- სხვა: გარდა 02089055-ისა
	ხორცი და ხორცის საკვები სუბპროდუქტები, დამარი-ლე-ბული, მარილწყალში, გამომშრალი ან შებოლილი; საკვები ფქვილი ხორცის ან ხორცის სუბპროდუქტებისაგან:
02109910	ცხენების
02109959	რქოსანი პირუტყვის
02109060	ცხვრების
02109080	სხვა
ex03 თავი	თევზი და კიბოსნაირნი, მოლუსკები და წყლის სხვა უხერხემლოები, გარდა 03011090-ისა
03011090	- - ზღვის თევზი
04031051	იოგურტი: ხილის, თხილისა და კაკაოს შემცველობით
04031053	
04031059	
04031091	
04031093	
04031099	
04039071	ღო, აჭრილი რძე და ნაღები
04039073	ღო, აჭრილი რძე და ნაღები
04039079	
04039091	
04039093	
04039099	

⁵⁷ წყარო: ინტერნეტ პორტალი - http://www.exports.ge/?10/სავაჭრო_რეჟიმები/

ex040520	რძის პასტები, გარდა 04052090-ისა
04070090	ფრინველის კვერცხი, ნაჭუჭით, ახალი, დაკონსერვებული ან მოხარშული: სხვა
04090000	ნატურალური თაფლი
04100000	ცხოველური წარმოშობის კვების პროდუქტები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი
05 თავი	ცხოველური წარმოშობის პროდუქტები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი
ex06 თავი	ცოცხალი ხეები და სხვა მცენარეები, ბოლქვები, ფესვები, მოჭრილი ყვავილები და დეკორატიული ბაღაზი, გარდა 06049140-ისა
06049140	წიწვოვანი ხეების ტოტები
0701	კარგოფილი, ახალი ან შეყინული:
070310	- ხახვი თავიანი და ხახვი-შალოგი [შარლოგი]:
07039000	- პრასი და სხვა ხახვისმაგვარი ბოსტნეული
0704	კომბოსტო თავიანი, კომბოსტო ყვავილოვანი, კოლრაბი (ხვიგი), ახალი ან შეყინული:
0705	სალათა – ღორის ქაღა; ახალი ან შეყინული:
0706	სტაფილო, თაღვამი, სუფრის ჭარხალი (წითელი ჭარ-ხალი), თხისწვერა, ნიასური ფესვიანი, ბოლოკი და სხვა ანალოგიური საკვებად ვარგისი ძირნაყოფები, ახალი და შეყინული:
ex07070005	კიტრი, ახალი ან შეყინული, 16 მაისიდან 31 ოქტომბრამდე
0708	პარკოსანი ბოსტნეული, დამურჩული ან დაუმურჩავი, ახალი ან შეყინული
ex07091000	არტიშოკები (ოქროფხალა) 1 ივლისიდან 31 ოქტომბრამდე
07092000	- საგაცური
07093000	- ბალრიჯანი (ეგე-პლანგს)
07094000	- ნიასური სხვა [ფესვიანი ნიასურის გარდა]
07095100	-- სოკოები:
070959	
07096010	-- წიწკა ჭოგოსანი გვილი
07096099	წიწკა სხვა
07097000	- ისპანახი, ისპანახი ახალმელანდიური და ისპანახი გიგანტური (ისპანახი ბაღისა)
07099010	-- ბოსტნეული სასალათო, სალათა-ღორის ქაღას (აცვეცა საგიცა) და ვარდკაჭაჭას (ჩიკაორიუმ სპპ.) გარდა
07099020	-- ჭარხალი ფოთლიანი (მანტოლი) და არტიშოკი (ოქროფხალა) ესპანური
	მეთისხილი [მეთუნე]:
07099031	--- გამოსაყენებლად, მეთოდ გადამამუშავების გარდა
07099040	-- კაპარი
07099050	-- ცერეცო
07099070	ყაბაყი
07099090	სხვა
ex0710	ბოსტნეული (ახალი ან წყალში ან ორთქლზე მოხარშული), გაყინული
ex0711	სანმომკლე შენახვისათვის დაკონსერვებული ბოსტნეული (მა-გალითად გოგირდის ღიოქსიდით, მარილწყალში, გოგირდოვან წყალში ან სხვა ღრობით დამაკონსერვებელი ხსნარში), მაგრამ ასეთი სახით უშუალოდ საკვებში გამოსაყენებლად უვარგისი: გარდა 07112090-ისა
ex0712	ბოსტნეული გამშარი, მთელი, დაჭრილი ღილ და პაგა-რა ნაჭრებად, დაქუცმაცებული ან ფხვნილის სახით, მაგრამ შემდგომი დამამუშავების გარეშე:
0713	პარკოსანი ბოსტნეული გამშარი, დამურჩული, სათეს-ლე ქერქისაგან გაყვლილი ან გაუყვლილი, დამგვრეული ან დაუმგვრეველი: გარდა 07129019-ისა
	კარგოფილი გვილი [ბაგაგი]:
07142010	-- ახალი, მთელი, საკვებში გამოსაყენებლად ვარგისი
07142090	-- სხვა
07149090	ბოლქვ-ნაყოფები სახამებლის მაღალი შემცველობით, სხვა
08021190	--- კანიაანი ნუში სხვა
08021290	--- კანგაყვლილი ნუში სხვა
08022100	-- ტყის კაკალი
08022200	

08023100	- ბერძნული კაკალი ნაჭუჭტაუცლოლი
08023200	- - ნაჭუჭტაუცლოლი
08024000	- წაბლი (ჩასგანეა სპ.)
08025000	- მიწის თხილი
08029050	- - კაკალი კელარისა
08029060	- - კაკალი მაკალამისა
08029085	- - სხვა
08030011	- - პლანტაინები
08030090	- გამხმარი
08041000	- ფინიკი
080420	- ლეღვი:
08043000	- ანანასი
080440	- ავოკალო:
ex080520	მანღარინი (განეწერინის და საგსუმის [უნშიუ] ჩათვლით); კლემენტინი, ვილკინგი და ციტრუსების ანალოგიური ჰიბრიდები: 1 მარტიდან 31 ოქტომბრამდე
080540	- გრეიპფრუტი:
08055090	ცაცხვი
08059000	- სხვა
ex08061010	ყურძენი ახალი, სუფრის ჯიშები, ემპერორის ჯიშები (<i>Vitis vinifera cv.</i>) 1 იანვრიდან 20 ივლისამდე და 21 ნოემბრიდან 31 დეკემბრის ჩათვლით: გარდა ემპერორის ჯიშებისა 1-დან 31 დეკემბრამდე
08061090	ყურძენი, ახალი, სხვა
ex080620	- გამხმარი: ყურძენი, გარდა 08062030-ისა, 2 კვ-მდე ნაკლები ტვეადობის კონტეინერებში
08071100	- - საზამთრო
08071900	- - სხვა
08081010	ვაშლი, ხიდრის დასამზადებლად, დაყრით, 16 სექტემბრიდან 15 დეკემბრის ჩათვლით
08082010	მსხალი, ახალი, 1 აგვისტოდან 31 დეკემბრამდე
ex08082050	მსხალი, ახალი, სხვა, 1 მაისიდან 30 ივნისამდე
08082090	კომში
ex08091000	- გარგარი: ახალი, 1 იანვრიდან 31 მაისამდე და 1 აგვისტოდან 31 დეკემბრამდე
08092005	ბალი და ალუბალი, ახალი
ex08092095	ბალი და ალუბალი, ახალი, 1 იანვრიდან 20 მაისამდე და 11 აგვისტოდან 31 დეკემბრამდე
ex080930	- ატამი, ნექტარინების ჩათვლით: 1 იანვრიდან 10 ივნისამდე და 1 ოქტომბრიდან 31 დეკემბრამდე
ex08094005	ქლიაი, 1 იანვრიდან 10 ივნისამდე და 1 ოქტომბრიდან 31 დეკემბრამდე
08094090	- - ღოღნოში
ex08101000	- მარწყვი და ხენდრო: 1 იანვრიდან 30 აპრილამდე და 1 აგვისტოდან 31 დეკემბრამდე
081020	- ფოღო, მაცვადი, თუთა და ღოგანის კენკრა:
081030	- მოცხარი შავი, თეთრი ან წითელი და ხურტკმელი:
08104030	- - <i>vaccinium myrtillus</i> სახეობის მცენარეების ნაყოფი
08104050	- - ნაყოფი <i>vaccinium macrocarpon da vaccinium corymbosum</i> სახეობების მცენარეებისა
08104090	- - სხვა
08105000	- კივი
08106000	ღური
08109095	სხვა
0811	ნაყოფი და კაკალი (ახალი ან წყალში ან ორთქლზე თბურად დამუშავებული ან დაუმუშავებელი) გაყინული, შაქრის ან სხვა დამატკობელი ნივთიერებების დამატებით ან მათ გარეშე:
ex0812	ხილი და კაკალი, დაკონსერვებული ხანმოკლე შენახვისათვის (მაგალითად გოგირდის დიოქსიდით, მარილწყალში, გოგირდიან წყალში ან სხვა დროებით დამაკონსერვებელ ხსნარში), ოღონდ ასეთი სახით უშუალოდ ხაკვებში

	გამოსაყენებლად უფარგის: გარდა 08129030-ისა
08129030	- - პაპია
08131000	- გარგარი
08132000	- შაქლიაფი
08133000	- ვაშლი
08134010	- - ატაში, ნექტარინების ჩათვლით
08134030	- - მსხალი
08134050	- - პაპია (პაპაფას)
08134095	- - სხვა
	ხილის ხალათები გამზმარი ნაყოფებისაგან, 0801-0806 სასაქონლო პოზიციის ნაყოფების გარდა:
08135012	- - - - პაპაის, ტამარინდის, ანაკარდიის [აკაჟუ], ღინის, ჯეკფრუტის [პურის ხის ნაყოფი], საპოდის, პასიფლორის, კარამბოლის და პიტაისა
08135015	- - - - სხვა
08135019	- - - შაქლიაფით
08135031	- - - ტროპიკული კაკლებსაგან
08135039	- - - სხვა
08135091	- - - რომლებიც არ შეიცავენ შაქლიას ან ღელეს:
08035099	- - სხვა ნარევი
08140000	ციტრუსების ნაყოფის ქერქი ან ბახხუელი კულტურების ქერქი (საზამთროს ქერქის ჩათვლით), ახალი, გაყინული, გამზმარი ან ხანმოკლე შენახვისათვის დაკონსერვებული მარილ-წყალში, გოგირდოვან წყალში ან სხვა დროებით დამაკონსერვებელ ხსნარში
09011200	- - კოფეინის გარეშე მოუხალაფი
09012100	- - კოფეინით მოხალული
09012200	- - კოფეინის გარეშე მოხალული
09019090	- - ყავის შემცველები, რომლებიც შეიცავენ ყავას
09021000	- მწვანე ჩაი (არაფერმენტირებული), პირველად შესაფუთებში ნეტო-მასით არა უმეტესი 3 კგ-ისა
09041200	- - პილპილი, დანაყილი ან დაფქული
09042010	- - - წიწაკა ჭოტოსანი ტიპისი
09042090	- - წიწაკა, დანაყილი ან დაფქული
09050000	ვანილი
09070000	მისაკი (მოელი ნაყოფები, ყვავილები და ყვავილის ყუნწები)
09102090	- - ზაფრანი, დაფშენილი ან დაფქული
091040	- ურცი [ბეკონდარაქ] დაფნის ფოთოლი:
09109190	- - - სანელებლები, დაფშენილი ან დაფქული
09109999	- - - - თივის თესლი, დამსხვრეული ან დაფქული
ex10089090	- - ხორბალ-ჭევის პიბრიდი სხვა
1105	კარტოფილის წმინდად და უხეშად დაფქული ფქვილი, ფხენი-ლი, ფანტკლები, გრანულები და აბები:
11061000	- ფქვილი, 0713 სასაქონლო პოზიციის გამზმარი პარკოსანი ბოსტნე-ულისაგან
110630	- ფქვილი, 08 ჯგუფის პროდუქტებისაგან:
11082000	- - ინულინი
ex12 თავი	ზეთოვანი მცენარეების თესლი და ნაყოფი, გარდა 12092100, 12092380, 12092950, 12092980, 12093000, ex120991, 12099991, 1210, 12119030, 121291 და 12129920-ისა
1209	თესლი, ნაყოფი და სპორები დასათესად:
12092100	- - თესლი იონჯასი (ელიცაგო სპ.)
12092380	- - - თესლი შერიისა, სხვა
12092950	- - - თესლი ხანტკოლასი
12092980	- - - სხვა
12093000	- თესლი ბადახოვანი მცენარეებისა, რომლებიც ძირითადად მოყვით ყვავილების მისაღებად
ex120991	- - თესლი ბოსტნეული კულტურებისა: გარდა 12099130-ისა
12099991	- - - - თესლი მცენარეებისა, რომლებიც ძირითადად მოყვით ყვავილების მისაღებად, გარდა 1209 30 სუბპოზიციისა და სახელდებულებისა

1210	გორნები სვიისა, ახალი ან გამსმარი, დამსხვრეული ან დაუმსხვრეველი, ფხვნილების ან აბების სახით; ღუპუღინი:
12119030	- - პარკოსნები ტონკისა [ინგლისური პარკოსანი]
ex13 თავი	შელაქი ბუნებრივი გაუსუფთავებელი, გუმფისები, ფისები და სხვა მცენარეული წველები და ექსტრაქტები, გარდა 13021200-ისა
13021200	- - წველები მცენარეული, წველები მცენარეული, ძირტკბილასაგან
15010090	- ცხიმი შინაური ფრინველისა
15020090	- ცხიმი მსხვილფეხა რქოსანი პორუტყვის, ცხვრების ან თხების, გარდა 1503 სასაქონლო პოზიციის ცხიმისა, სხვა
15030019	- - ღარდ-სტეარინი და ოლეოსტეარინი, სხვა
15030090	- სხვა
1504	ცხიმები, ქონები და მათი ფრაქციები, თევზის ან ზღვის ძუძუმწოვრებისა, არარაფინირებული ან რაფინირებული, მაგრამ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
15050010	- ცხიმი მატყლისა (ცხიმოფლი), ნედლი
1507	ზეთი სითისი და მისი ფრაქციები, არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
1508	ზეთი არაქისისა (მიწის თხილი) და მისი ფრაქციები, არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
15111090	- -ზეთი, სხვა
151190	- სხვა:
1512	ზეთი მზესუმზირისა, აღისარუნლისა ან ბამბისა და მათი ფრაქციები, არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
1513	ზეთი ქოქოსისა (კობრისა), პალმის ნაყოფის გულისა ან ზეთი ბაბასუსი და მათი ფრაქციები, არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
1514	ზეთი რაფისა, ჭარხალ-ბოლოკის ან მდოგვისა და მათი ფრაქციები არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
1515	ცხიმები სხვა და ცხიმოვანი მცენარეული ზეთები (ყოფო-ბას ზეთის ჩათვლით) და მათი ფრაქციები არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ მათი ქიმიური შემადგენლობის შეუცვლელად:
ex1516	ცხიმები და ზეთები ცხოველური ან მცენარეული და მათი ფრაქციები, მოლიანად ან ნაწილობრივ პიდროგენიზებული, ინტერფორიფიცირებული, რეკოორფიცირებული ან ელაიდინიზებული, არარაფინირებული ან რაფინირებული, ოღონდ შემდგომი დამუშავების გარეშე გარდა 15162010-ისა
15162010	- - ზეთი აბუსალათინისა პიდროგენიზებული, ე.წ. "ოპალის ცვილი"
1517	მარგარინი; საკვებში გამოსაყენებლად ვარგისი ნარეუები, ან შხა პროდუქტები ცხოველური ან მცენარეული და ცხოველური ცხიმების ან ზეთებისაგან ან მოცემული ჯგუფის სხვა-დასხვა ცხიმებისა და ზეთების ფრაქციები-საგან, 1516 სასაქონლო პოზიციის საკვები ცხიმების ან ზეთების ან მათი ფრაქციების გარდა:
151800	ცხიმები და ზეთები ცხოველური ან მცენარეული და მათი ფრაქციები, მოხარშული, დაფანგული, დეჰიდრატირებული, სულფირებული, პაერის შებერვით დაფანგული, ვაკუუმში ან ინერტულ გაზში გახურებით პოლიმერიზებული ან სხვა სა-შუ-აღებით ქიმიურად მოდიფიცირებული, გარდა 1516 სასაქონლო პოზიციის პროდუქტებისა; საკვებში გამოსაყენებლად უვარგისი ნარეუები ან შხა პროდუქტები ცხოველური ან მცენარეული ცხიმებისა და ზეთებისაგან ან მოცემული ჯგუფის სხვა ადგილას დაუნახელებელი სხვადასხვა ცხოველური ან მცენარეული ცხიმებისა და ზეთების ფრაქციებისაგან:
15219099	- - ცვილი ფუტკრისა, სხვა
15220010	- ღვერა
15220091	- - - ფუზი ზეთოვანი და ცხიმოვანი ნარჩენები; სოპსტოკები
16010010	- ძეხვი, ღვიძლისაგან
	შხა ან დაკონსერვებული პროდუქტები ბატის და იხვის ღვიძლისაგან:
16022011	- - - ცხიმიანი ღვიძლის შემცველობით 75 მას.% ან მეტი
16022019	- - - სხვა
	შინაური ღორისა
16024190	- - - ბარკალი, სხვა

16024290	- - - ბუჭი, სხვა
16024990	- - - სხვა, ნარეუბის ჩათვლით
16025031	- - - - დამარილებული ხორცი
16025039	რქოსანი პორუტყვის
16025080	
	სხვა, შზა პროდუქტების ჩათვლით ნებისმიერი ცხოველის სისხლისაგან
16029031	- - - ნანადირევის ან ბოცურისაგან
16029041	- - - ჩრდილოეთის ირმისაგან
16029069	- - - სხვა
16029072	
16029074	
16029076	
16029078	
16029098	
16030010	ექსტრაქტები და წვენები ხორცის, თევზის ან კიბოს-ნაირები-საგან, მოღუსკების ან წყლის სხვა უხერხემ-ლოებისაგან: პირველად შესაფუთებში ნეტო-მასით 1 კგ ან ნაკლები
1604	თევზი შზა ან დაკონსერვებული; ხიზილადა ზუთხისნა-ირებისა [შავი ხიზილა-და] და ხიზილაღის შემცველეუბი, დამზა-დებული სხვა თევზების ქვირითის მარცველეუბისაგან:
1605	შზა ან დაკონსერვებული კიბოსებრნი, მოღუსკები და წყლის სხვა უხერხემლოები:
17025000	- ქიმიურად სუფთა ფრუქტოზა
17029010	- - მალტოზა ქიმიურად სუფთა
1704	საკონდიტრო ნაწარმი შაქრისაგან (თეთრი შოკოლადის ჩათვლით), რომლებიც არ შეიცავენ კაკოს:
18 თავი	კაკო და პროდუქტები მისგან
ex19 თავი	შზა პროდუქტები პურეული მარცველოვანების მარცველის, ფქვილის, სახამებლის ან რძისგან; ფქვილეული საკონდიტრო ნაწარმი გარა 19012000 და 19019091-ისა
19012000	- ნარეუბი და ცომი 1905 სასაქონლო პოზიციის პურფუნთუ-შეუღის და ფქვილეოვანი საკონდიტრო ნაწარმის დასამზადებლად
19019091	- - - რძის ცხიმის, საქაროზას, იზოგლეუკოზას, გლეუკოზას ან სახამებლის შემცველობის გარეშე, ან 1,5 მას.% -ზე ნაკლები რძის ცხიმის, 5 მას.%-ზე ნაკლები საქაროზას (ინვერტული შაქრის ჩათვლით) ან იზოგლეუკოზას, 5 მას.%-ზე ნაკლები გლეუკოზას ან სახამებლის შემცველობით
ex20 თავი	ბოსტნეუღის, ხიღის, კაკღის ან მცენარეთა სხვა ნაწიღების გადამუშავების პროდუქტები, გარდა 2002, 20058000, 20082019, 20082039, ex200840 და 200870-ისა
2002	პომიდორო ძმრის ან ძმარმგაეას დამატების გარეშე დამზადებული ან დაკონსერვებული:
20058000	- შაქრის სიმიდი (<i>Zea mays var. saccharata</i>)
ex200840	მსხაღი: გარდა 20084011, 20084021, 20084029 და 20084039-ისა
ex200870	ატამი: გარდა 20087011, 20087031, 20087039 და 20087059-ისა
20082019	ანანასები, სპირტიანი დანამატებით
20082039	
ex21 თავი	კვების სხვადასხვა პროდუქტები, გარდა 200120, 21022019, 210610, 20069030, 21069051, 21069055 და 21069059-ისა
210120	- ექსტრაქტები, ესენციები და კონცენტრატები ჩაის ან მატეს [პარაგვაის ჩაი] და შზა პროდუქტები მათ საფუძველზე ან ჩაის ან მატეს [პარაგვაის ჩაი] საფუძველზე:
21022019	- - - სხვა არააქტიური საფუარი
ex22 თავი	აღკომოღიანი და უაღკომოღო სასმეღები და ძმარი, გარდა 22041011-დან 22043010-მდე, 2207 და 220840-ისა
2207	სპირტი ყოიღისა არადენატურიბული 80მოც.% და მეტი სპირტის კონცენტრაციით; სპირტი ყოიღისა და სხვა დენატურიბული სპირტები ნებისმიერი კონცენტრაციისა
23025000	- ანაცერი და ქატო პარკოსანი კულტურებისა
23070019	- - ღვინის ქვა, სხვა

23080019	მცენარეული წარმოშობის პროდუქტები და მცენარეული ნარჩენები, მცენარეული ნაშთები და თანაპრო-დუქტები, არაგრანულირებული ან გრანულირებული, გამოყენებული ცხოველთა საკვებად, სხვა ადგილას დაუსახელებელი სხვა
23080090	სხვა
23091090	- - ძაღლებისა და კატებისათვის, საცალო ვაჭრობი-სათვის დაფასოებული; სხვა
23099010	- - თევზის ხსნადი პროდუქტები ან პროდუქტები ზღვის ტუბუმწოვარა ცხოველებისაგან
23099091	- - - ჭარხლის ნაწეხი ბადაგის [შელასას] დამატებით
23099095	- ჭარხლის ნაწეხი ბადაგის [შელასას] დამატებით
23099099	
24 თავი	თამბაქო და მისი შემცველები
25199010	- - მაგნიუმის ოქსიდი, კალციირებული ბუნებრივი მაგნიუ-მის კარბონატის გარდა
2522	კირი ნაუმქრალი, ნამქრალი და პიდრაველიკური, 2825 სასა-ქონ-ლო პოზიციაში მითითებული კალციუმის ოქ-სიდისა და პიდ-როქსიდის გარდა:
2523	პორტლანდცემენტი, ცემენტი თიხამწოვანი, ცემენტი წილისა, ცემენტი სუპერსულფატისანი და ანალოგიური პიდრაველიკური ცემენტები, შეღებილი ან შეუღებავი, მზა ან კლინკერების ფორმით:
27 თავი	მინერალური საწვავი, ნათობი და მათი გამოხდის პროდუქტები; ბიტუმივანი ნეთიურები; მინარალური ცვილები
2801	ფთორი, ქლორი, ბრომი და იოდი:
2802000	ვოგირდი სუბლიმირებული ან დალექილი; ვოგირდი კოლო-იდური
ex2804	წყალბადი, ინერტული აირები და სხვა არალითონები, გარდა 28046900-ისა
2806	წყალბადის ქლორიდი (მარილმცავა); ქლორსულფონმცავა
2807	ვოგირდმცავა; ოლეუმი:
28080000	ამოგმცავა; სულფოამოგმცავები
2809	ფოსფორის ოქსიდი (V); ფოსფორმცავა და პოლიფოსფორმცავები:
28100090	ბორის ოქსიდები; ბორის მცავები, exvii
2811	არაორგანული მცავები სხვა და არალითონების არაორ-განული განებადშემცველი ნერთები სხვა:
2812	ჰალოგენიდები და ჰალოგენიდოქსიდები არალითონ-ებისა:
2813	არალითონების სულფიდები; ფოსფორის გრისულფიდი გექნიკური:
2814	ამიაკი უწყლო ან წყალხსნარში:
2815	ნაგრიუმის ჰიდროქსიდი (კაუსტიკური სოდა) [შწვავე ნაგრი], კალიუმის ჰიდროქსიდი [შწვავე კალი]; ნაგრიუმის ან კალიუმის პეროქსიდები:
2816	მანგნიუმის ჰიდროქსიდი და პეროქსიდი; სგრონიუმის ან ბარიუმის ოქსიდები, ჰიდროქსიდები და პერო-ქსი-დები:
28170000	თუთიის ოქსიდი; თუთიის პეროქსიდი
281810	- სელოენური კორუნდი განსამღვრული ან განუსამღვრული ქიმიური შედგენილობისა
2819	ქრომის ოქსიდები და ჰიდროქსიდები:
2820	მანგანუმის ოქსიდები:
2821	რკინის ოქსიდები და ჰიდროქსიდები; მიწის საღებავები (მინერალური საღებარები), ქიმიურად დაკავშირებული რკინის შემცველობით 70 მას.წი ან მეტი, ე2 3 -მე გაღაანგარიშებით:
28220000	კობალტის ოქსიდები და ჰიდროქსიდები; კობალტის ოქსიდები გექნიკური
28230000	ტიტანის ოქსიდები
2824	ცყვიის ოქსიდები; ცყვიის სურინჯი (წითელი და ნარინჯისფერი):
ex2825	ჰიდრამინი და ჰიდროქსილამინი და მათი არაორ-განუ-ლი მარილები; არაორგანული ფუძეები სხვა; ლითონ-ების ოქსიდები, ჰიდროქსიდები და პეროქსი-დები სხვა: გარდა 28251000 და 28258000-ისა
28251000	- ჰიდრამინი და ჰიდროქსილამინი და მათი არაორგანული მარილები
28258000	- სტიბიუმის ოქსიდები
2826	ფთორიდები; ფთოროსილიკატები, ფთოროალუმი-ნატები და ფთორის სხვა კომპლექსური მარილები:
ex2827	ქლორიდები, ოქსიქლორიდები და ჰიდროქსიქლორი-დები; ბრო-მიდები და ბრომიდოქსიდები, იოდიდები და იოდოქსი-დები: გარდა 28271000 და 28273200-ისა
28271000	- ამონიუმის ქლორიდი
28273200	- - ალუმინისა

2828	ჰიპოქლორიდები; კალიუმის ჰიპოქლორიდი გექნიკური; ქლო-რი-გები; ჰიპობრომიდები:
2829	ქლორაგები და პერქლორაგები; ბრომაგები და პერბრომაგები; იოდაგები და პერიოდაგები:
ex2830	სულფიდები; პოლისულფიდები: გარდა 28301000-ისა
28301000	- ნაგრიუმის სულფიდები
2831	დიგონიდები და სულფოქსილადები:
2832	სულფიდები; თიოსულფატები:
2833	სულფატები; შაბები; პეროქსოსულფატები (პერსულფატები):
ex2834	ნიტრიდები; ნიტრატები: garda 28341000-ისა
28341000	- ნიტრიდები
2835	ფოსფინატები (ჰიპოფოსფიდები), ფოსფონატები (ფოსფიდები), ფოსფატები და პოლიფოსფატები:
ex2836	კარბონატები; პეროქსოკარბონატები (პერკარბონატები); ამონიუმის კარბონატი გექნიკური, ამონიუმის კარბამატის შემცველობით: გარდა 28362000, 28364000 და 28366000-ისა
28362000	- ღინაგრიუმის კარბონატი
28364000	- კალიუმის კარბონატები
28366000	- ბარიუმის კარბონატი
2837	ციანიდები, ოქსიდციანიდები, კომპლექსური ციანიდები:
28380000	ფულმინატები, ციანატები და თიოციანატები
2839	სილიკატები; გუგე ლითონების სილიკატები გექნიკური:
2840	ბორატები; პეროქსობორატები (პერობორატები):
ex2841	ოქსოლითონური და პეროქსოლითონური მგავეების მარილები: გარდა 28416100-ისა
28416100	- - კალიუმის პერმანგანატი
2842	არაორგანული მგავეების ან პეროქსილმგავეების მარილები სხვა, ამილების გარდა:
2843	ძვირფასი ლითონები კოლოიდურ მდგომარეობაში; ძვირფასი ლითონების არაორგანული და ორგანული ნაერთები განსამღერული და განუსამღერელი ქიმიური შედგენილობისა; ამაღვამები ძვირფასი ლითონებისა:
ex28443011	- - - ლითონკერამიკა ურან 235-ით გაღარიბებული ურანის შემცველობით
ex28443051	- - - ლითონკერამიკა თორიუმის შემცველობით
28459090	- - იზოტოპები, O3AA
2846	ნაერთები, არაორგანული ან ორგანული, იმეიათმი-წიანი ლითონების, იგრიუმის ან სკანდიუმის ან ამ ლითონების ნარეგებისა:
28470000	წყალბადის პეროქსიდი, შარღვანით გამყარებული ან გაუმყარებული
28480000	ფოსფიდები, განსამღერული ან განუსამღერელი ქიმიური შედგენილობისა, ფეროფოსფორის გარდა
ex2849	კარბიდები, განსამღერული ან განუსამღერელი ქიმიური შედგენილობის: გარდა 28492000 და 28499030-ისა
28492000	- სილიციუმისა
28499030	- - ვოლფრამისა
ex285000	ჰიდრიდები, ნიტრიდები, ამიდები, სილიციდები და ბორიდები, განსამღერული ან განუსამღერელი ქიმიური შედგენილობისა, ნაერთების გარდა, რომლებიც წარმოადგენენ 2849 სსსაქონლო პომიციის კარბიდებს: გარდა 28500070-ისა
28500070	- სილიციდები
285100	არაორგანული ნაერთები სხვა(დისტილირებული ან კონ-დუქ-გომერული წყლისა და ანალოგიური სისუფთავის წყლის ჩათვლით); თხევადი ჰაერი (ინერგული აირების მოცილებით ან მოუცილებლად); შეკუმშული ჰაერი; ამაღვამები, ძვირ-ფასი ლითონების ამაღვამების გარდა:
2903	ნახშირწყალბადების ჰალოგენირებული წარმოგებუ-ლები:
29041000	- წარმოგებულები, მხოლოდ სულფოჯგუფების, მათ მარილებსა და რთული ეთილის ეთერების შემცველობით
290420	- წარმოგებულები, მხოლოდ ნიტრო - ან მხოლოდ ნიტრომო- ჯგუფების შემცველობით:
290490	- სხვა:
ex2905	სპირტები აციკლური და მათი ჰალოგენირებული, სულფირე-ბული, ნიტგირებული ან ნიტრომირებული წარმოგებულები: გარდა 29054300, 290544 და 29054500-ისა
29054500	- - გლიცერინი
2906	სპირტები ციკლური და მათი ჰალოგენირებული, სულფირე-ბული, ნიტგირებული ან ნიტრომირებული წარმოგებულები:
29071100	- - ფენოლი (ჰიდროქსიბენზოლი) და მისი მარილები

29071200	-- კრემოლები და მათი მარილები
29071300	-- ოქტილფენოლი, ნონილფენოლი და მათი ომომერები; ამ ნაერთების მარილები
29071400	-- ქსილენოლები და მათი მარილები
29071590	-- ნაფტოლები და მათი მარილები, სხვა
29071900	--- მონოფენოლი, სხვა
29072100	-- რემორცინი და მისი მარილები
ex29072200	-- ჰიდროქინონი (ქინოლი) და მისი მარილები:
ex29072200	-- ჰიდროქინონი (ქინოლი) და მისი მარილები: სხვა
29072300	-- 4,41 - იზოპროპილიდენდიფენოლი (ბისფენოლი , დიფენილპროპანი) და მისი მარილები:
29072900	-- სხვა:
2908	ფენოლების ან ფენოლსპირგების ჰალოგენირებული, სულფი-რებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმოებულნი:
2909	ეთერები მარგივი, ეთერსპირგები, ეთერფენოლები, ეთერ-სპირგფენოლები, სპირგების, მარგივი ეთერების და კეცონების (განსამღვრელი ან გაუნესამღვრელი ქიმიური შედეგნილობის) პეროქსიდები და მათი ჰალოგენირებული, სულფი-რებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმოებულნი:
2910	ეპოქსიდები, ეპოქსისპირგები, ეპოქსიფენოლები და ეპოქსი-ეთერები, სტრუქტურაში სამწევრა რგოლების შემცველობით და მათი ჰალოგენირებული, სულფი-რებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმოებულნი:
29110000	აცეტალები და ნახევრადაცეტალები, სხვა განებალ-შემ-ცველი ფუნქციონალური ჯგუფების შემცველობით ან მათ გარეშე და მათი ჰალოგენირებული, სულფი-რებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმო-ებულნი
ex2912	ალდეჰიდები, სხვა განებალშემცველი ფუნქციონალური ჯგუ-ფების შემცველობით ან მათ გარეშე; ალდეჰი-დების ციკლური პოლიმერები; პარაფორმალდეჰიდი: გარდა 29124100-ისა
29124100	-- ვანილინი (4-ჰიდროქსი-3-მეთოქსიბენზალდეჰიდი)
29130000	2912 სასაქონლო პომიციის ჰალოგენირებული, სულფი-რებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული ნაერთების წარმო-ებულნი
ex2914	კეცონები და ქინონები, სხვა განებალშემცველი ფუნქციონა-ლური ჯგუფების შემცველობით ან მათ გარეშე და მათი ჰალოგენირებული, სულფირებული, ნიგვრირებული ან ნიგრო-მირებული წარმოებულნი: გარდა 29141100, 29142100 და 29142200-ისა
29141100	-- აცეტონი
29142100	-- ქაფური
29142200	-- ციკლოჰექსანონი და მეთილციკლოჰექსანონები
2915	მგავები აციკლური, მონოკარბონული ნაჯერი და მათი ანჰიდრიდები, ჰალოგენანჰიდრიდები, პერო-ქსიდები და პეროქსიმგა-ვები; და მათი ჰალოგე-ნი-რებული, სულფირებული, ნიგვრირებული ან ნიგ-რომირებული წარმოებულნი:
ex29161100	-- აკრილმგავა
ex29161100	-- აკრილმგავა და მისი მარილები:
291612	-- აკრილმგავას რთული ეთერები:
29161300	-- მეთაკრილმგავა და მისი მარილები
291614	-- მეთაკრილმგავას რთული ეთერები:
29161500	-- ოლეინის, ლინოლის ან ლინოლენის მგავები, მათი მარი-ლები და რთული ეთერები
291619	-- სხვა:
29162000	- მგავები ციკლანური [ციკლოალკანური], ციკლე-ნური [ციკლოალკენური] ან ციკლოგერპენული მონოკარბონული, მათი ანჰიდრიდები, ჰალოგენანჰიდრიდები, პეროქსიდები, პეროქსი-მგავები და მათი წარმოებულნი
29163100	-- ბენზოინმგავა, მისი მარილები და რთული ეთერები
291632	-- ბენზოილის და ბენზოილქლორიდის პეროქსიდი:
29163900	-- სხვა
ex2917	პოლიკარბონმგავები, მათი ანჰიდრიდები, ჰალოგენან-ჰიდრიდე-ბი, პეროქსიდები და პეროქსიმგავები; მათი ჰალოგენირებული, სულფირებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმო-ებულნი: გარდა 29171100, 29171210, 29171400, 29173200, 29173500 და 29173600-ისა
29171100	-- მგაუნმგავა, მისი მარილები და რთული ეთერები
29171210	--- ალიზინმგავა და მისი მარილები

29171400	-- მალეინის ანაიდრიდი
29173200	-- დიოკტილორთოფტალატები
29173500	-- ფგალის ანაიდრიდი
29173600	-- გერეფტალის მგავა და მისი მარილები
ex2918	კარბონმგავები, ღამაგებითი განგბალმმეველი ფუნქციონალური ჯგუფების შემცველობით, და მათი ანაიდრიდები, ჰალოგენანაიდრიდები, პეროქსიდები და პეროქსიდმგავები; მათი ჰალოგენირებული, სულფირებული, ნიგვრირებული ან ნიგრო-მი-რე-ბული წარმოებულები: გარდა 29181400, 29181500, 29182100, 29182200 და 29182910-ისა
29181400	-- ლიმონმგავა
29181500	-- ლიმონმგავის მარილები და რთული ეთერები
29182100	-- სალიცილმგავა და მისი მარილები
29182200	-- ო-აცეტისალიცილმგავა, მისი მარილები და რთული ეთერები
29182910	-- - სულფოსალიცილმგავები, ჰიდროქსინაფტომგავები; მათი მარილები და რთული ეთერები
291900	ეთერები ფოსფორმგავის რთული და მათი მარილები, ლაქტო-ფოსფატების ჩათვლით; მათი ჰალოგენირებული, სულფირებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმოებულები:
2920	ეთერები რთული სხვა არაორგანული მგავებისა (გარდა ჰალოგენწყალბალების რთული ეთერებისა) და მათი მარილები; მათი ჰალოგენირებული, სულფირებული, ნიგვრირებული ან ნიგრომირებული წარმოებულები:
2921	ნაერთები ამინის ფუნქციონალურ ჯგუფებთან:
2922	ამინონაერთები, განგბალმმეველი ფუნქციონალური ჯგუფის შემცველობით:
2923	ამონიუმის მეოთხეული მარილები და ჰიდროქსიდები; სხვა ლეციგინები და ფოსფოამინოლიპიდები:
29241900	- აციკლური ამიდები (აციკლური კარბამატების ჩათვლით) და მათი წარმოებულები; ამ ნაერთების მარილები
292421	-- ურეილები და მათი წარმოებულები; ამ ნაერთების მარილები:
29242300	-- 2-აცეტამიდობენზოინის მგავა
29242930	-- - პარაცეტამოლი
29242995	-- - სხვა
2925	ნაერთები, ფუნქციონალური კარბოქსიმიდული ჯგუფის შემცველობით (სა-ქარინისა და მისი მარილების ჩათვლით) და ნაერთები, ფუნქციონალური იმინური ჯგუფის შემცველობით:
ex2926	ნაერთები, ფუნქციონალური ნიგრილური ჯგუფის შემცველობით: გარდა 29261000-ისა
29261000	- AEOEIEIOOEEE
29270000	ღიაზო-, აზო- ან აზოქსი ნაერთები
29280090	წარმოებულები ჰიდრამინის ან ჰიდროქსილამინისა ორგანული
292910	- იმოცინანგები:
29299000	- ნაერთები, სხვა ამომეველი ფუნქციონალური ჯგუფების შემცველობით: სხვა
29301000	- ლითოკარბონატები (ქსანტოჰენატები)
29302000	- თიოკარბამატები და ლითოკარბამატები
29303000	- თიურამი მონო-, დი- ან გეტრასულფიდები
29304090	გოგირდორგანული ნაერთები:
29309013	
29309016	
29309020	
29309070	
293100	სხვა ორგანულ-არაორგანული ნაერთები:
ex2932	ნაერთები ჰეტეროციკლური, მხოლოდ განგბადის ჰეტერო-ატომის(ების) შემცველობით: გარდა 29321200, 29321300 და 29322100-ისა
29321200	-- 2-ფურალდეჰიდი (ფურფუროლი)
29321300	-- ფურფუროლის და გეტრაჰიდროფურფუროლის სპირტები
29322100	-- კუმარინი, მეთილკუმარინები და ეთილკუმარინები
ex2933	ნაერთები ჰეტეროციკლური, მხოლოდ აზოგის ჰეტეროატომის(ების) შემცველობით: გარდა 29336100-ისა
29336100	-- მელამინი
2934	ნუკლეინის მგავები და მათი მარილები; ჰეტეროციკლური ნაერთები სხვა:

29350090	სულფონამიდები
2938	გლიკომიდები, ბუნებრივი ან სინთეზირებული, მათი მარილები, მარტივი და რთული ეთერები და სხვა წარმოებულები:
ex29400000	- რამენომა, რაფინომა და მანომა
ex29400000	ქიმიურად სუფთა შაქრები, საქაროზას, ლაქტოზას, მალტოზას, გლუკოზას და ფრუქტოზას გარდა; შაქრების მარტივი და რთული ეთერები და მათი მარილები, გარდა 2937, 2938 ან 2939 სასაქონლო პოზიციების ნაერთებისა:
29412030	- - დიჰიდროსტრეპტომიცინის მარილები, რთული ეთერები და ჰიდრატები
29420000	სხვა ორგანული ნაერთები
3102	სასუქები მინერალური ან ქიმიური, ამოცოვანი:
310310	- სუპერფოსფატები:
3105	სასუქები მინერალური ან ქიმიური, ორი ან სამი მკვებავი ელემენტი - ამოცის, ფოსფორის და კალიუმის შემცველობით; სხვა სასუქები; ამ ჯგუფის საქონელი აბეზალ ან ანალოგიურ ფორმებში ან შესაფუთებში ბრუტო-მასით არა უმეტესი 10 კგ-ისა:
ex32019090	- - ექსტრაქტები სათრიმლაკი მცენარეული წარმოშობისა; განინები და მათი მარილები, მარტივი და რთული ეთერები და სხვა წარმოებულები: სხვა
3202	ორგანული სათრიმლაკი ნივთიერებები სინთეზური; არაორ-განული სათრიმლაკი ნივთიერებები; პრეპარატები თრიმ-ლვისათვის, ბუნებრივი სათრიმლაკი ნივთიერებების შემცველობით ან მათ გარეშე; ფერმენ-ტული პრეპარატები წინასწარი თრიმლვისათვის:
320300900	- საღებარი ნივთიერებები ცხოველური წარმოშობისა და პრე-პარატები მათ საფუძველზე
3204	ორგანული საღებარი ნივთიერებები სინთეზური, გარ-კვეული ან გაურკვეველი ქიმიური შედგენილობის; პრე-პარატები, დამამღებელი მოცემული ჯგუფის 3 შენიშვნაში მითითებული სინთეზური ორგანული საღებარი ნივთიერებების საფუძველზე; სინ-თეზური ორგანული პროდუქტები ფლოროესცენციური მა-თეთ-რებული ნივთიერებების ან ლუმინოფორების სახით გამოყენებულების გიპისა, განსამღვრული და განუსამღვრელი ქიმიური შედგენილობის:
32050000	ფერადი ლაქები; პრეპარატები, დამამღებელი ფერადი ლაქების საფუძველზე, მითითებული მოცემული ჯგუფის 3 შენიშვნა-ში
3206	საღებარი ნივთიერებები სხვა; პრეპარატები, მითი-თებ-ლი მო-ცემული ჯგუფის 3 შენიშვნაში, განსხვავებული 3203, 3204 ან 3205 სასაქონლო პოზიციებში მითითებული პრეპარატებისაგან; არაორგანული პროდუქტები ლუმი-ნოფორების სახით გამოყენე-ბუ-ლების გიპისა, გარკვე-ული ან გაურკვეველი ქიმი-ური შედგენილობის:
3207	მზა პიგმენტები, მინის ჩამსობები და საღებავები, მინი-სებრი მინანქრები და ჭიქურები, ანუბები (შო-კურები), თხე-ვალი საპრიბლებლები და ანალოგიური პრეპარატები, კერამიკის, მი-ნანქრის ან მინის წარმო-ების ღრის გამოყენებულ; მინი-სებრი ფრიგა და სხვა მინა ფხენილებად, გრანულეზად ან ფანგელეზად:
3208	საღებავები და ლაქები (მინანქრებისა და პოლი-გურების ჩათვლით) სინთეზური პოლიმერების ან ქიმიურად მოდიფიცირებული ბუნებრივი პოლიმერების საფუძველ-ზე, დისპერტირებული ან უწყლო გარემოში გახსნილი; სხარები, მითითებული მოცემული ჯგუფის 4 შენიშვნაში:
3209	საღებავები და ლაქები (მინანქრებისა და პოლი-გურების ჩათ-ვლით) სინთეზური პოლიმერების ან ქიმიურად მოდიფიცირე-ბუ-ლი ბუნებრივი პოლიმერების საფუძველზე, დისპერტირებული ან წყლიან გარემოში გახსნილი:
321000	საღებავები და ლაქები სხვა (მინანქრების, პოლიგურებისა და წებოვანი საღებავების ჩათვლით); მზა წყლიანი პიგმენტები გყავების გამოსაყვანად გამოსაყენებულების გიპისა:
32110000	მზა სიკაგივები
3212	პიგმენტები (ლითონის ფხენილებისა და ფანგელეების ჩათვლით), უწყლო გარემოში დისპერტირებული, თხევალი ან პასტისებური, საღებავების (მინან-ქა-რების ჩათვლით) წარმოებაში გამოყენებულების გიპისა; კილიგა საგვიფი; საღებარები და სხვა საღებარი ნივთიერებები, დაფასოებული ფორმებად ან შეფუთული საცალო გაყიდვისათვის:
3213	სამხაგრო საღებავები, მხაგვრების, სგულენგების მიერ ან აბრების გასაფორმებლად გამოსაყენებლად, ელფერის მოდიფიცირებისთვის, გასართობი საღებავ-ები, და ანალოგიური პროდუქტები აბეზალ, გუბებში, ქილენში, ფლაკონებში, თაბახებზე ან ანალოგიურ ფორმებში ან შესაფუთებში:
3214	საგომავები მინისა და საბაღე, ფისოვანი ცემენტები, შემავ-სებ-ელი შედგენილობები და სხვა მასიკები; საგრუნგავები და ფითხები სამუშაო საშუაობისა-თვის; არაყვესლ-გამმლე შედგენილობები ფასაღების შეღაპირების, შენობების შიდა კედლების, იაგაგების, ჭერების მოსამშაღებლად ან ანალოგიური:
3215	საღებავი სასგამო, მელნები საქარად ან სახაგავად და სხვა მელნები, კონცენგრირებული ან არა კონცენ-გრირებული, მყარი ან არამყარი:
33 თავი	ეთერზეთები და რეზინოიდები; პარფუმერული, კოსმეტიკური და ტუალეტის საშუალებები

34 თავი	საპონი, ზედაპირულად აქტიური ნივთიერებები, სარეცხი საშუალებები, საპონი მასალები, ხელოვნური და მზა ცვილები, საწმენდი და საპრიალებელი შედეგნილობები, ხანთლები და ანალოგიური ნაწარმი
3501	კამეინი, კამეინაგები და კამეინის სხვა წარმოებულები; კამეინისწებობები:
35029090	-- ალბუმინაგები და ალბუმინის სხვა წარმოებულები
350300	გელატინი (მათ შორის მართკუთხა (კვადრატულების ჩათვლით) ფურცლებად, მელაპირული დამუშავებით ან დამუშავებულად, შეღებილი ან შეუღებავი) და გელა-ინის წარმოებულები; თევზის წებო; ცხოველური წარმოშობის სხვა წებობები, 3501 სასაქონლო კომისიის კამეინურების გარდა:
35040000	პეპტონები და მათი წარმოებულები, სხვა ცილოვანი ნივთიერებები და მათი წარმოებულები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი; ფხვნილი ქრომირებული ან არაქრომირებული გყავისაგან
35051050	-- სანამებლები, ესტერიფიცირებული ან ეთერიფიცირებული [გარდაქმნილი რთულ ან მარტივ ეთერებად]
3506	მზა წებობები და სხვა მზა აღქმეები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი; პროდუქტები, ვარგისი წებობების ან მწებავი ნივთიერებების სახით გამოსაყენებლად, და-ასოებული საცალო გაყიდვისათვის წებობების ან აღქმეების სახით ნეგო მასით არა უმეტესი 1 კგ-ისა:
3507	ფერმენტები [ენიმიები]; ფერმენტული პრეპარატები სხვა ადგილას დაუსახელებელი:
36 თავი	ფეთქებადი ნივთიერებები; პიროტექნიკური ნაწარმი; პიროფორული შენადნობები; ზოგიერთი საწვავი ნივთიერებები
37 თავი	ფოტო- და კინოსაქონელი
3801	გრაფიტი ხელოვნური; გრაფიტი კოლოიდური ან ნახევრადკოლოიდური; პროდუქტები, მიღებული გრაფიტის ან ნახშირბადის სხვა ფორმების საფუძველზე, პასტების, ბლოკების, ფირფიტებისა და სხვა ნახევარფაბრიკატების სახით:
3802	ნახშირი გააქტიურებული; მინერალური ბუნებრივი გააქტიურებული პროდუქტები; ცხოველური ნახშირი, ნამუშევარი ცხოველური ნახშირის ჩათვლით:
38030090	მეთი თალიუმისა, რადინირებული ან არარადინირებული: სხვა
380400	თუთი, რომელიც რჩება მერქნის ცელულოზის დამზადებისას, კონცენტრირებული ან არაკონცენტრირებული, შაქარგაყვანილი ან შაქარგაყვანილი, ან ქიმიურად დამუშავებული ან დამუშავებელი, ლიგნინის სულფონატების ჩათვლით, გარდა 3803 სასაქონლო კომისიის თალიუმის მეთისა:
3805	სკიპიდარი მეთისა, მერქნისა [ორთქლისა] ან სულფატური და სხვა გერპენული მეთები, მიღებული წიწვოვანი ჯიშების მერქნის გამოხდის ან სხვაგვარად დამუშავების შედეგად; ღიპენენი გაუსუფთავებული; სკიპიდარი სულფატური და სხვა გაუსუფთავებული პარაციმოლი; ფიჭვის მეთი, რომელიც მთავარ კომპონენტად ალფა-გერპინოლის შეიცავს:
3806	კანიფოლი და ფისოვანი მგავეები, და მათი წარმოებულები; სპირ-გი კანიფოლისა და მეთები კანიფოლისა; ფისოვანი ნარჩენები გამოხდის შემდეგ [გაღამდარი ფისები]:
380700	კუპრი მერქნისა; მეთები, მიღებული მერქნის კუპრი-სა-გან; კრეოზოტი მერქნისა; ნაფტა მერქნისა; სქელფისი მცენარეული; ლუდსაარში სქელფისი და ანალოგიური პროდუქტები კანიფოლის, ფისოვანი მგავეების ან მცენარეული სქელფისის ფუძველზე:
3808	ინსექციცილები, როდენციცილები, ფუნეციცილები, პერბიცილები, მცენარეთა აღმოცენების საწინააღმდეგო საშუალებები და მრდის რეგულატორები, მალემინ-ფიცირებული ან მათი ანალოგიური საშუალებები, დაფსოებული ფორმებად ან შესაფუთებელი საცალო გაყიდვისათვის ან წარმოღვენილი მზა პრეპარატების ან ნაწარმის სახით (მაგალითად, გოგირდით დამუშავებული ლენგები, პაგრუქები და სან-თლები და ბუმების საწინააღმდეგო მწებვარე ქაღალდი):
ex3809	გასაწყობი საშუალებები, ღებვის დამარქარებული ან საღებარების ფიქსაციის საშუალებები და სხვა პროდუქტები და მზა პრეპარატები (მაგალითად, დასამუშავებელი და ფერსაჭერი ნივთიერებები) გამოსაყენებელი საფე-იქრო, ქაღალდის, გყავის მრეწველობაში ან ანალოგიურ დარგებში, სხვა ადგილას დაუსახელებელი: გარდა 380910-ისა
3810	პრეპარატები ლითონის შელაპირების ამოსატმელად; ფლუესები და სხვა დამსმარე პრეპარატები ძნელდნობადი სარჩილით მისარჩილავად ან შესაღვლებლად; ფხვნილები და პასტები, შეღენილი ლითონისა და სხვა ნივთიერებებისაგან ძნელდნობადი სარჩილით მისარჩილავად ან შესაღვლებლად; მასალები, გამო-საყენებელი შესაღვლებელი ელექტროდების ან წნელების გულანების ან საფარების სახით:
3811	ანგიოტენოზინოლიტიკური, ანგიოქსილანტები, ფისწარმოქმნილი ინჰიბიტორები, შემასქელებლები, ანგიკორომი-ული ნივთიერებები და სხვა მზა მისართები ნავთობ-პროდუქტების (ბენ-შინის ჩათვლით) ან სხვა სითხე-ებისათვის, გამოსაყენებელი იგი-ვე მიზნებისათვის, რაც ნავთობპროდუქტები:
3812	დამარქარებლები კაუჩუკის ელკანიშაისისა მზა; შეღენილი პლასტიფიკატორები კაუჩუკისა ან პლას-გმა-სებისა-თ-ვის, სხვა ადგილას დაუსახელებელი; ანგიო-ქსილანტები და სგაბო-ლიმანტორები სხვა კაუჩუკისა ან პლასტმასების-ათვის:
38130000	შემადგენილობები და მუხტი ცეცხლსაქრობებისათვის; დამუხტული ცეცხლსაქრობი ჭურვები

381400	გამსხნელები და განმმავებლები რთული ორგანული, სხვა ადგილას დაუსახელებელი; მზა შეღვენილობები საღებავებისა და ლაქების მოსამორებლად:
3815	ინტიაგორები რეაქტივისა, დამარქარებლები რეაქტივი-ბი-სა და კაგალიმაგორები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი:
38160000	ცეცხლგამძლე ცემენტები, სამშენებლო სხნარები, ბეტონი და ანალოგიური შეღვენილობები, გარდა 3801 სასაქონლო კომიციის საქონლისა
3817	ალკილბენზოლები შერეული და ნარევი ალკილნაფ-გა-ლი-ნები, გარდა 2707 ან 2902 სასაქონლო კომიციის ნივთი-ერებებისა:
38190000	სითხეები სამუსრუტე ჰიდრაულიკური და სითხეები მზა სხვა ჰიდრაულიკური გადაცემებისათვის, ნავთობისა და ნავთობ-პრო-დუქტების შემცველობის გარეშე ან 70 მას.9%-ზე ნაკლები შემ-ცველობით, მიღებული ბიგუმოვანი მინერალებისაგან
38200000	ანტიფრინები და სითხეები ანტიშუმომიციე მზა
38210000	კულტურალური გარემოები მიკროორგანიზმების გამოსაყვანად
ex3823	სამრეწველო მონოკარბონული ცხიმგაყვები; მგაური მეთები რაფინირების შემდეგ; სამრეწველო ცხიმოვანი სპირტები: გარდა 38231100, 38231300 და 382319-ისა
38231100	-- სგვარინმგავა
38231300	-- თალიუმის მეთის ცხიმგაყვები
382319	-- სხვა:
ex3824	ნივთიერებები შემკვრელი მზა, სამს-სმ-ლო ფორ-მების ან ლერძების წარმოებაში გამოსაყვებელი; ქი-მიური პროდუქტები და პრეპარატები, წარმოებული ქიმიური ან სხვა მისი მო-მიჯ-ნავე მრეწველობის დარგების მიერ (ბუნებრივი პროდუქტების ნარევისაგან შეღვენილი პრეპარატების ჩათვლით), სხვა ადგი-ლას დაუსახელებელი; ქიმიური ან მისი მოსამღერე დარგების ნარჩენი პროდუქტები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი: გარდა 382460-ისა
3825	ქიმიური ან მისი მოსამღერე დარგების ნარჩენი პროდუქტები, სხვა ადგილას დაუსახელებელი:
3901	პოლიმერები ეთილენისა, პირველადი ფორმებით:
3902	პოლიმერები პროპილენისა ან სხვა ოლენინებისა, პირველადი ფორმებით:
3903	პოლიმერები სტიროლისა, პირველადი ფორმებით:
3904	პოლიმერები ვინილქლორიდისა ან სხვა ჰალოგინირე-ბული ოლენინებისა, პირველადი ფორმებით:
3905	პოლი-მე-რები ვინილაცეტატის ან სხვა რთული ვინი-ლის ეთერებისა პირველადი ფორმებით; პოლიმერები ვინილისა სხვა, პირველადი ფორმებით:
39061000	- პოლიმეთილმეტაკრილატი
39069060	აკრილის პოლიმერები, პირველადი ფორმებით, სხვა
39069090	აკრილის პოლიმერები, პირველადი ფორმებით, სხვა
ex3907	პოლიაცეტატები, პოლიეთერები მარტივი სხვა და ფი-სები ეპოქსიდისა პირველადი ფორმებით; პოლი-კარბონა-ტები, ფისები ალკიდისა, რთული პოლია-ლი-ლის ეთერები და სხვა რთული პოლიეთერები, პირვე-ლადი ფორ-მებით: გარდა 39071000, 390760 და 390799-ისა
39071000	- პოლიაცეტატები
390760	- პოლიეთილენგერეფტალატი:
390799	-- სხვა:
3908	პოლიამიდები პირველადი ფორმებით:
3909	ამინოფისები, ფენოლის ფისები და პოლიურეტანები, პირვე-ლადი ფორმებით:
39100000	სილიკონები პირველადი ფორმებით
3911	ფისები ნავთობისა, კუმარონ-ინდენის ფისები და, პოლი-გერპენე-ბი, პოლისულფიდები, პოლისულფონები და სხვა პროდუქტები, მოცემული ჯგუფის 3 შენიშ-ვანაში მითი-თებული, პირველადი ფორმებით, სხვა ადგილას დაუსახე-ლებელი:
3912	ცელულოზა და მისი ქიმიური წარმოებულები პირვე-ლადი ფორმებით, სხვა ადგილას დაუსახელებელი:
3913	პოლიმერები ბუნებრივი (მაგალითად, ალგინმგავა) და პოლიმე-რები ბუნებრივი მოლიფიცირებული (მაგალი-თად, გამყარებული პროტეინები, ნაგურალური კაუ-ჩუკის ქიმიური წარმოებულები), პირველადი ფორმე-ბით, სხვა ადგილას დაუსახელებელი:
39140000	ფისები იონმიმოცვლითი, მიღებული 3901-3913 სასა-ქონლო კომიციების პოლიმერების ფუტემე პირვე-ლადი ფორმებით
3915	ნარჩენები, ჩამონატრები და ჯართი პლასტმასები-სა-გან:
3916	მონომაფი 1 მმ-ზე მეტი განიკვეთით, წნელები, ლერ-მები და ფასონური პროფილები, დამუშავებული ან დამუშავებული მედაპირით, ოღონდ სხვა დამუშავების გარეშე, პოლიმერული მასალებისაგან:

3917	მიღები, მიღაკები და შლანგები და მათი ფიგინგები (მაგა-ლი-თად, შეერთებები, მუხლები, მიღგურები), პლასტმასებისაგან:
3918	საფარები იაგაკისათვის პოლიმერული მასალები-სა-გან, თვით-წებებადი ან არათვითწებებადი, რულონებად ან ფირფიტების სახით; საფარები პოლიმერული კედ-ლებისა და ტერებისათვის, მოყვებული ჯგუფის 9 შე-ნიშვნაში მითითებული:
3919	ფილები, ფურცლები, ფირები, კილიგა, ლენგი, მოლი და სხვა ბრგველი ფორმები პოლიმერული მასალი-სა-გან, თვითწებებადი, რულონებად ან არა რულონებად:
3920	ფილები, ფურცლები, ფირები, კილიგა და მოლები [ან ლენგი] სხვა პოლიმერული მასალებისაგან, უფორბო და დაუარმა-გურებული, არაფენოვანი, ფუტემრის გარეშე და სხვა მასალებთან ანალოგიური წესით დაუკავშირ-ბე-ლი:
ex3921	ფილები, ფურცლები, ფირები, კილიგა და მოლი [ან ლენგი] პოლიმერული მასალებისაგან სხვა: გარდა 39219019-ისა
39219019	სხვა
3922	აბამანები, შხაპები, ნივარები, ბიდეები, უნიგამები, და-საჯლომები და სასურავები მათთვის, წყალ-ჩამო-სა-შეები ავმაკები და ანალოგიური სანიგარულ-გექნი-კური ნაწარმი პლასტმასებისაგან:
ex3923	ნაწარმი საქონლის გრანსპორტირებისათვის ან მის შესაფუთ-ად პლასტმასებისაგან; საცობები, სუფები, თაღფაქები და სხვა დასაცობი ნაწარმი პლასტმასებისაგან: გარდა 39232100-ისა
39232100	-- გომრები და ჩანთები (კონუსისებურთა ჩათვლით): ეთილენის პოლიმერებისაგან
3924	ჭურჭელი სასადილო, სამმარეულო; საოჯახო ნივთები სხვა და გუალების საგნები პლასტმასებისაგან:
3925	ღეგალები სამშენებლო, პლასტმასებისაგან, სხვა ადგილას დაუსახელებელი:
3926	ნაწარმი პლასტმასების სხვა და ნაწარმი 3901-3914 სასაქონლო პომიციების სხვა მასალებისაგან:
ex40 თავი	კაურუკი, რეზინი და მათი ნაწარმი, გარდა 4010-ისა
4010	ლენგები გრანსპორტირისა ან ამპრაი ღეგელები ან ბელგინგი [ღარემინებული ქსოვილი ღეგელებსათვის], ვულკანიზებული რეზინისაგან:
ex4104	გყავი მსხვილფესა რქოსანი პირუტყვის ან ცხენების ოჯახის ცხოველების გყავებისაგან, ბეწვის საფარის გარეშე, გარდა 4108 ან 4109 სასაქონლო პომიციის გყავისა; გარდა 41044119 და 41044919-ისა
ex410631 410632	გყავი სხვა ცხოველების გყავებისაგან, ბეწვის საფარის გარეშე, გარდა 41063110-ისა
4107	გყავი სხვა ცხოველების გყავებისაგან, ბეწვიანი საფარის გარეშე, გარდა 4108 ან 4109 სასაქონლო პომიციის გყავისა:
	ტყავი შუქდგომი დამუშავებით
41120000	ცხვრის, დათრიმლული ან დაუთრიმლავი, გარდა 4114-ისა
41131000	თხის, დათრიმლული ან დაუთრიმლავი, გარდა 4114-ისა
41132000	ღორის
41133000	რეპტილიების
41139000	სხვა
4114	ჯვირანის ტყავი,
411510	ტყავის კომპოზიციები
42010000	ნაწარმი სასარაჯო-საუნაგირე და აკამშელო-ბა ნების-მიერი ცხოველისათვის (საწვეების, საღავეების, სამუხ-ლებების, საღრუნების, ჩულების, ვადასაკილი ჩანთების, ძაღლის ჩულებისა და ანალოგიური ნაწარმის ჩათვლით), დამზადებული ნებისმიერი მასალისაგან
4202	საკვიიაყები, ჩემოდნები, ქალის კოსმეტიკისა ან გუა-ლების საკუთნობის სამგმავრო ხელჩანთა-ჩემოდნები, საქმიანი ქაღალდების კეისები, პორტფელები, სასკოლო მურგჩანთები, სათვალის, ბინოკლის, ფოგოპარაგის, მუსიკალური ინსტრუ-მენტების, თოფების ბულები, აბე-ბი (გყავის ჩანთები) და ანალოგიური შალითები; სამგ-მავრო ჩანთები, კოსმეტიკის ჩანთები, მურგ-ჩანთები, ქალის ხელჩანთები, სამეურნეო ჩანთები, პორგ-მონე-ბი, საფულე-ები, გეოგრაფიული რუკების ფეგლიარები, პორგსი-გარები, ქისები, სამუშაო ინსტრუმენტების ჩანთები, სპორტუ-ლი ჩანთები, ბოთლების ფეგლიარები, ძვირფასე-უ-ლობის მარღასმე-ბი, სა-პუდრეები, მჭრელი საგნების ბულები და ანალოგიური ნა-წარ-მი, დამზადებული ნაგურალური ან კომპოზიციური გყავისაგან, პოლიმე-რული მასალის, საფეიქრო მასალის, ვულკანი-შე-ბული ბოტკოს (ფიბრის) ან მუყაოს ფურცლებისაგან, ანდა ნაწილობ-რივ ან მთლიანად დაფარული ამ მასალებით ან ქაღალდით:
4203	განსაცმელი და მისი საკუთნობი ნაგურალური ან კომპო-მიციური გყავისაგან:
420400	ნაწარმი ნაგურალური გყავისა ან კომპოზიციური გყავისა გამოსაყენებელი მანქანებში, მქანეკურ მოწყობილობებში ან სხვა გექნიკური მიზნებისა-თ-ვის:

42050000	ნატურალური გყავის ან კომპოზიციური გყავის სხვა ნაწარმი
4206	ნაწარმი ცხოველების ნაწლავებისაგან (გარდა კეგუ-გისა ნატურალური აბრეშუმისაგან), ბუმბებისა და მყესებისაგან:
43 თავი	ნატურალური და ხელოვნური ბეწვი; მათი ნაწარმი
4407	ხე-გყის მასალა, გასწვრივ დახერხილი ან დაპო-ბილი, გარანდული ან ქერქეცელი, გათლილი ან გაუთლე-ლი, გახეხილი ან გაუხეხავი, კოვით შეერთების მქონე ან მის გარეშე, სისქით არა 6 მმ-ზე მეტი:
4408	ფურცლები ერთშიანი ფანერისა და შპონისა დაწებულ-ი ფანერისათვის (შეწებებული ან შეუწებებელი) და სხვა მერქანი, გასწვრივ დახერხილი, დაჭრილი ნაწილე-ბად ან ქერქეცელი, გარანდული ან გაურანდავი, გახეხილი ან გაუხეხავი, კოვით შეერთების მქონე ან მის გარეშე, სისქით არა უმეტესი 6 მმ-ისა:
4410	ფილები მერქან-ბურბუმელისა და ანალოგიური ფილე-ბი მერ-ქნის ან სხვა გამერქნებული მასალებისაგან, გაფლენ-თილი ან გაუფლენთავი ფისებით ან სხვა ორგანო-ული შემკავშირებული ნივთიერებებით:
4411	ფილები მერქანბოჭკოვანი მერქნის ან სხვა გამერქნ-ებული მასალებისაგან ფისების ან სხვა ორგანო-ული ნივ-თიერებების დამატებით ან მათი დამატების გარეშე:
4412	ფანერა დაწებებული, პანელები ხის მოფანერებული და ანალოგიური მასალები ფენოვანი მერქნისაგან:
44140010	- ხის ჩარჩოები სურათების, ფოტოგრაფიების, სარკე-ების ან ანალოგიური საგნებისათვის: გროპიკული ჯიშების მერქნისაგან, მოცემული ჯგუფის 2 დამატებით შენიშვნაში მითითებული
4415	ყვითელი, კოლოფები, შესაფუთი კალათები, ვოლრები და ანალოგიური გარა მერქნისაგან; საკაბელო ბარანები სისა; ქვეშები, ქვეშები ბორგებით და სხვა ხის ჩამგვირთი ფარები; ხის კარბები [უჯარის ქვეშის წარმოსაქმნელად]:
441810	- ფანჯრები, აივნის კარბები და მათი ჩარჩოები:
44183010	-- მომაიკური იატაკებისათვის
44182010	-- კარბები და მათი ჩარჩოები და მღერბლები: გროპიკული ჯიშების მერქნისაგან, მოცემუ-ლი ჯგუფის 2 დამატებით შენიშვნაში მითითებული
44201011	-- სტაგუეები და სხვა ლეკორაგიული ნაწარმი ხისაგან: ხის ნაკეთობები მომაიკით და ინკრუსტაციით: გროპიკული ჯიშების მერქნისაგან, მოცემუ-ლი ჯგუფის 2 დამატებით შენიშვნაში მითითებული
44209010	
44209091	-- ნაწარმი ხისა სხვა - ბოჭკოვანი ფილებისაგან
ex45 თავი	კორპი და მისი ნაწარმი, გარდა 4503-ისა
4503	ნაწარმი ნატურალური კორპისა:
46 თავი	ჩაღის, აღფისა და სხვა დასაწნავი მასალების ნაწარმი; კალათები და მოწნული ნაწარმი
50 თავი	აბრეშუმი
ex51 თავი	მატელი, ცხოველების წმინდა და უხეში ბეწვი; ნართი ცხენის ძუისგან და ქსოვილი, გარდა 51105-ისა
52 თავი	ბამბა
53 თავი	სხვა მცენარეული საფეიქრო ბოჭკო; ქაღალდის ნართი და ქსოვილები ქაღალდის ნართისგან
54 თავი	ქიმიური ძაფები
55 თავი	ქიმიური ბოჭკოები
56 თავი	ბამბა, ქეჩა და უქსოვადი ქსოვილები; სპეციალური ნართი; ბაწრები, ზონრები, თოკები და ბაგირები და მათი ნაწარმი
57 თავი	ხალიჩები და იატაკის სხვა საფეიქრო საფარები
58 თავი	სპეციალური ქსოვილები; ქსოვილები ნაკერებული ზაოთი; მაქმანები; ვობლენები; გასაწვობი მასალები; ნაქარგები
59 თავი	საფეიქრო მასალები გაფლენილი, დაფარული, დათრიმლული; ტექნიკური დანიშნულების საფეიქრო ნაწარმი
60 თავი	ტრიკოტაჟის ტილო მაქმანით და ხელით ნაქსოვი
61 თავი	ტრიკოტაჟის ტანსაცმელი და ტანსაცმლის საკუთონები მანქანით ან ხელით ნაქსოვი
62 თავი	ტრიკოტაჟის ტანსაცმელი და ტანსაცმლის საკუთონები (გარდა მანქანით ან ხელით ნაქსოვისა)
63 თავი	სხვა შუა საფეიქრო ნაწარმი; ნაკრებები; ნახშირი ტანსაცმელი და საფეიქრო ნაწარმი; ძონბები

64 თავი	ფეხსაცმელი, გეტრები და ანალოგიური ნაწარმი; მათი ნაწილები
65 თავი	თავსაბურავები და მათი ნაწილები
66 თავი	ქოლგები, შზისაგან დასაცავი ქოლგები, ხელჯოხები, ხელჯოხი-საჯდომები, შოლტები, მათრახები ცხენოსნობისათვის და მათი ნაწილები
67 თავი	დამუშავებული ნაკრტენი და ბუმბული და მათი ნაწარმი; ხელოვნური ყვავილები; ნაწარმი ადამიანის თმისაგან
68 თავი	ქვის, თაბაშირის, ცემენტის, აზბესტის, ქარსის ან ანალოგიური მასალების ნაწარმი
69 თავი	კერამიკული ნაწარმი
70 თავი	მინა და მისი ნაწარმი
7113	საოვეილერო ნაკეთობები და მისი ნაწილები ძვირ-ფასი ლითონების ან ძვირფასი ლითონებით მიტკეცილი ლითონებისაგან;
7114	ოქროზე და ვერცხლზე მომუშავე ოსტა-ტების ნაკეთობები და მათი ნაწილები ძვირფასი ლითონების ან ძვირფასი ლითონებით მიტკეცილი ლითონებისაგან;
711590	სხვა ნაკეთობები ძვირფასი ლითონებისაგან ან ძვირფასი ლითონებით მიტკეცილი ლითონებისაგან;
71162019	- - ბუნებრივი, ხელოვნური ან რეკონსტრუირებული ძვირფასი ან ნახევრადძვირფასი ქვებისაგან - სხვა
71162090	- - სხვა
7117	ბიჟუტერია;
7202	ფეროშენადნობები;
73 თავი	შავი ლითონების ნაწარმი
74 თავი	სპილენძი და მისი ნაწარმი
75051200	- წნელები და პროფილები - ნიკელის შენადნობებისაგან
75052200	- მათულები: ნიკელის შენადნობებისაგან
75062000	ფილები, ფურცლები, ზოლები [ან ლენტები] და კილიტა ნიკელისა: ნიკელის შენადნობებისაგან
75072000	- ფიტინგები მილების ან მილაკებისათვის
ex76 თავი	ალუმინი და მისი ნაწარმი, გარდა 7601-ისა
ex78 თავი	ტყვია და მისი ნაწარმი, გარდა 7801-ისა
ex79 თავი	თუთია და მისი ნაწარმი, გარდა 7901 და 7903-ისა
ex81 თავი	სხვა არაძვირფასი ლითონები; ლითონკერამიკა; მათი ნაწარმი, გარდა 81011000, 81019400, 81021000, 81029400, 81041100, 81041900, 81072000, 81082000, 81083000, 81092000, 81101000, 8112219000, 81123020, 81125100, 81125900, 811292 და 81130020-ისა
82 თავი	ინსტრუმენტები, დანის ნაწარმი, კოვზები და ჩანგლები არაძვირფასი ლითონებისაგან; მათი ნაწილები არაძვირფასი ლითონებისაგან
83 თავი	სხვა ნაწარმი არაძვირფასი ლითონებისაგან
ex84 თავი	ატომური რეაქტორები, ქვაბი, დანადგარები და მექანიკური მოწყობილობები; მათი ნაწილები, გარდა 84011000 და 84072110-ისა
84011000	- ბირთვული რეაქტორები
84072110	- - - საკიდი: - ძრავის მუშა მოცულობით არა უმეტესი 325 სმ ³ -ისა
ex85 თავი	ელექტრული მანქანები და მოწყობილობები, მათი ნაწილები; ბგერათმამწყერი და ბგერათალმწარმოებელი აპარატურა, სატელევიზიო გამოსახულებისა და ხმის ჩამწერი და აღმწარმოებელი აპარატურა, მათი ნაწილები და საკუთნობები, გარდა 851650, 8519, 85203299, 85203990, 8521, 8525, 8527, 852812, 852821-დან 852830-ის ჩათვლით, 8529, 854011 და 854012-ისა
85165000	- ელექტროუთოები
8519	მოწყობილობები ელექტროფირფიტასაკრავი (დეკები), გრამ-ფირფიტების საკრავები, კასეტური პლეიერები და სხვა ბგერათალმწარმოებელი სხვა აპარატურა, რომელსაც არა აქვს ბგერათმამწყერი მოწყობილობა;
85203299	- მაგნიტოფონები - სხვა
85203990	მაგნიტოფონები - სხვა
8521	აპარატურა ვიდეოჩამწერი ან ვიდეოაღმწარმოებელი, შეთავსებული ან შეუთავსებელი

	ვიდეოტიუნერთან:
8525	აპარატურა გადაცემა რადიოსატელეფონო, რადიო-სატელეგრა-ფო კავშირის, რადიომაუწყებლო-ბი-სა და ტელევიზი-ისათვის, რომელიც შეიცავს ან არ შეიცავს მიმღებ, ბგერათმამ-წერ ან აღმწარმოებელ აპარატურას; სატელევიზიო კამერები; მხოლოდ გამოსა-ხელე-ბის აღმწარმოებელი ვიდეოკამერები და ჩაშვნი ვიდეოკამერები სხვა:
8527	აპარატურა მიმღები რადიოსატელეფონო, რადიო-სატელეგრა-ფო კავშირის ან რადიომაუწყებლობისათვის, ერთ კორ-პუსში შეთავსებული ან შეუთავსებელი ბგერათმამ-წერ ან ბგერათაღმწარმოებელ აპარატურას-თან ან საათებთან:
ex8528	აპარატურა მიმღები სატელევიზიო კავშირისათვის, შეთავ-სე-ბული ან შეუთავსებელი რადიომაუწყებლო-ბის მიმღებთან ან ბგერათმამ-წერ ან აღმწარმოებელ აპარატურას-თან; ვიდეომონიტორები და ვიდეოპრო-ექტორები: გარდა 85281300-ისა
8529	ნაწილები, განკუთვნილი მხოლოდ ან ძირითადად 8525-8528 სასაქონლო პოზიციების აპარატურისათვის:
854011 85401200	ნათურები და მილაკები ელექტრული თერმოკათო-დით, ცივი კათოდით ან ფოტოკათოდით - - ფერადი გამოსახულებით: - - შავ-თეთრი ან სხვა მონოქრომული გამოსახულებით
86 თავი	რკინიგზის ან ტრამვაის ლოკომოტივები, მოძრავი შემადგენლობა და მათი ნაწილები; საგზაო მოწყობილობები და დანადგარები რკინიგზის ან ტრამვაის ქსელისათვის და მათი ნაწილები; ყველა სახის შექანიკური (ელექტრომექანიკურის ჩათვლით) სასაგზაო მოწყობილობა
8701	ტრაქტორები (8709 სასაქონლო პოზიციის ტრაქტორე-ბის გარდა):
8702	ავტომობილები, განკუთვნილი 10 კაცი ან მეტის გადასაყვანად, მძღოლის ჩათვლით:
8703	მსუბუქი ავტომობილები და ძრავიანი სხვა სატრანსპორტო საშუალებები, განკუთვნილი ადამიანების გადა-საყვანად (8702 სასაქონლო პოზიციის ავტომობი-ლების გარდა), სატვირთო-სამგზავრო ავტომობილი-ფურგონების და სარბოლო ავტომო-ბილების ჩათვლით:
8704	სატვირთო ავტომობილები:
8705	სპეციალური დანიშნულების ავტომობილები, მგზავრე-ბის ან ტვირ-თის გადასაზიდად გამოსაყენებლების გარდა (მაგალითად, სატვირთო ავტომობილები ავარიული რემონტისათვის, ავტო-ამწეები, სახანძრო ავტომობი-ლები, ავტობეტონსარეცხები, გზე-ბის დასუფთავების მანქანები, სარწყავ-სარეცხი მანქანები, ავტოსახელოს-ნოები და ავტომობილები რენტგენული დანადგარებით:
870600	შასი დაყენებული ძრავებით 8701-8705 სასაქონლო პოზიციების ავტომობილებისათვის:
8707	ავტომობილების ძარები (კაბინების ჩათვლით) 8701 - 8705 სასაქონლო პოზიციების ავტომობილებისათვის:
8708	ნაწილები და მოწყობილობები 8701-8705 სასაქონლო პოზიციების ავტომობილების:
8709	სატრანსპორტო საშუალებები სატვირთო, თვითმა-ვა-ლი, ამწე ან დასატვირთი მოწყობილობით აღჭურვი-ლი, ქარხნებში, საწყო-ბებში, პორტებში ან აეროპორ-ტებში მოკლე მანძილებზე ტვირ-თის გადასაზიდათ გამოსაყენებელი; საწვეარები გამოყენებული სარკი-ნიგზო პლატფორმებზე, ზემოთ მოყვანილი სატრანს-პორ-ტო საშუალებების ნაწილები:
87100000	ტანკები და სხვა საბრძოლო თვითმავალი ჯავშანმანქანები შეიარაღებით ან შეიარაღების გარეშე, და მათი ნაწილები
8711	მოტოციკლები (მოპედების ჩათვლით) და ველოსიპე-დები დაყენებული დამხმარე ძრავით, ეტლით ან მის გარეშე; ეტლები:
871200	ველოსიპედები ორთველიანი და სხვა სახის ველოსიპე-დები (სამთვლიანი სატრანსპორტოს ჩათვლით) ძრავის გარეშე:
8714	ნაწილები და მოწყობილობები 8711-8713 სასაქონლო პოზიციის სატრანსპორტო საშუალებე-ბისა:
871500	ეტლები საბავშვო და მათი ნაწილები:
8716	მისაბმელები და ნახევრადმისაბმელები; სხვა არა-თვით-მავალი სატრანსპორტო საშუალებები; მათი ნაწილები:

88 თავი	საფრენი აპარატები, კოსმოსური აპარატები და მათი ნაწილები
89 თავი	გემები, ნაგები და მათი მოცურავე საშუალებები
90 თავი	ოპტიკური, ფოტოგრაფიული, კინემატოგრაფიული, საზომა, საკონტროლო, პრეციზიული, სამედიცინო ან ქირურგიული ინსტრუმენტები და აპარატები; მათი ნაწილები და საკუთნობი
91 თავი	ყველა სახის საათები და მათი ნაწილები
92 თავი	მუსიკალური ინსტრუმენტები; მათი ნაწილები და საკუთნობი
ex94 თავი	ავიჯი; ლოგინის საკუთნობი, ლეიბები, ლეიბის საფუძვლები, დივანის ბალიშები და ავიჯის ანალოგიური ნატენი საკუთნობი; ლამპები და გასანათებელი მოწყობილობები; სხვა ადგილას დაუსახელებელი; შუქნიშნები, ტაბლოები და ანალოგიური ნაწარმი; ასაწვობი სამშენებლო კონსტრუქციები, გარდა 9405-ისა
9405 თავი	ნათურები და გამანათებელი მოწყობილობა, პროექტორების, ვიწრომიმართული სინათლის ნათურების, ფარების და სხვა ადგილას მოუთითებელი მათი ნაწილების ჩათვლით; მნათი მაჩვენებლები, ტაბლოები და სინათლის ჩაშენებული წყაროს მქონე ანალოგიური ნაწარმი და მათი სხვა ადგილას მოუთითებელი ნაწილები;
ex95 თავი	სათამაშოები, თამაშობანი და სპორტული ინვენტარი; მათი ნაწილები და საკუთნობი, გარდა 9503-ისა
9503	სათამაშოები სხვა; მოდელები შემცირებული ზომის ("მასშტაბის") და ანალოგიური მოქმედი ან არა-მოქმედი მოდელები; ყველა სახის თაგსატეხები;
96 თავი	სხვადასხვა შხა ნაწარმი

ევროკავშირის მიერ გაცემული სუბსიდიების სტატისტიკა
(2005 წელი)

საფრანგეთი

საფრანგეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€8 669 მილიონი (€144 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა საფრანგეთში	€10 012 მილიონი (€166 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€1 343 მილიონი (€22 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€9 333 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€315
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€10 213

გერმანიის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€9 727 მილიონი (€118 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა გერმანიაში	€6 522 მილიონი (€79 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €3 205 მილიონი (- €38 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€5 915 მილიონი
სუბსიდიების მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€348
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€8 588

დიდი ბრიტანეთი

დიდი ბრიტანეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€5 380 მილიონი (€90 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა დიდ ბრიტანეთში	€4 347 მილიონი (€72 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €1 033 მილიონი (- €17 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€4 067 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€238
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€11 546

იტალია

იტალიის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€6 818 მილიონი (€118 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა იტალიაში	€5 528 მილიონი (€95 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €1 290 მილიონი (- €22 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€5 346 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€406
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€3 622

ბელგია

ბელგიის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€1 481 მილიონი (€142 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა ბელგიაში	€1 048 მილიონი (€100 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €433 მილიონი (- €41 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€615 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€441
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€8 486

პოლანდია

პოლანდიის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€2 493 მილიონი (€153 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა პოლანდიაში	€1 268 მილიონი (€77 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €1 225 მილიონი (- €75 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€839 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€435
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€4 503

დანია

დანის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€9 45 მილიონი (€175 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა დანიაში	€1 228 მილიონი (€227 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€283 მილიონი (€52 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€1 017 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€382
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€16 755

შვედეთი

შვედეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€1 287 მილიონი (€143 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა შვედეთში	€957 მილიონი (€106 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €330 მილიონი (- €36 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€858 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€272
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€12 143

ესპანეთი

ესპანეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€4 680 მილიონი (€111 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა ესპანეთში	€6 432 მილიონი (€152 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€1 752 მილიონი (€41 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€6 221 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€246
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€6 235

სლოვენია

სლოვენის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€138 მილიონი (€69 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა სლოვენიაში	€103 მილიონი (€51 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში:	- €35 მილიონი (- €17 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€98 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€199
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€1 025

უნგრეთი

უნგრეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეკ-ის ბიუჯეტში	€402 მილიონი (€40 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეკ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა უნგრეთში	€652 მილიონი (€64 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€250 მილიონი (€24 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეკ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€479 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€82
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€911

პოლონეთი

პოლონეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეკ-ის ბიუჯეტში	€1 148 მილიონი (€30 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეკ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა პოლონეთში	€1 542 მილიონი (€40 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€394 მილიონი (€10 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეკ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€1 417 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€87
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€647

ჩეხეთი

ჩეხეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€472 მილიონი (€46 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა ჩეხეთში	€429 მილიონი (€41 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	- €43 მილიონი (- €4 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€368 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€101
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€2 212

სლოვაკეთი

სლოვაკეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€138 მილიონი (€69 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა სლოვაკეთში	€221 მილიონი (€41 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€45 მილიონი (€8 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€202 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€104
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€1 703

ლიტვა

ლიტვის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€97 მილიონი (€28 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა ლიტვაში	€266 მილიონი (€76 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€169 მილიონი (€48 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€221 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€85
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€997

ლატვია

ლატვიის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€61 მილიონი (€26 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა ლატვიაში	€118 მილიონი (€50 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€57 მილიონი (€24 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€116 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€71
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€825

ესტონეთი

ესტონეთის სახელმწიფო ბიუჯეტის შენატანი ეაპ-ის ბიუჯეტში	€47 მილიონი (€35 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი ხარჯების მოცულობა ესტონეთში	€77 მილიონი (€57 ერთ სულ მოსახლეზე)
წმინდა მოგება ან ზარალი ბიუჯეტში	€30 მილიონი (€22 ერთ სულ მოსახლეზე)
ეაპ-ის მთლიანი სუბსიდიების მოცულობა ფერმერებზე	€71 მილიონი
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ჰექტარ მიწაზე	€92
სუბსიდიების საშუალო მოცულობა ერთ ფერმერზე	€1 895